

Одкровення у Слові

Збірник на честь 75-річчя
ІВАНА КОВАЧА

Упорядник, редактор і автор передмови: *Володимир АНТОФІЙЧУК*
Техноредагування та обкладинка: *Ірина МОЙСЕЙ*

Референти: *Володимир АНТОФІЙЧУК*
Михаєла ГЕРБІЛ
Ірина МОЙСЕЙ

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Odkrovennia u Slovi Zbirnyk na chest 75-richchia Ivana
Kovacha. - București : R.C.R. Editorial, 2021
ISBN 978-606-745-108-5

082.2

Книга фінансована
СОЮЗОМ УКРАЇНЦІВ РУМУНІЇ

Одкровення у Слові

Збірник на честь 75-річчя
ІВАНА КОВАЧА

Видавництво „RCR Editorial”
Бухарест 2021

Володимир АНТОФІЙЧУК

ІВАНОВІ КОВАЧУ – 75

Видатний громадсько-культурний діяч, визначний український письменник Румунії, перекладач, видавець і журналіст, щирий і відданий друг України – це Іван Ковач. Його офіційний і неофіційний послужний список представляє колоритну творчу особистість, яка завжди у вирі подій – державних і міждержавних, літературно-мистецьких і освітніх. Адже він – член Спілки письменників Румунії і Національної Спілки письменників України, видавець і редактор багатьох книг, кореспондент радіо “Свобода” (“Вільна Європа”), власкор Національного агентства преси “Укрінформ” та Національного радіо України, один з ініціаторів заснування Союзу українців Румунії, багатолітній радник Міністерства виховання та досліджень Румунії з питань освіти українською та іншими слов’янськими мовами, очільник часопису “Вільне слово”. Зрештою, усіх його посадових і громадських обов’язків, мабуть, навіть за найретельніших старань не злічити.

Народився Іван Ковач 29 серпня 1946 р. в селі Копачеле Караш-Северинського повіту Румунії. Навчався в Сігетській українській школі, закінчив українське відділення факультету іноземних мов Бухарестського університету (1969). З 1970 р. працює в газеті “Новий вік” (тепер – “Вільне слово”), спочатку як літературний редактор, а відтак – як головний редактор. Дебютував віршами 1966 р. в газеті “Новий вік”. Друкувався також у колективних збірниках “Ліричні струни” (1968), “Наші весни” (1972), антології “Balada locului: Poezie ucraineană din România” (“Балада місця”, 1975), альманасі “Обрії” (1979 – 1989) та ін.

Іван Ковач – автор біля двадцяти поетичних і прозових збірок та книг літературної критики. Лауреат Премій Спілки письменників Румунії (1977, 1985, 2006), Чернівецької обласної премії імені Юрія Федьковича (2016). Нагороджений Грамотою Кабінету Міністрів України (2001), Почесною Грамотою і Золотою медаллю Товариства “Україна – Світ”, медаллю Національної спілки письменників України “Почесна відзнака” (2020).

На початку 2000-их років, під час свого першого навчально-наукового візиту до Сучавського університету “Штефан чел Маре”, у місцевій бібліотеці я натрапив на незвичну, як для поетичних збірок, квадратного формату книжку. На титулі значилося: “Іван Ковач. Зав’язь. 1978”. З фотографії, уміщеній на другій сторінці обкладинки, дивився вродливий юнак із акуратно зачесаним назад буйним волоссям; білосніжна сорочка, пов’язана краваткою, виказувала його вроджену інтелігентність і делікатність. І раптом котрась сторінка із розкішно широкими полями несподівано потужно вдарилася в серце строфою про “червонооку вишню”:

Вітри січуть її, січуть
на крові дрібненькі грінки
і чухають коні вороні
вже гриви гривасті свої
об гілля крихке та рососою набите...
І мерзнуть тут птахи шпильчасті,
земним притяганням падучі,
і сонце розплавлює мідь нам ув очі.

Це була, як з’ясував згодом, не дебютна книжка. Уперше поет голосно заявив про себе великою добіркою віршів у альманасі “Ліричні струни” (1968), спорядженому Євгеном Мигайчуком. У передмові до нього іменитий критик відзначав, що творчість Івана Ковача формою і змістом “відповідає поезії нового покоління”. А це був час, що дав світовій літературі цілу плеяду неперевершених майстрів слова: в Румунії – Нікіту Стенеску, Маріна Сореску, Йона Георге, Чезара Балтагу, Йона Александру, а в Україні – Івана Драча, Ліну Костенко, Дмитра Павличка, Василя Симоненка, Миколу Вінграновського, Василя Стуса та інших шістдесятників.

Перша збірка Івана Ковача “Поезії” (1972), за одностайним визнанням критиків, стала переломним явищем в українській літературі Румунії, засвідчивши її перехід від традиційного до модерного письма, сходження на новий рівень наймодерніших мистецьких віянь у загальнорумунському та материковому українському контексті. Цю особливість підтвердили і наступні збірки Івана Ковача: “Рівнодення” (1975), “Зав’язь” (1978), “*Fruntea singurătății*” (“Чоло самотності”, вибрані поезії в перекладі румунською мовою, 1980), “Диво” (1981), “Життя без ком” (1985), “Остаточні світанки” (1988), “Заборговані ранки” (2000), “Глісандо” (2001), “Право на сум” (2003), “Потойбіч рубінових небес” (2009), “Де корінь, де поверхня” (2013) та ін.

Витоки поезії Івана Ковача легко віднаходяться в народнопоетичній стихії. Зрештою, фольклорні мотиви, образні засоби, інтонації, ритми вловлюються і в сучасній творчості митця. Вони органічні, бо змалку разом з українською класикою увійшли в його свідомість, стали часткою багатобарвного художнього світу. Так, змістова структура “Балади про покритку” (а цей жанр із-поміж інших найчастіший у творчості поета) засновується на традиційному в українському фольклорі й літературі сюжеті. Водночас Іван Ковач уводить у твір ще й народне повір’я, яке завдяки містким метафорам мінімізує оповідь, лаконічно передає драматизм долі зведеної дівчини (“накувала зозуля розтулену рану”) й увиразнює трагізм її ситуації (“за руку тримала свою безнадію”). Одним майстерно вжитим словом молодому авторові вдалося розкрити всю складність переживань покритки, яка з народженням дитини, відчувши тягар ганьби й людського осуду, втратила будь-яку життєву перспективу. І в інших компонентах сюжету балади – кульмінації і розв’язці – поет теж свідомо уникає багатослів’я. При цьому він уміло послуговується традиційним для цього жанру фантастичним елементом – прийомом метаморфози: “А дівчина на мості вербою ставала”. “Балада про покритку” відзначається і чітко організованим сюжетним ладом. Кожен із її трьох катренів послідовно замикається у стислий подієвий ланцюг, що в свою чергу забезпечує експресивність малюнка й посилює наростаюче відчуття тривоги, поступово підводить читача до розуміння логіки вчинку безталанної матері. У заключній строфі концентрується найвища емоційна напруга твору, яка передається рядками з ледь помітним натуралістичним відтінком: “набубнявіли води, проковтнули час / (з моста впала верба, млосно дно задзеньчало)”. Враження від “Балади про покритку” було б неповним, якби не згадати про образ-символ червоної хустини, який у творі сприймається неоднозначно: з одного боку, він уособлює заміжжя дівчини, яке стало для героїні Івана Ковача недосяжним, а отже, залишилося нездійсненою мрією молодої людини, стало причиною її трагедії; а з іншого, – її колір (барва кохання і водночас барва крові) підкреслює пристрасть людських почуттів, яку тяжким боєм залишило після себе марно страчене молоде життя. Такою глибоко асоціативною і рідкісно багатою на вишукані метафори видається мені “Балада про покритку”, і було б зайвим так багато говорити про неї у ювілейній статті, якби вона значною мірою не розкривала неповторності художнього світу її автора.

Внутрішнє багатство, експресію думки і високу естетику поезії Івана Ковача організовують метафори й порівняння. При їх творенні поет не мудрує і не винаходить їх заради якогось зовнішнього ефекту, чим нерідко

грішать деякі автори. Вони вибухають із глибин його неосяжної натури, гармонізуючись із оригінальним сприйняттям світу, й укладаються в дивовижні картини й образи: “половіє жмут акацій, наче сум”, “три берізки вигинають при дорозі вечір”, “медом висвітлився гай”, “на скалки розпалася ніч”, “гупає місяць об скло твоїх віч”, “клени скрегочуть болінням вогню”, “дикий півень висить на місяці кров’ю”.

Поезії Івана Ковача властиві інтелектуальне начало, конденсація художньої думки, вивищення над логікою та емпіричною реальністю, шукання виражальних засобів у підсвідомому прояві. Ці та інші прикметні риси стилю поета відбилися у чудовому вірші “На дзвіниці” із збірки “Зав’язь”, який чарує експресією вислову та загадковістю сюрреалістичних образів:

На дзвіниці висів місяць –
без умов,
сови випили той місяць,
наче кров.
А об небо бився сокіл,
мов огонь,
а той сокіл був не сокіл, –
кулі грань.
Ой, чом гори нависають,
наче сни,
чом, ой, пащу сонця крають
солов’ї?
Чом роса в повіки ллється
лоскотом?
Чом з грудей брунькує-тчеться
явором?

Іванові Ковачу здебільшого властива імпресіоністична манера письма. Суб’єктивні враження і спостереження, мінливі почуття і переживання часто-густо постають чудовими картинами природи, як, зокрема, у цьому вірші:

Нічого, нічого,
нічого! –

лиш зойки
довкола в долині.

І берега жили
сумного,

змальовані
кров'ю калини...

В арсеналі Івана Ковача невелика кількість жанрів, якими він послуговується постійно. Серед них домінують ліричний вірш і балада. Інколи поет вдається до тих видів творів, які в сучасній українській літературі трапляються нечасто, як, приміром, колискова. Справжнім поетичним шедевром наслідуюся назвати вірш такого жанру під назвою “Дзінь-дзелень!”, уривки з якого пропоную увазі читачів:

Спи, дитинко біла, наче сонце,
спи, бо ніч чатує на твій зір, –
бачиш, присмерк дивиться в віконце
і хропе ведмежо дикість гір...

Спи, дитинко рідна, наче сльози,
спи, бо в стіни кігті вп'яла ніч,
пустотливий кіт у верболози
поволік невиспаний свій клич...

Спи, дитинко, поки півні білі
сонце викукурікають день,
спи, бо місяць випирснув, мов спілий,
гроноп'яний, хитрий дзінь-дзелень!..

Особливістю поетичного світу Івана Ковача є його постійний, безупинний рух, змінність, розвиток. Це поет, який не створює закріплених віршових канонів, а постійно йде до неосяжних обріїв досконалості, творячи власні секрети поетичної творчості. У його доробок останнього десятиліття потужним струменем увірвалися молитовні інтонації. Особливо це показово для його найновішої поетичної книжки “Потойбіч рубінових небес” (2009). Неважко помітити, що молитовна забарвленість віршів Івана Ковача йде від суто містичного почуття, безмежного благоговіння перед величчю Творця, щирого прагнення наблизитися до осягнення Його краси й гармонії.

За манерою світосприйняття Іван Ковач – романтик. Тож небо – не випадково улюблена поетова стихія, яка постає у своїй мінливій сутності

кольору й форми в багатьох його віршах. Рубіновий тон, стверджують дослідники, символізує любов і вогонь, військову доблесть. Проте, вважаю, в поезії Івана Ковача рубінова барва має значно ширше філософське й художньо-сміслові наповнення. Це знак вранішнього і вечірнього неба – одвічного космічного циклу, а відтак і код земного ритму людини, який відкриває призначення і сенс буття окремого індивіда і визначає зв'язок його духовного світу із таїнствами Неба:

Горизонт у діжку
Вилив свій вогонь,
Журавлі згортають
Присмерк осторонь.

Колосіє вечір,
Нароста в траві,
Паперовий місяць
Висить на брові.

Коли мова йде про Івана Ковача як поета, то не треба скидати з терезів і його прозу, надто ж у статті спеціального призначення. Має цілковиту рацію Михайло Михайлюк, коли стверджує: “Щоб зрозуміти прозу Івана Ковача, навіть захопитися нею, треба неодмінно добре знати його поезію, він бачить дійсність очима поета, у новелах вага ліричної емоції – найголовніша і визначальна з художнього кута зору”. У справедливості наведеної сентенції переконається кожний, хто прочитає прозові книги “Явір, що в полі одинокий” (1974), “Чуга” (1976), “Оранжева балада та інші новели” (2006).

Як прозаїк Іван Ковач дебютував новелами “Той явір, що в полі одинокий”, “Лебедине підбите крило”, “Щоб не розтолочити ненароком ночі”, “Десь по-вовчому нестерпно вив собака”, “Спорожнілі бабусині очі”, “Оранжева балада”, “Чорнобрива сусідська Олена” і “Біла хустина з червоними цятками на краєчках” у колективному збірнику “Наші весни” (1972), перенісши у цей жанр малої прози весь чар своєї поезії. Я ж виокремлю твір “Чуга”, жанрові особливості якого Михайло Михайлюк підкреслено означив як “мікророман”. У його центрі – образ молодого людини, яка наполегливо шукає свого життєвого прихистку і на тому шляху зазнає перших радощів і прикрощів. Але за будь-яких поворотів долі відчуває в собі постійну потребу повертатися до рідної оселі, де завжди знаходить велику втіху від спілкування з дорогими їй серцю людьми, черпає фізичні і духовні сили в

навколишньої природи. І ця гама почуттів, розбурхана відвідинами дорогих серцю місць і споминами про них, відлунює також щемливою тугою в рядках вірша, що народжуються у глибинах душі:

Летять ще коні в святій погоні
На отчії сліди, –
То долю крає туга за краєм,
Де виріс, – в світ життя піти.

Розводять руки дерева, звуки, –
Таке усе моє!..
Серед дороги паду у ноги
Селу, що дише, як своє.

До вас, сельчани, гоїти рани
Приходжу звідусіль, –
Вони відкриті, в барвінку вмиті,
Та не згоїти їх приціл.

Бо село для нього – то не лише своєрідна філософія національного буття, життєва мудрість і душевний спокій, а й неперервна тривалість у часі Поета, кожного з нас, усього народу:

Село – як притча, та село, –
Бери й родися в нім досхочу,
Зерном у душу залягло,
Вагітним гробом серед ночі.

Воно не рай, не світ, не сон, –
Комусь пригодою з рогатки
Втекло без жодних перепон.
Село – як речення без крапки...

...Супроти неба твердне час,
Як подих, вирівнялась днина.
Скажу вам чесно, без прикрас,
Село ж – рідніша батьківщина.

Найбільша його насолода – відвідини горбистої місцини, до підніжжя якої туляться сільські хати: “Ранок... Багряний такий ранок!.. Завітав в

уловину села, оточеного зеленим золотом шестигорбої Чуги, як серце грудьми. Сонце вже зійшло. Це вже, мабуть, його особиста, яка б не чудна, справа. Дерев а одяглися у весну, як в недільну вишиванку. У очі набивається світло, рятуючись наче від свіжого, легенького вітру. Виходжу з хати, ставлю острішком долоню над очі і позираю у вись”. Тут він виростав, тут кріпився духом, тут звіряв свої радощі й печалі, сюди повертався і знову вирушав, щоб поринути у вир щоденних справ:

Стоголосить Чуга рідна
У вечірнім небокраї,
Де отари, де череди
У травневому розмаї.

Вона скине свою втому
Там, де дідові черешні,
Й світ покине, і полине,
Де земля в житах небесних.

Там, де пісня, де сопілка
Плаче, стогне, розквітає,
Там моя рідненька Чуга
То радіє, то ридас...

Літературно-критичні статті – то окрема грань письменницького таланту Івана Ковача. Ще на початку своєї творчості він написав наукові розвідки про творчість Тараса Шевченка (“Як умру, то поховайте...”), Лесі Українки (“Трагічність генія в Лісовій пісні” Лесі Українки і “Лучафері” Міхая Емінеску”) та ін., передмови до збірок творів своїх колег – українських письменників Румунії. Протягом тривалого часу під рубрикою “Сміються, плачуть солов’ї...” у “Нашому голосі” ним публікувалися роздуми про українську класичну й сучасну літературу. У своєрідних “портретах-просвітліннях” (жанрове визначення самого їх автора!) постають у найхарактерніших творчих рисах Тарас Шевченко й Іван Франко, Юрій Федькович і Сидір Воробкевич, Павло Тичина й Микола Бажан, Василь Стус і Василь Симоненко, Ігор Калинець і Борис Олійник, Іван Драч і Микола Вінграновський, Павло Мовчан і Мойсей Фішбейн, Михайло Ткач і Володимир Вознюк, Орест Масикевич і Богдан Мельничук, а за ними – ще ціла низка майстрів слова. Професійно влучні літературознавчі спостереження – в нагоді став добротний фаховий вишкіл на українському

відділенні Бухарестського університету – підкріплюються добірками творів письменників. Тож запропоновані читачеві літературно-критичні матеріали, що вийшли окремим двотомником у бухарестському видавництві 2010 і 2014 років, справедливо іменувати навчальним посібником, який наравду, за визначенням його ж укладача, “стане корисним як учителям й учням старших класів, так і студентам, відповість смакам усього гетерогенного читача”.

На порозі свого нового життєвого рубежу романтично заангажований Поет весь у роботі й турботі про все довкола суще. Оце, зізнався мені, заходився писати книгу про своє рідне село, яке “серцем завжди затуляв у негоду”, а на тлі його історії – й автобіографію. Певен, що одне і друге, як і багато чого іншого, постане у своїх нових, раніше незбагнених іпостасях, бо ж бистрі коні часу вже не раз промчали над його припишклими дахами й лунко відгукнулися на шестигорбій Чузі. Адже ж Поет завжди в чудовій мистецькій формі, готовий до нестримної ходи назустріч сонцю, назустріч новому дню, назустріч людям, задля яких і знаходить снагу для творення прекрасного. Зрештою, таємницю свого творчого неспокою він відкриває віршем:

Увечері зблякло
світіння.
Стоїш
на порозі,
мов свічка.
Іду
і дивуюсь,
що знову
під стріхою ночі,
спопелілою,
Господь Бог змайстрував
біле диво.

Тож, дорогий Друже, хай Господні дива щодень неспинно відкриваються Вам і лягають на папір новими одкровеннями! На многії і благії літа!

11 липня 2021 р.

РОЗДІЛ І

Богдан МЕЛЬНИЧУК

ІВАНОВІ КОВАЧУ,

українському поетові у Румунії,

укладачеві та видавцеві двотомника “Сміються, плачуть солов’ї...”:

Українська поезія в портретах-просвітліннях (Бухарест, 2010; 2013)

Співали диво-солов’ї,
Сміялись і ридали –
І там, де Сумщини гаї,
І там, де перевали,

Тепер той український спів,
Що і сміявсь, і плакав,
Почерез далі прилетів
На землю древніх даків.

Там, де карпатські ручаї
Проворні творять ріки...
Співали диво-солов’ї,
І спів той був, як ліки.

І там його за свій взяли
Не лиш вкраїнські люди:
Святої правди в нім вузли
Й ні крапельки облуди.

І оживала з ним щораз
Збідована Вкраїна,
І – мова з нею водночас,
Ота, що солов’їна.

Хвала Вам за оті вузли
І превелика дяка,
Що Україну занесли
На землю древніх даків.

Що й там у гомоні гаїв
Почули добрі люди:
“Сміються, плачуть солов’ї
І б’ють піснями в груди...”

Закінчено 30 березня 2021 р., м. Чернівці

Галина ТАРАСЮК

ЛЕГЕНДА ПРО ЛАКУЛ РОШУ ¹

Іванові Ковачу на ювілей

Білі вірші, як і домоткані легенди,
Народжуються не легше,
Ніж червоні озера на вершинах гір.
Та про це знають тільки ріки і скелі

Та ще білий полотняний вівчар
З найвищої полонини біля П'ятра-Нямц,
Котра стала в кліп ока найглибшою прірвою
Від горя прекрасної Естер...

“Землетруси, це – пологи землі”, – не встиг
Здивуватися “забритий” в солдати вівчар,
Як води червоні вічності
Здійнялись над ним до самого неба...

“Земля – як жінка”, – думає білий вівчар,
Який уже котре століття пасе свої білі отари
На зеленому дні Червоного Озера,
І дивиться здивовано вгору, туди,

Де в синьому небі, захмареному корінням
Старезних смerek, пропливають у темних човнах
Печальні поети, натхненні легендою
Про нещасливе кохання прекрасної Естер...

¹ Червоне Озеро в горах Румунії.

“Білі вірші народжуються не легше,
Ніж червоні озера на вершинах гір”, –
Думають поети, народжені через століття
На березі Червоного Озера з однією метою:

Колись-таки побачити домотканого прадіда –
На зеленому дні Червоного Озера...
І прекрасну Естер, яка шукає своє кохання
У прибережних хащах розквітлих рододендронів...

8 квітня 2021, Київ

Василь ДЖУРАН

ІВАНОВІ КОВАЧУ

*з нагоди першої зустрічі
в редакції “Вільного слова”*

Хто бй подумав: далеч-далечизна –
І враз якийсь невидимий магніт
Цю зустріч-сон явив поза Вітчизною,
Дорогу од Вікна¹ проклавши в світ.

Газетний день і кабінет широкий
Не в Чернівцях, оскільки – Бухарест.
Не бачились ні разу, а потоком
Лилася Мова – дива Еверест.

Про справи журналістські і про вірші –
О, то яка була вже течія!
О, то яка буяла течія!
Мов з України завітали вишні,
З пелюсткою із кожною на яв.

Забулися геть-чисто всі проблеми.
І навіть неодчипності рядки,
Живі слова, як солов'їв Сан-Ремо –
На відстані єдиної руки.

Слова вели розмову енергійну.
У поглядах очей – сая-просторинь.

¹ Вікно – рідне буковинське село автора вірша.

За шибою вікна, мов над трампліном,
Сіяло сонце. Що то височінь!

На думку спало: а якби раніше
Ця стріча випала, як явина!
Упевнений: покликали би вірші,
Ні, не тепер – колись іще – з Вікна.

...Прощались вперше щиро в кабінеті.
Вже на Сучаву потяг поспішав,
А у рядках просвітлених Поета
Купалась лірики свята душа.

Бухарест, липень 2019 р.

Володимир ВОЗНЮК

ОСІННЄ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Іванові Ковачу

Неначебто вже й без потреби,
як згадка про забуті треби,
щоб нагадати і про себе
немолодим буттям своїм,
тривожать посмутніле небо
вже вересневі блискавки і грім.

І змушують вітрами осінь
дощам розчісувати коси,
щоби наступної доби
прибігли до лісів гриби.
І перепросить завтра осінь
ортодоксальну неба просинь.

Мирослав ЛАЗАРУК

КВІТКОВІ ПСАЛЬМИ

Поетові Іванові Ковачу

Заспівають чорнобривці
І морозки, і жоржини,
Наче ковані із криці,
А розчулена ожина,
Мов засмучена присіла
В платті ситцевому в лузі –
Жде її стара Сивіла?
Та вона іще не в тузі,
Ледь підспівує із вітром,
З чорнобривцями смутними.
Покрова: та ви не вірте,
Що не вічна хуртовина
І морози, і негода,
Бо заспіває жоржина –
Квітка гожа, навіть горда:
“Я цвістиму до загину,
Не схиляючи голівку,
Під флюяру і сопілку –
До весни крізь чвару плину”...

м. Чернівці

Омелян ЛУПУЛ

ІВАНОВІ КОВАЧУ НА 75-ТЕ ЛІТО

Життя людське не лиш вино й калач –
То стогін бурі, а то зливи плач;
У цьому вирі успіхів-невдач
Високе Слово все кував Ковáč.

Були часи – партійний кермувач
Покрикував по-господарськи “Тасі!”¹
Він вимушено каявся: – Пробач. –
І рідне Слово все кував Ковáč.

За заповідь узявши “Не спартач”,
Книжки творив, як той золототкач.
В одвіт йому аплодував читач,
Бо славно Слово все кував Ковáč.

Отож за те, що лицар (не хохмач)
Та істини високої сурмач,
На ниві українськості сіяч –
Поет, прозаїк і перекладач –

Сто літ нехай живе Іван Ковáč.

¹ Тасі (рум., тач) – мовчи.

Олена РЄПІНА

ДРУГОВІ

Присвята Іванові Ковачу

Які ти бачив сни в зимових дюнах?
Які світи антенами ловив?
Про що ти мріяв і про що ти думав?
І з ким у снах криштальних говорив?

Чи ти пригадуєш сердечні таємниці,
Що їх тобі звіряла в добрі дні?
За дні, що терпили, як старі кислоти,
Яким утішиш дивом навесні?

Чи марив зустрічами? Знаєш, я скучала.
Я знала, ти повернешся, авжеж,
Бо кораблі вертають на причали
І в гнізда птахи перелітні теж.

Я вірила – от тільки крига скресне,
Й хитне фіранку сонце ув імлі –
І ти із забуття свого воскреснеш,
Як Бог колись воскреснув на землі!

У тон тобі вдягнуся у зелене,
На ластів'ячій прилечу крилі:
З пробудженням тебе, мій друже Клене!
З новим Едемом, з листом на гіллі!

Михайло ВОЛОЩУК

Я БУВ І БУДУ ЗАВЖДИ РАЗОМ З ВАМИ

(Присвята письменникові Іванові Ковачу)

Я був і буду завжди разом з Вами,
Я книгам Вашим, як новому дню радію,
І Вашими чудовими віршами
Немов душею знову молодію.

Ви наче сад, який буяє в цвіті,
Як в храмі серця чистоти лілея,
Як сонце вічне в Божім світі,
Немов зоря ясна над нашою Землею.

Ви народились, щоб віршам додати
Тих променів, що й вишина не знає,
Цей дар дала Вам рідна мати,
Він нас у світ вкраїнський гордо підіймає.

Прозаїк Ви й поет, я Вас шаную,
Редакторе «Вільного Слова».
Із ювілеєм тепло Вас віншую,
Із серця лине моя щира мова.

Ваш ювілей – то й наше свято.
І з Вами друзі, й рідні теж.
Хай літ Вам Бог пошле іще багато
І книг нових, і радості без меж!

Іван ЛІБЕР

НА 75-РІЧЧЯ ІВАНА КОВАЧА

Видатний український поет, прозаїк, літературний критик і журналіст Іван Ковач народився в банатському селі Копашиль (офіційна назва – Копачеле) Карашсеверінського повіту, де він закінчив семирічну школу українською мовою. Після цього він вступив до українського теоретичного ліцею у місті Сігету Мармаціей, а відтак – на українське відділення Бухарестського університету.

Під час учнівських і студентських курсів Іван надзвичайно захоплювався українською піснею, дуже любив читати твори українською мовою, брав участь у літературних конкурсах. На зимових і літніх канікулах він часто зустрічався зі своїми односельчанами, переймав від них перлини народної творчості, записував різні цікаві розповіді про минувшину, особливу увагу звертав на зміст приказок. Усіма цими матеріалами він щедро ділився з університетськими професорами та колегами.

Ще студентом Іван брав участь у різних подіях, організованих керівництвом редакції «Новий вік». Завдяки цьому він заприятелював із читачами газети, котрі походили з Буковини, Мараморощини, Добруджі, а найбільше – із його рідного села Копашиль. Тут він мав приємні зустрічі зі своїми учителями та колегами. Завжди радо його приймали в Копашильській школі, де він постійно відчував дружню підтримку і тепло рідного українського слова.

Поява Івана Ковача в Бухаресті, спочатку студентом, а пізніше – редактором, сприймалася в його родині та серед односельчан як велике свято, викликала почуття гордості за нього.

Після закінчення університету Іван Ковач почав свою працю в редакції «Новий вік». Тут він продовжив писати про рідне село, своїх друзів, учителів та односельчан. Наприклад, у вірші “До вас, сельчани” є такі рядки:

Летять ще коні в святій погоні
на отчії сліди, –
то долю крає туга за краєм,
де виріс, – в світ життя піти.

Розводять руки дерева, звуки, –
таке усе моє!..
Серед дороги паду у ноги селу,
що дише, як своє.

До вас, сельчани, гоїти рани
приходжу звідусіль, –
вони відкриті, в барвінку вмиті,
та не згоїти їх приціл.

...Відтіль, де буду, я не забуду
тебе, Село, о, ні! –
ти ж єсть натхненням, ти ж єсть ученням
того, як пишуться пісні.

У своїх творах, поетичних і прозових, Іван Ковач часто звертається до теми рідного села, присвячує вірші дідові Андрієві Ковачу – священнику і примареві комуни Копашиль, возвеличує найпотаємніші і найсвятіші для нього місця: «Коли черешні розквітають, тоді Чуга одягається в білу сорочку. В таку, від якої очі запалюються квітом. Й наче говорять, що над Чугу у всьому світі не знайти. Зазеленіли стрімко схили. Ранком тягне до себе подихи всіх, бовваніє святим пророком, кличе до себе ввись».

Вельми горджуся співпрацею з Іваном Ковачем, унаслідок якої на його слова я написав музику до низки пісень, які увійшли до збірника «Черешневий цвіт».

Знагоди 75-річчя щиро зичу Іванові Ковачу міцного здоров'я і нових творчих здобутків. Плекаю надію, що ми удвох напишемо ще не одну пісню.

На мноїї літа, дорогий ювіляре!

Іван КІДЕЩУК

МИТЕЦЬ ІВАН КОВАЧ СВОЇМИ ШЕДЕВРАМИ ПРО СЕБЕ І СВОГО СУЧАСНИКА

(На славне 75-річчя Поета)

Поезія унікальної краси Івана Ковача, українського поета Румунії та головного редактора часопису “Вільне слово”, вже понад пів століття вабить своїми дивовижними художніми якостями, чарує роздумами-шедеврами про небеса і життєдайний рай на землі. Закоханий у поезію, я не раз звертав увагу на нашого ювіляра і його мистецьку навантаженість слова, семантичні, ідейні, символічні та музикальні валентності, якими визначається особлива вартість цієї рідкісної мистецької творчості. Крім цього, відмітимо насамперед, що Іван Ковач не з тих майстрів слова, які просто радіють шанобливості людей, що звать їх поетами, тому що це звертання якесь “безбожне”, скаржиться він, коли ми були би “хіба щебетом / незабутнім, / хіба стернею / у будні / жарощокою, / хіба грудкою / темноокою...” (“*Кажуть, що ми поети*”). Надзвичайно про поетів думає поранкова душа письменниці Ольги Кобилянської, що ніби “Бог сам не міг займатися поезією і для того сотворив поетів”, а “поезія – се мати всякої величі, всякої краси”. Цікавий величальний роздум про неминущість славних поетів з’являється в Івана Ковача після видатної буковинки через добру сотню років: “Йдуть поети, / в яких є слова, наче гроші-монети... / Ви, мої, / ви верніться ж / здаля, / бо не буде / без вас, ні землі, / ні планети...” (“*Ні землі, ні планети*”).

У справжніх поетів разом з величчю і красою є ще незбагненна сила благотворного впливу на здоров’я людини та планети, тобто всеохоронної поведінки до дружньої життєдайної природи. Іван Ковач старається підняти свої вірші на п’єдестал майстерності, як рідкісний шукач та тлумач святого слова, полівалентного, і тому майстерність для нього – життєва творча ціль і сила.

Талант славного ювіляра став у цілому визначальною рисою його поезії класичної та новітньої структури, викоханої верлібром і глибинню мислення, мистецької прози і навіть шукача українських шедеврів з поезії найкращих майстрів України, співців земної і небесної “величі й краси”, так мило і незрівнянно замкнених у безсмертнім парадоксі Олександра Олесея “Сміються, плачуть солов’ї...”, виданих двома томами в Румунії для широкого кола читачів – учнів, студентів, молоді й дорослих, якими наш поет закликає любити понад усе поезію-“матір” (О. Кобилянська) й духовну “ікону”, як називав її Емінеску.

У своїх віршах мрійник-поет звертає увагу на красу, велич, плодючість і любов та вічну зелень землі, де в таємничості й загадковості пов’язуються людські ідеали нашого існування зі світлими небесами, звідки все, що живе, черпає Божу благодать: “Лечу, / де корінь / зве любов, / де мрія / виплела світанок, / де камінь / сльози ронить, кров, / де птах / вселяє в себе ранок (*“Де птах вселяє в себе ранок...”*)”.

Вірш “Де птах вселяє в себе ранок” має мотто із висловів великого румунського скульптора Константіна Бринкуша: “Політ – яке велике щастя”, автора геніальної “Колони безконечності”, що символізує безмірні сягання людини злетом думки. Митець Іван Ковач зривається польотом до початків зародження земного існування, “де корінь / зве любов” до життя. Бо з кореня любові народжується символічно наш прадідівський рід і та мрія-надія “світанкова”, потіха і щастя, якими обростає “камінь”-скала, що не раз упродовж історії ронили “сльози” і “кров” за витривалість у міжнародні бурі, які засівали землю смутком, терпінням, муками й нещастями кривавими, порятовані птахом-вісником нових мрій-надій, казковою жар-птицею, “що вселяє в себе ранок” світлого сонячного спокою. Небесне світло Божої благодаті годує й охороняє отой життєдайний корінь, в якому поселилася на землі вічність, звідки й починається тріумф життя: “У корені – / Хіба живі джерела, / У нім ніхто, / Ніхто не вмере, – / У нім любов / В вовічних трелях / Розвіється / Й потай зітхне... (*“У корені”*)”. Отже, таки вічність панує між нами на землі в народженні постійному, хоч навіть і камінь нищиться вітрами або лавами вулканів, ліс горить, сохне і росте інший з коріння, людина помирає, а рід її вічний і зберігається також у своєму корені, а “у нім любов / В вовічних трелях”, що пульсує Божим творінням, що “зітхне”, як не з кореня, то з насіння оновленим і невпинним життям.

Іван Ковач – поет-містик, що оспівує Божественний генезис, бо він знає і відчуває свою і людську закоріненість з родового відмінка, що правда записана з давніх-давен у родовому відмінку для українців, в румунів – “genitiv”, тобто дженезіс, що визначає походження, приналежність до роду

і вказує на нашу гідність і корінну досконалість, нашу моральну і духовну вертикальність: “В родовому відмінку / гуляє походження / і генезис. / У ньому джентльмен / щирий-ревний / знайде надію. // Геометричний, / вертикальний, / той, що справжній джентльмен, / знайде себе / і в підкореній / просвердленій мрії...”. Чудовий двострофний вірш, розкладений ритмічним подихом у верлібр, свідчить про нашу закоріненість, людську гідність і вертикальність, що зветься “джентльменом”, тобто “людиною з-між людей”. Як зрозуміло і приємно відкривається семантично англійське слово, запозичене з італійської мови, яким визначається шляхетна й почесна людина, гідна пошани. Як, зрештою, і сам поет, що завжди прославляв духовні цінності свого українського роду, які віднаходяться “в підкорінній / просвердленій мрії...”, тобто в генетичному коді, нашій підсвідомості того вічного кореня. Це – Божа благодать, з якою людина росте і розквітає за нашим старанням і дбайливістю, бо недбайливість веде до ганебного зла і гріховності, втрати найкращих духовних валентностей: гідності, праведності, доброти тощо, що на них звертає увагу поет образом джентльмена – щирого, ревного, надійного й вертикального, що знаходить себе у Божім “підкорінні” свого роду!

З цього погляду, митець-містик і патріот турбується своїм прадідівським українським родом, оприлюднюючи генетичний образ величі колишнього українця, свідомо належного своєму родові, народу, батьківщині – Україні та українцям, як підкреслюється у вірші “Мов світла горлиця”: “Україно моя, ріднокровну / Я знайду тебе в жесті причастя”.

Для Івана Ковача родовідна країна і мова визначаються як святиня святинь – “причастям”, яке возвеличує душу і веселить українською самовизначеністю та Божою святістю: “Я взірцем понесу тебе всьому, / Хто промовить до мене, і недобрим / розповім я про тебе, і злomu, / обрамлю у злото твій обрис”.

Та тільки величчю рідного краю і батьківською мовою, солов’їною, поет звертається до свого роду-народу, щоб розказати всім, навіть і тим “злим” про золотообрис свого краю, а для себе, як надійний співець часовий і позачасовий – “чистий часословець / і в подовжній, зарідненій мрії / збережу тебе, де реєстровець”. Здається, що сучасний літописець-співець має на увазі, як і великий Шевченко, козацьких реєстровиків-мрійників величі України за часів Гетьманщини, коли волелюбні борці напували кров’ю землю неньки України, щоб зберегти свій рід і край вільним та незалежним, надіючись, що тільки жертвами небесний “вітер” “приносить зірниці зарання / в жовтокрилу, блакитну надію”, зореносну надію, яка палає досі в жовто-синьому прапорі мирної мучениці України в пошуках свого європейського права бути справді незалежною і рівною, тому що Україна

надіється володіти плодоносним зерном власних степів та небесною синню Божої благодаті, волі й добробуту: “Україно моя, із тобою / я вівік буду там, де живу. / Рідне слово і рідна земля, / Де ти світла-пресвітла горлиця!..”.

З присягою і радістю щирого українця поет-патріот “дише сповна та кричуще” і дарує свою радість на весь світ, що прабатьківська доля торувалась “патріарше й гаряче” ще в славні часи хрестителя наших предків Київської Русі Святим Володимиром Великим, патріархом українського Єрусалиму та слов’ян. Іван Ковач перед цілим світом шле гарячу присягу своїй рідні Україні, своєму родові-народові, українському слову та рідній землі, перемішеній кров’ю і світлими-пресвітлими надіями та піснями України-горлиці.

Відданий рідній землі та праматері Землі – життєдайній планеті, – поет прославляє їх величальним гімном і вважає їх єдиними, незамінними, рятівними: “Навпроти неба – Земля / безсмертна, розумна, наївна, / вічно кохана, / вічно обманена. /.../ Навпроти неба – Земля. / Не в словнику одинокее слово, / а просто – Земля, / як у дитини – мати (*“Долоню до неї приліплю”*).

Іван Ковач – поет незбагнених небесних широт і глибин, де в гульбі сонячних променів, поблизу землі, виріс життя: “Була свіжа, біла днина, / а в ній, – / і тепле й голубе / небесне небо... / Під небом – птах, / Мов блискавка, / над ним – дорога променева... / Під ним – земля, / і кругла, / і гаряча! / Над нею – очі, / слово, / спокій...” (*“Дорога променева”*).

Білий вірш “Дорога променева” славить гармонійний світ, співає гімн світлу, блакиті неба, таїнству Божого творіння. Його образи породжені не лише зоровим, чуттєвим сприйняттям, а й на основі законів метафізики, тих духовних принципів, завдяки яким відкриваємо Вседержителя нашого Господа, Володаря неба й Землі: “Над нею – очі, / слово, / спокій...”. Між іншим, Псалом 11-й Давида розбуджує і укріплює довір’я у Господа: “Господь – у святім своїм храмі; / Господь – престол Його на небі. / Очі Його дивляться на вселенну, / повіки Його за людьми стежать” (11: 4).

Отож з небесного престолу Господь спостерігає за людьми, щоб допомогти їм своєю безмежною любов’ю і словом Святої Євангелії. Вічне Слово – Син Божий, Ісус Христос Спаситель наш, а “спокій” – небесна гармонія, яку вселяє Бог віруючим, мертвим і живим.

Іван Ковач – співець, що прославляє гармонію між небом і Землею, не раз жахається від людської неповаги до Божої благодаті, якою забезпечуються “генезис” Землі і її життєдайність, як доводить шедевр “В початках і кінцях”: “Коріння і Земля, / Земля й Коріння – / у райдужнім рості. // Коріння Землі, / Земля Коріння – / в початках і кінцях...”.

Перед нами – образ гармонійної залежності Землі від сонячної енергії, світла, що сходить завдяки Божій благодаті: “У ньому було життя, а життя було – Світло людей” (1: 4). І все набуває “райдужного росту”, разом із земним корінням і джерелами вод пульсує життям, і в цій взаємозалежності знаходить початок і кінець, коли один із енергетичних стимулів обривається необачною протидією людства: “Вісь Землі / зламалася в крилі / над пропастю душі” (*“Вісь Землі і місяцева неміч”*). Не кожна людина так відчуває оцю небесну благодать божественної любові до земляків, оцю гармонію між небом і землею, як відчуває поет щедрість землі і творить кантату природі в шедевр “Мое й твоє”: “Розгніздилась / земля, нівроку, / кружельть, / де зернятко жде, / де щедриться / струмок щороку / і де стеблиться / мое і твоє”.

Дивовижний образ Землі-матінки напуває безмежною радістю і щастям кожну людину, що годується її плодами, які проростають із “зерняток”, викоханих весняним теплом і землею, мов у материнському лоні, де “стеблиться / мое і твоє” зерно – ядро нашого існування.

Інший шедевр “Три рази слово” прославляє Божу щедрість всемогутньою силою Слова, яким сотворився світ, сотворилася земля і її краса та багатство, і людина зі своєю долею, бо “тут смерть, / народження й любов”: “Тут земля ожила / в слові. / Тут зрівнялися горби, / бо вийшло слово... / ...Тут смерть, / народження й любов. / Тут всі струмочки / ллються в Дунай, / бо тут є слово, / три рази слово!”.

Так, Словом Господь сотворив Небо і Землю, Земля була порожня (1: 1), і “тут” вона “ожила / в слові і “тут” постало життя і життєдайний рельєф нашої Румунії, де всі струмочки збирає Дунай, бо й “Тут”, як на всій Землі “смерть, / народження й любов”, тобто початок і кінець, і майбутнє відродження любов’ю – все Господнім Словом!

Віршем “В колінах ночі” Іван Ковач дорікає людині, яку, за Псалмом 8, Господь “славою і честю увінчав”, за її відхилення від Божих законів, адже вона вважається господарем на Землі. Як свідчить вірш “Молитва”, краплина води стала “дзеркалом” Землі. Отже, світ постає “Землею, – / чорною, білою, доброю”. Тому поет, як людина, наодинці зі Словом молиться за здоров’я нашої планети: “Я сам на дорозі / вночі, / я сам / і молитва...”.

З низки медитацій Івана Ковача, що увійшли до збірки “Право на сум”, а значить і “Право на життя”, на життя небезтурботне, вимальовується образ поета-людини і митця-містика, який благає “мати те, що можна вилити в пісні: “мати гріх” нарікати на світ, “мати радість”, що живеш, “мати сум”, коли “друг оминає”, “мати... любов до людей, природи, батьківщини і Вкраїни, “мати серце” в кожну мить, “мати велич і горіння... в кроках плідних”,

“мати вірність, честь і правду голосні”, незламні риси, які можуть служити зразковою моделлю нашого сучасника (див.: *“Мати гріх, що в осінь листя опадає”*).

За такі важливі людські благання поета, який опікується моральним образом нашого сучасника, вірної людини всіх часів, що прагне жити за “подобою” Господньої, щиро дякуємо. І сьогодні перед його славним ювілеєм – 75-річчям від дня народження – найперше бажаємо йому міцного здоров’я, творчої наснаги, нових незабутніх шедеврів і золотої осені життя в обіймах усієї родини, щирих друзів і відданих читачів! На многії літа Вам, пане Іване, дорогий Творче Слова!

Анатолій ТОМКІВ

КРИЖАНЕ ОДКРОВЕННЯ

Іванові Ковачу приурочується

Низенький лисуватий завуч з прилизаним набік рідким волоссям приязно й допитливо дивився через товстелезні лінзи окулярів на молодого стрункого вчителя, направленого університетом до восьмирічки гірського села.

Старенька школа майже впиралася дверима у підніжжя гори. Фактично від самого порога стежка вела до горішньої дороги, звідки виднілася мальовнича долина з невгамовно шумливою рікою. На стежку й повернув учорашній студент, перш ніж узятись за клямку вхідних дверей та ознайомитися з першим у його житті місцем роботи.

– Бачили, бачили вчора, – усміхався завуч, – спочатку ви пішли природою милуватися, а не до директорки... То, знаєте, що з горба видно, те від вас не втече. Але би вам...

Завуч блиснув лінзами окуляр і обвів багатозначним поглядом колег в учительській, які, здавалося, знали, чим має завершитись недоказане.

– Аби вам, Андрію Миколайовичу, вистачало часу на милування екзотикою, – продовжив завуч. – Ми файно вас приймаємо, бажаємо і сподіваємось...

Новачкові ще не звично було чути звернення до себе по імені й по батькові. Він почувався дещо розгубленим, однак готовим прийняти недовомленість і довести сільському учительству, обтяженому домашньою художньою, городиною, косовицями, що свіжим академічним знанням не страшенні труднощі.

– Вам випадає особливий клас... – підсумував завуч, знімаючи окуляри та протираючи лінзи кінчиком краватки.

– П'ятий... – підказав хтось.

– Так, але з ким?..

– З Попелюком! – майже хором проголосили вчителі.

– З Миколою Попелюком! – продекламував завуч підкреслено-дидактично, ніби оголошував нову тему уроку, надів окуляри і змінив тональність на партнерську:

– Вибачте, може, це й не педагогічно, але як бачу Попелюка, то нерви гудуть телефонними дротами... Ідеш у п'ятий – готуй валідол... І це, як ви зрозуміли, не суб'єктивна оцінка. Я уже очі видивив тут за роки-рокенні, але такого не пам'ятаю... У цієї дитини супротив буквально до всього, чого її учать. Жодна методика не діє.

Вчителі співчутливо погоджувались зі сказаним, дивлячись на новачка-колегу, як на жертву обставин. Андрій Миколайович дізнався, що не рідко хтось із учнів прибігає до директорки зі скаргами на Миколу, що це “гроза шкільної дисципліни”, “пожирач учительських нервів”. Здавалось, ніхто вже й не переймався успішністю цього учня, головне – аби висидів урок...

Викликали до школи “на батьківські бесіди” Попелюкову матір. Вона приходила прямо з колгоспної ферми в білому халаті, косинці, зав'язаній “по-робочому”, пригнічена хронічно недобрим передчуттям, вислуховувала скарги на сина і з сумом поверталася. Микола не слухався і її. Додому не поспішав. Після уроків хлопця можна було бачити в лозах біля річки, де сільські гульвіси грали в карти. Коли ж із ним проводили “виховні години”, він з відстороненим поглядом дивився кудись у куток, незворушно в одну точку, і равликом закривався в собі.

– Інші діти переживають, зрештою, бояться, – пояснювали вчителі, – а в цього жодна рисочка на обличчі не зміниться – хоч іскри викрешуй. Та ще й вигляд зухвалий, ніби розуміє більше за того, хто йому щось добре радить.

Отож, після такої “презентації” п'ятого класу в уяві Андрія Миколайовича постав образ “абітурієнта до криміналу” – вайлуватого переростка з важким поглядом з-під лоба, що, здебільшого, сидить на задній парті, аби не заважати іншим.

І як же було дивно, коли руйнівником шкільних порядків виявилось хлопчеченя з ямочками на щоках, ніжним, як у дівчинки личком та чубчиком на стриженій голівці. Воно й справді сиділо “на галерці” за дещо великуватою для свого росту партою і коли складало руки перед собою, то плечики піднімалися, голівка ховалася в них, а помітними залишалися лише непокірний чубчик та надзвичайно жваві оченята. Вони ні на чому не могли зосередитися, постійно перебували у пошуках чогось цікавішого за те, що перед ними.

Під ногами у Попелюка неодмінно мав бути потертий латаний м'яч, якого він періодично намацував ногою і похитував туди-сюди. Ледве дочекавшись дзвінка, хлопчик вилітав на вулицю. А там відбувалося раптом

неймовірно переродження: у цьому з вигляду ніжному створінні з'являлося щось потужне, категоричне, що не підлягало запереченню. Кілька команд – і хлопці-старшокласники, удвічі вищі за нього, слухняно ділились на групи, чекали наказу до гри. Збоку це виглядало кумедно: маленький, ледве до пояса довгоногим восьмикласникам, “лідер” безапеляційно відштовхував зайвих і відбирав кращих у свою команду. Відтак синенький смугастий светрик Миколи з двома гудзиками на плечі перетворювався у центр броунівського руху на майданчику.

Після першого знайомства, на якому діти ще не збагнули як сприймати новачка, схожого більше на крутого “пацана” з міста аніж на педагога, Андрій Миколайович вирішив установити контакт з вихованцями в невимушеній обстановці – на природі. Учні сприйняли пропозицію охоче, а дівчатка навіть заплескали в долоні.

Сонце у безхмарному небі світило яскраво, ріка під берегами по-літньому манила до себе, і лише плаваючі в прозорому повітрі павутинки нагадували про осінь, навчальну пору, що стримувало бажання остаточно розслабитися. Дівчата перешіптувалися між собою, з цікавістю оцінюючи вчителя. Його спортивна фігура явно подобалася всім. Миколі – також. Тож, коли Андрій Миколайович пружно й легко перескочив з каменя на камінь, хлопчик зробив те саме, копіюючи хвацьку манеру вчителя – мовляв, і я так можу... Усі зупинились на горішній дорозі, замилувались краєвидом, окрім Миколи, якого, схоже, більше цікавили дітлахи, що ганяли м'яча на майданчику внизу.

– Може, зіграємо?... – звабливо сказав Андрій Миколайович, помітивши ту зацікавленість.

Очі Миколи враз спалахнули:

– Зіграємо! – вигукнув радісно і, не чекаючи відповіді, замахав руками на дівчат, як на курей: – Ану, киш долину, будете за нас з Андрієм Миколайовичем уболівати.

Поки дівчата спустилися стежиною, Микола на майданчику уже наводив порядок, формував команду. Коли ж Андрій Миколайович підійшов ближче, Попелюк урочисто повідомив, що він з учителем “на пару” гратиме проти всіх, хто тут на майданчику...

Андрій Миколайович хотів сказати, що поділ нерівноцінний, можливо, й позбавлений сенсу, але обличчя Миколи було таким щасливим, а бажання пристрасним, що мусив погодитися.

Отож, на майданчику розпочалося протистояння команди найвищого й найнижчого проти збірної різношерстої решти. Човгали підосви, здіймалася пилюка, дрібні камінці летіли врізнобіч. Коли м'яч потрапляв до Попелюка,

його розпашіле личко ставало надзвичайно зосередженим, навіть гнівним, чубчик від шаленого бігу піднімався уверх, засвідчуючи агресивність атаки і впевненість в успіху.

– Пас, пас, Андрій Миколайович! – кричав Микола, з дивовижною спритністю пробираючись крізь гущу суперників. Його збивали, але він швидко піднімався, сам оголошував і пробивав штрафний, кулькою котився далі.

Енергійність хлопчика перевершувала спортивний азарт. Це було вже справжнє натхнення з жертівністю і самовідданістю. Андрій Миколайович краєм ока любувався напарником, відчуваючи, що й сам потрапляє під магічний вплив його настрою, втрачає пильність щодо своїх туфель, призначених явно не для футболу...

Забивши гол, Микола по-діловому повертався назад, ішов з підкресленою недбалістю, підтягуючи штанці з таким виглядом, ніби нічого особливого не трапилось, однак, стежачи за вчителем: чи не помітив, чи не похвалить?... А коли Андрій Миколайович розуміюче підморгував, як достойному партнеру, Миколіне личко освітлювала радісна усмішка.

– Ну, як Попелюк?... – запитав завуч, коли Андрій Миколайович зайшов до учительської.

– Звичайний хлопчик, тільки енергійніший за інших, – відповів той, поспішаючи за робочий стіл, аби сховати під ним потерті у футбольній баталії туфлі.

Наступного дня керівник п'ятого класу знову ганяв з Попелюком м'яча і директриса, спостерігаючи це дійство з вікна кабінету, висловлювала завучу сумнів стосовно “хто кого виховує”, та чи й справді філфак готує філологів, а не фізруків...

...Ішов час. Між молодим учителем і “проблемним учнем” виникло щось схоже на чоловічу дружбу. Ця особливість була тонкою, але значимою для них обох і помітною для учнів, які у прикрих ситуаціях уже не погрожували “піти до директорки”, а обіцяли поскаржитися Андрієві Миколайовичу. Для маленького бешкетника це було не бажаним вже хоча б тому, що з директоркою у футбол він не грав...

Збираючись на роботу, Андрій Миколайович відчував бажання пройти гомінким коридором, відчинити двері “п'ятого”, побачити, як горішком покотиться назустріч Миколка з оченятами, наповненими очікуванням новизни й чогось незвичайного від учителя, потім відкрити портфель,

подивитися, чи є в ньому книжки, зошити, чи виконані домашні завдання, і схвально потеревити Миколин чубчик.

Щоразу в кінці уроку Андрій Миколайович залишав кілька хвилин для цікавої розповіді. Діти чекали цієї миті, а Попелюк, як помітив учитель, – більше за всіх. Хлопчиків дуже подобалися історії з героїчними мужніми персонажами. Маючи це на увазі, Андрій Миколайович вирішив читати учням подвиги Геракла з древньогрецької міфології у викладі для дітей.

Вибір виявився вдалим. Коли книжка із зображенням мускулистого Геракла з'являлась у руці вчителя, Миколка стрілою летів на передню парту, ближче до столу, аби краще чути, і якщо хтось ззаду перешіптувався, він цитькав, погрожував кулачком. А слухав Попелюк по-особливому – усім своїм єством, починаючи з того ж чубчика... Крадькома Андрій Миколайович любувався личком, яке то ясніло, то нахмурювалося, то завмирало в очікуванні розвитку подій. У такі хвилини почувався по-справжньому щасливим. Розповідь, як правило, переривав на найцікавішому місці, залишаючи інтригу та мотивацію для Миколи поводити себе чемно і завтра, і післязавтра...

– А що буде далі? – запитував хлопчик, перекрикуючи дзвінок на перерву.

– Потерпи, друже...

– Ви тільки скажіть, чи не загине Геракл?..

– А ти як думаєш?.. – відповідав запитанням на питання вчитель.

– Думаю, що ні...

– От і мені так здається. Але дочекаємося наступного уроку... Згода?

– Згода!

Микола задоволено потирав рученята. Андрій Миколайович читав би й далі, аби бачити, як реагуватиме хлопчеченя на перемогу улюбленого героя, як радітиме, коли добро перемагає зло. “Мій маленький Геракл, – теплою хвилиною озивалося в душі вчителя, – ти навіть не підозрюєш, що приносиш мені більше радості, ніж я тобі”...

А наприкінці першого півріччя в учительській завуч зробив гучне відкриття...

– Не вірю, ще раз не вірю! – майже кричав він, вдивляючись через лінзи окуляри в журнал п'ятого класу. – Виходить, що я за чверть маю ставити Попелюкові четвірку?..

Завуч тицяв пальцем у журнальну сторінку, піднімав і опускав на перенісся свої лінзи, запрошуючи вчителів самим переконатися у тому, що його дивувало:

– Це неймовірно, колеги!.. Самі подивіться...

– Таки правда, ліпшим став Попелюк, – погоджувалися вчителі.

– Напевно, головну роль тут зіграв футбол... – зробив висновок завуч. – Таки не шкода потертих капців... Чи як ви кажете, Андрію Миколайовичу?..

– Навпаки – шкода капців, – не погодився той, – і футбол тут не головний...

– А що?..

– Я думаю, що головним став... Геракл.

– Хто?..

– Міфи древньої Греції... – сказав молодий учитель, усміхаючись, не пояснюючи таємниці відповіді.

На той час і в тих обставинах це був-таки, напевно, педагогічний успіх. Хоча Андрій Миколайович міркував простіше: склалось – як склалось, а як буде – буде видно. Адже життя тече, як та ріка під кригою, що виривається на поверхню в місцях стрімкої течії.

І справді... З приходом весни щось почало мінятися у позитивних відчуттях молодого вчителя. Воскресала природа, бубнявила лоза на берегах, а в душі почувалося якось непевно. І причиною тому був хлопчик Миколка...

Щось незрозуміле з'являлося в його поведінці. Він почав запізнюватись, а то й пропускати уроки. Іноді приходив з портфеликом, який навіть не відкривав удома. На запитання вчителя відповідав отим відстороненим поглядом – “кудись у куток”. Кілька разів вчитель розмовляв з вихованцем “по-дружньому” і той ніби й обіцяв поліпшити навчання, але нічого ліпшого не відбувалося.

Якось Андрій Миколайович викликав хлопця до дошки, наказав узяти з собою речі. Микола неохоче витягнув портфель, пішов перевальцем. До уроків був не готовим. У портфелі вчитель виявив один лише щоденник.

– Що з тобою? – запитав Андрій Миколайович.

Микола знизав плечима, відвів погляд у куток. Це вже означало, що розмова завершена. В цю хвилину він і справді нагадував того Попелюка, про якого восени вчорашньому студентові розповідали вчителі.

– Ти будеш говорити?.. Де книжки, зошити, чому обманюєш мене? – питав Андрій Миколайович, відчуваючи, що втрачає ниточку довіри. У ледве помітній посмішці Миколи майнула іронія – щось не дитяче, навіть презирливе...

Терпіння в Андрія Миколайовича обірвалося. Спалахнула образа – безвідносна до його педагогічного статусу – справжня чоловіча образа. Він не

одразу зрозумів її зміст, бо рука, піднята нею, злетіла уверх сама по собі і загрозливо зависла над хлопчиком.

Клас припишк... Микола дивився на руку вчителя знизу вверху, як курча на коршуна. Страх і протест наповнили його оченята. Але вже наступної миті страх зник. Залишився лише протест – такий же не дитячий, а, скоріше, вольовий чоловічий. Вони пересіклися неподатливими поглядами і Андрій Миколайович раптом збагнув, що зробив щось не добре... Почав опускати руку, уже думаючи, як пояснити дітям траєкторію її злету. Микола стійко супроводжував рух руки очима без страху. І коли вона лягла на стіл, з його очей пірнули сльози. Він прикрив обличчя долонями, щільно стиснувши пальчики. Андрій Миколайович спробував відірвати їх, але долоньки дужче й дужче, прикривали беззвучний плач з грудей. Нарешті, Миколка різко відкрив мокре від сліз обличчя, і закричав відчайдушно:

– Я не піду більше до школи! Не піду! Не піду!..

Андрій Миколайович хотів обняти хлопчика за плече, але той вивільнився, схопив портфель, і вибіг з класу, гримнувши дверима.

– Сидіть, я зараз... – наказав припишклим дітям Андрій Миколайович, узяв під руку журнал і пішов услід.

Вони піднімались по стежці на горішню дорогу. Миколка йшов не озираючись, майже біг. Він, здавалося, зробив зусилля, аби не ступити на два камені, від яких колись пружно-легко відштовхувався, наслідуючи вчителя. Тепер це навмисне “обминання” Андрій Миколайович зрозумів, як відмову від дружби, що так зненацька виникла між ними під час першого знайомства. Калюж хлопчик не обминав, рухався навпростець. Вчитель перестрибував їх і відставав, раз-по-раз гукаючи: “Миколо, почекай!”

Попелюк не зупинявся. Витирав кулачком очі і прискорював крок.

Цвірінькали горобці, шуміла в долині ріка, наповнюючи простір передчуттям кульмінації в природі, і в тому хвилюванні, що рухало маленьку утікаючу і високу доганяючу постаті.

Нарешті, на горбі з’явилося помешкання Попелюків – хата, оперезана ганком, стайня при ній з відкритими дверцятами для сіна на горищі та приставленою драбиною. Микола пірнув у хвіртку. Побачивши, що вчитель наближається, кинув у ганок портфель, і зник за хатою.

Андрій Миколайович зупинився. Перевів подих. Уже взявся за скрипучу клямку, але почув у хаті гучні голоси. Сварилися чоловік і жінка.

– Ти його не кивай! – кричала вона. – До мене можеш руку прикласти, а до него – ні! Чуєш, тобі кажу!..

– То меш мати батяра, як виросте!.. – озивався чоловічий голос.

– Буду мати, що маю! А ти – не прикладай, чуєш?!!

Щось грюкнуло за дверима, упало на підлогу. Андрій Миколайович зрозумів, що натрапив на сімейний конфлікт і відступився від дверей, що було вчасно, бо вони різко відчинилися. На порозі зупинилася схвильована розпатлана жінка.

– Ой, – зойкнула вона, забираючи з чола волосся. – Це ви, Андрію Миколайовичу?.. Щось трапилось?..

– Так... – Ніяково переступив з ноги на ногу вчитель, ховаючи за спиною журнал. – Хотів поговорити з вами про Миколу. Ми сюди разом ішли...

– О, Боже, – аж простогнала жінка, – я думала, що хоч тут уже добре... Він багато про вас розповідав... Так, знаєте, душевно... Хотіла йти дякувати вам...

– Ні, ні, навпаки... – заперечив вчитель. – Це я хочу у вас, як у матері, попросити вибачення...

– За що?.. Він ще й про того... про Геракла розповідав... Такий, знаєте, задоволений... Але вибачайте, не можу вас у хату запросити...

Жінка озирнулася, попросила Андрія Миколайовича відійти далі від дверей – на край ганку. Вона розповіла, що батько у Миколи не рідний, що недолюблює її сина, береться виховувати його паском, що для хлопчика присутність вітчима у хаті прикра:

– Поки чоловік на зарібках, то вдома спокій. А тепер ось, бачите, вернувся... Та ще й випив... Я між ними, як кістка між псами. Воно й утікає у своє кубельце на горищі, – жінка вказала на драбину, приперту до піддашшя стайні.

Андрій Миколайович хутко передав жінці журнал і піднявся драбиною. У глибині під перекладаиною крокви виднілось “гніздо” у сіні, зім’яте одіяло і книжки. Хлопчика не було. Тим часом, мати побігла за хату, заглянула в колешню, на город, гукаючи Миколу. Пошуки тривали недовго, бо дівчатка, які уже йшли зі школи верхньою дорогою, повідомили, що бачили Попелюка на полі в напрямку до річки...

Жінка зірвала з плечей хустку, віддала Андрієві Миколайовичу журнал, і побігла вниз – на переоране з осені поле, що простиралося до прибережних лоз. Учитель подався за нею, вгрузаючи в ріллю, на якій ще де-не-де білів сніг.

– Миколо!– кричала мати, розмахуючи хусткою.

Її голос утопав у ревищі ріки, що вже піднімала кригу в затори, лютуючи водовертями.

Нарешті, рілля кінчилась, і вони, ковзаючи на прилиплій до підшов глині, через лози вибігли на берег і зупинились, як укопані... Посеред льодового побойща, спиною до перевернутої сторч крижини, горобчиком сидів Микола, спостерігаючи, як колобродить перед ним снігове місиво.

Мати зойкнула, побігла ліворуч, де вода була спокійніша і лід нагромаджувався косою від берега до місця, де сидів Микола.

Андрій Миколайович примостив журнал між вербовими пагонами, не відриваючи погляду від хлопчика, стежачи за кожним його рухом.

– Коля, дитино!.. – Ледве пробивався крізь шум ріки голос матері, яка намагалася пробратися косою до перевернутої крижини. І тільки коли вона схопила хлопчика, Андрій Миколайович помітив, що мало не по коліна забрів у воду... Далі уже не зважав на те, побрів до матері і сина, узяв Миколку на руки і виніс на берег. Коли підійшла мати, той прожогом сховався за нею.

– Миколо, друже, – тихо сказав Андрій Миколайович, присідаючи навшпиньки, – що ж ти так?..

Десь там, ззаду, Микола тулився до матеріної спідниці.

– Якщо я образив тебе, то вибач, – продовжував Андрій Миколайович. – Учитель також може помилятися. Ми ж друзі, чи не так?..

Хлопчик мовчав.

– Я знаю, що тобі важко. Але ти... ти ж маленький Геракл... А Геракл ніколи не здається... Ось тобі моя рука.... Давай свою... Мама чекає...

Андрій Миколайович простягнув руку.

Спливали секунди, підхоплювалися шумом шаленої ріки, зникали у напруженому чеканні одна за одною.

І раптом... Із-за матеріної спідниці з'явилася Миколина долонька... Андрій Миколайович стиснув її міцно, відчуючи хлопчикове тепло у своїй долоні і лютий холод у мокрих черевиках...

*Зустріч українських письменників із читачами в селі
Копашиль Караїсєверїнського повіту (1976 р., Румунія).
Виступає Іван Ковач*

*Група працівників часопису «Новий вік».
Другий зліва Іван Ковач*

*Виступ Івана Ковача на 25-річчі газети «Новий вік»
у місті Вішеу де Сус*

*Зустріч Івана Ковача з колегами Сігетського ліцею
ім. Тараса Шевченка після десятих років
від його закінчення*

*Іван Ковач – головний редактор часопису
«Вільне слово» – продовжувача газети «Новий вік»*

*Думками про пресу обмінюються головний редактор газети
«Зори» Пьотр Моченко (зліва) і головний редактор часопису
«Вільне слово» Іван Ковач (справа), 1994 р.*

РОЗДІЛ II

Євген МИГАЙЧУК

ІВАН КОВАЧ

Іван Ковач – один з молодих поетів, у віршах якого, як і в Корнелія Ірода та Ореста Масикевича, зустрічається у більшій мірі своя манера, суто особиста, незважаючи на те, яким віршем написана поезія – класичним чи вільним.

Його поезія, зі значним авторським вкладом, але з не завжди точними і влучними образними асоціаціями, відповідає поезії нового покоління, яка відображається як у формі – новизною художнього образу, палкістю і неологізмами мови, – так і в розробленні тієї чи іншої теми:

Серце в димі неба, в крові снігу,
Летять небачені степи, мов звуки...
Дивись, у вікні лебединий туман,
Дивись, біла завіса на вікна паде...

Але в той же час у Івана Ковача є ще досить шукань (це не погано, бо перечить рутині), які, надіємось, втіляться в нові поетичні формули.

*Ліричні струни. Бухарест:
Літературне вид-во, 1968. С. 8.*

Євген МИГАЙЧУК

“ЧЕРВОНІ З ГРУДЕЙ СКАЧУТЬ КОНІ В ПОГОНІ...”

Іван Ковач – поет сміливих, незвичайних нових метафор, маловживаних слів, несподіваних асоціацій між словами, несподіваних відношень між людиною і природою, але без того, щоб вони спотворювали музикальність та ліризм віршів, елементи – на зовнішній вигляд гетерогенні, – які в своєму єднанні народжують поезію неподібної оригінальності, чарівності, і є безсумнівним і вірним свідченням засвоєння удосконаленої та оригінальної в той же час техніки. Його нові художні образи, сильні метафори, свіжі порівняння, цікаві алегорії, вдалі гіперболи, ясні епітети служать тільки для поглиблення та тонкого вираження його поетичних ідей. Правда, що культивування автором виразу, здатного зробити вразливими звичайні образи, почуття, дати їм естетичну вартість, породжує вимогливу поезію, яку читаєш та перечитуєш, щоб зрозуміти її глибокий смисл, читаєш повільно, з найбільшою концентрацією, але – в той же час – і з насолодою.

Властиве для індивідуальної манери Івана Ковача, його індивідуального стилю – це багатство порівнянь і тропів, яке уміло поєднується з багатством лексики і фразеології, з майстерним володінням поетичним синтаксисом. Але справжнім майстром поет виявляється у стилістичних фігурах, особливо інверсіях, повтореннях, фігурах паралелізму, в риторичних запитаннях та звертаннях. Особливість епітетів Івана Ковача полягає в тому, що вони не кидаються в очі своєю нарочистістю і тому справляють враження звичайності; серед його оригінальних епітетів звертають на себе увагу складні слова, здебільшого новотвори: “сонце-лід”, “небо-клич”, “пекло-рай”, “коні-небозвід”, “сад-напій”, “голуб-жар”, а такі епітети, як “пожежа кучерява”, “душа блакитна”, “серце круглощоче”, “літо білобоке”, “білий шум”,

“п’янкий сум”, мають особливо ніжний, часом піднесено урочистий характер, переростаючи іноді в символ. Постійне оновлення поетичного словника, насичення його часом словами і виразами вузького вжитку створює багато неологізмів, як, наприклад: “кровноблжно”, “березільно”, “персокрики”, “сопілкомотуз”, “кольорохвіст”, але так майстерно, що вони в загальному контексті звучать як природні. Бо своєрідність поезії Івана Ковача – і в рішучому розриві зі звичайною поетичною лексикою і в бурхливому вторгненні в поетичний словник несподіваних неологізмів.

Інша особливість його поетичного стилю – багатство ритміко-інтонаційних ходів, виняткова мелодійність, музичність вірша. Саме через це на його вірші написані такі пісні, як “Колискова” (музика Василя Баршая), “До моря” (музика Івана Лібера). Легкість, милозвучність вірша Івана Ковача – наслідок природженого відчуття ритму, мелодії. Поет пише як канонічними метрами, так і вільним віршем, і користується різними жанрами: і коротким ліричним віршем, і баладою, і сонетом. А в його тоні можна розрізнити як високоораторський тон, так і низькорозмовний та мелодійно-пісенний; не раз зустрічаємо і напівгумористичний, напівлукавий тон, як у віршах “Гуси, гуси, гусенята...” та “Порожнечі...”.

Подекуди у віршах Івана Ковача трапляється і надмірна метафоричність та перенасиченість епітетами, що в деякій мірі затуманює образ. Часом, у хорошому в цілому вірші, можна зустріти важкий рядок, що утруднює музичальність вірша, або можна знайти зайві деталі, що гальмують правильне сприймання образу.

Для Івана Ковача поезія має сучасне значення діалогу, веденого в мажорних естетичних виразах між автором і читачем, розмови на тему загального гуманного значення; в основі його творчості стоїть виразне бажання передати життєвий багатозначний зміст, здатний схвилювати, зацікавити у високому естетичному ступені читача. Єдність його поетичної уяви з роздумом, генезис його концепції про всесвіт та його поетичний світогляд відображають філософське світосприймання поета і вказують нам напрямки лету його поетичної думки і фантазії; він не оголошує, а тільки підказує нам свої думки, переконання, або примушує нас виділити їх із своїх душевних переживань.

Головне місце в ліриці Івана Ковача посідає любовна і пейзажна лірика. Ця лірика допомагає глибше розкрити внутрішній світ поета, зрозуміти характер його світосприймання й ставлення до життя. Його поетичні образи – різнобарвні, сонячні, світлі і глибоко емоціональні. Хоч би взяти такі рядки, які хвилюють інтенсивністю почуття любові, повинню ліричної музики, своєю простотою й задушевністю:

Зелені очі, немов дзвіночки,
гойдають небом, сплітають сни,
на цьому боці – червона тиша,
на тому боці – вітри, вітри...

Зелені очі, немовби трави,
у щемність божу ступа, ступа...
Банальні джази росу стрясають,
зітхають ноти, немов земля...

(“Зелені очі...”)

Наскрізнi мотиви багатьох його віршів – нев’яну́ча краса природи, прекрасне почуття кохання, любов до рідної землі, але все в персональному, тільки йому властивому, сприйманні. Персональний тон його поезії надають і переплітання сюрреалістичних образів з традиційними, в які поет вносить новітні елементи. Його поезії, які видаються особливо витончено-філігранними, якщо придивитись до них уважніше, постають перед нами природними й простими, далекими від будь-якої надуманості:

Тиче у вуха, ось, грім свою гру,
б’є холод втому́ю в спину,
папороть ріже десь душу мою,
кво́лість бере полонину...

Скальпель манить надвечір’я під тин
(осінь сповилась в гангрену...),
наче скоцю́рблений, жаді́бний млин
потокотом щось в’є без упину...

(“Коні у ніч поскакали...”)

З великим натхненням написані своєрідні за виконанням і задумом такі вірші-пейзажі, як: “Вранішній ескіз”, (“Три берізки...”, “Алегро”, “Вечірня акварель”, “Зимовий етюд”, “Море”, “Гупає місяць...”, де лірична безпосередність, акварельні тони пейзажів, різноманітність мотивів справляють враження свіжості, ненадуманості.

Світосприймання Івана Ковача виразно романтичне, що кладе свою печаль на його стиль. Серпанком легкого смутку, синтезом життєвого досвіду пройняті багато з його віршів, як, наприклад:

На спині часу зашумить
мій спомин, побіліє,
а Вічність стане наче Мить,
як мати посивіє.

Тоді Неспокій стане знов,
нестерпний, дибки в морі,
а Мить дощем проміє кров...
Memento mori...

(“Memento mori...”)

Лірика – це справжня стихія поета, що саме в ній його талант виражає себе найглибше і найповніше, а глибокий ліризм – невід’ємна риса його поезії, в якій відчувається щира схвилюваність його внутрішнього світу. Бо, без сумніву, Іван Ковач – тонкий лірик, бурхливий романтик, чутливий до трагічних життєвих елементів, в описуванні яких вміє використовувати як алегорію, так і символ або викриваючу метафору.

Залишаючись ліриком, він одночасно стає трибуном. Його вірші насліджені високим патріотичним змістом, пройняті палкою любов’ю до рідної землі. Інтимне й громадське – в гармонійному сплаві. Громадянська та патріотична лірика Івана Ковача, просякнута глибокою чутливістю і ніжністю, розстається з декларативною поезією, патетичним риторизмом, широкою жестикуляцією, ритмом сонорних розмірів – часто вживаних правил цього жанру поезії. Як природно й прекрасно звучать його рядки:

Криваво пшениця б’є спеку об щоки,
бездонні криниці ведуть в небеса,
гартується сталь – майже спілі черешні, –
оранжева пісня у надра зове !..

(“Червона балада”)

Іван Ковач залишається суто ліричним поетом навіть внутрі епічного видіння. Епічне полотно його балад відзначається романтичною напругою, підпорядкованою розкриттю тем. В темах його балад, в їх композиції, в їх художніх засобах, як і в інших його поезіях, є багато новаторського, своєрідного. Але знаменитим у Івана Ковача є те, що, дерзаючи і новаторствуючи, він не відривається від своєї первісної основи – народної пісні. Як у деяких баладах, так і в інших його віршах, помітний сильний вплив рідного фольклору, але він не відчувається в простому запозичуванні мотивів, а в

творчій переробці народної пісні. Народнопісенна мелодика, як і символіка, іноді так органічно входять у його вірші, що не відрізнити їх від народних віршів. Та найвища ознака майстерності поета – це майстерність стилізації народно-пісенних образів, народних мотивів. Як приклад наводимо уривок з *“Балади про покритку”*:

Накувала зозуля розтулену рану,
бо на мості стояла дівчина німа
(і за руку тримала свою безнадію),
накувала зозуля розтулену рану...

Виростав собі день білим голубом знову
і метелиця виласть дурна в горизонт
(а дівчина на мості вербою ставала),
виростав собі день білим голубом знову...

У своїй поезії Іван Ковач торкається широкої гами питань та намагається висловити свої думки різними засобами і за допомогою найрізноманітніших художніх форм: він поєднує класичне віршування та класичну форму із зовсім вільними формами новітньої поезії, роздуму із символом, фантастичні привиди із реалістичними позначеннями. Навіть і назви поезій – дуже виразні – свідчать про різноманітність та широкі заняття поета. На його віршах в певній мірі позначилася і сучасна румунська поезія, особливо поезія Н. Станеску та Й. Александру, але це не сліпе наслідування, а творче самозбагачення.

Між цими координатами розташований поетичний ліризм, переживання автора, його душевний світ, і головну роль поетичної реалізації Івана Ковача має поєднання його творчої фантазії, сміливості художніх шукань з його естетичним засвоєнням дійсності. Він шукає наполегливо й уперто свого голосу, тембру, звучання, своєї стежки в літературі, але його поезія ніяк не спроба пера, а постійний досвід, експеримент, випробовування, характерні для його лірики. Саме цим його збірка зображує як прагнення, так і можливість автора самоперевищити себе і відкрити своєю еволюцією непротоптаний ще шлях в українській літературі Румунії, яка із збіркою Івана Ковача доказує свою зрілість і можливість піднятися на ще вищий щабель.

Ми переконані, що своїми віршами Іван Ковач займе одне з провідних місць в українській поезії нашої країни і відкриє в ній нову цікаву сторінку.

**Ковач І. Поезії. Бухарест:
Критеріон, 1972. С. 5 – 13.**

Степан ТКАЧУК

ІВАН КОВАЧ

Іван Ковач... Іван Ковач – винятковий поет. Чому? Трішки терпцю, дорогі читачі!

У письменників різні звичаї, але добрі вчинки всюди вважаються добрими. Тож...

Роками тому Іван Ковач надрукував на сторінках газети “Новий вік” поезію під бентежним, незвичайним заголовком: “Жемчужна соната”. Доти нам ім’я майбутнього “страшного поета” було зовсім невідоме. Прочитавши поезію вздовж та впоперек, зліва направо і справа наліво, ми схвильовано видихнули: ану дивись, якийсь добродушний лелека помилювався і над нашою письменницькою родиною! Відтепер матимемо і ми свого пещеного улюбленця...

Час промайнув, Іван Ковач надрукував кілька книг поезій та прози, цілу фіру репортажів, передмов і статей.

Я один з тих, а може й єдиний, хто помітив, що Іван Ковач не пише поезію, а таки сама поезія його щосвітанку народжує, в полудень виходить за нього заміж, а в повечір’я стає його покірною рабинею, що його очі чеканять на миста з усього того, що небо намріяло, а земля вродила, що він кокетує з поезією лиш тоді, коли ночі хворіють на заразливую любов, а дні на займисту пристрасть, коли його серце тямкує, що світу гей би час зарубцювати якусь роз’ятрєну рану...

Поезія Івана Ковача втілена з краси квітів, пташиного щебету, кольорів веселки, поцілунків вітрів та бур, пісень вод, непостійності хмар, жіночої мінливості, стійкості гір, радощів і смутку літ, чарівності красунь і грації метеликів, усміху землі і хмурості неба, надій світанків і розчарувань присмерків...

Творчість Івана Ковача взагалі, а поезія зокрема, і для певного кола читачів, і декотрих побратимів – деколи ще загадка, новий континент, і тому, мабуть, не будь-кому доступна. Але Іван Ковач знає, що знає... Прецінь

він не до одної ворожки ходив, не з одного кухля зіллячка пив, не з одної печі хлібця їв. Він із заздрості побратимів і любові читачів змайстрував здоровенні весла, якими удень і вночі править своїм ковчегом-талантом туди, куди йому Зевс присудив, богині приписали, а доля заповіла...

Без Івана Ковача наша молода ще література була б, може, піснею без приспіву, краєвидом без розмаїтості. В душі, очах, крові, гадках Ковача знаходиться все, що час у своїй погоні забажав.

Ми ніколи, хоча нагод було досить, не бачили Івана Ковача засмученим. Він завжди веселий і спокійний. Вибухову атмосферу він завжди перетворює на жбан доброго вина, а сварку – на добру згадку. На його устах завжди великодушна та щиросердна усмішка, його очі і душа завжди комусь-то даруються, слова і помисли заповзятістю золотошукача завжди зрівноважують чийсь терези совісті...

Іван Ковач пише будь-де і будь-коли. І для нього писання – це молитва. Він, наче в казці, мигцем перекине на святинний собор бюро чи вулицю, трамвай чи поїзд, забавку чи прогулянку. Він часто-густо молиться то пошепки, то лунко своїм незрадженим богам: Шевченкові та Емінеску, Тичині та Бодлеру, Лесі Українці та Байрону, Драчеві та Нікіті Станеску...

У наших очах Іван Ковач – це водночас раб слів і рицар ідей. Він той, хто мурує фортеці з дорогоцінних мрій і коштовних слів, струшує зірниці з безбережного неба поезії, а земні стежини брукує перлинами...

Читаючи його твори, написані у різних недоступних усім стилях, ми завжди здивовані і зачаровані водночас: зустрічаємо письменника, митця і людину.

На радість чи на лихо, з плином часу ми переконалися, що бути письменником – неабияке ремесло, що для цього ремесла треба хисту та ще й майстерності, що найважче налагодити зв'язки між власними думками й висловами та розумом і серцем читачів, прокладати райдужні кладки між творцем і тими, що його люблять, цінять, ждуть від нього з нетерпінням нових і нових творів. І в цих іпостасях Іван Ковач такий, яким повинен бути справжній письменник.

Кажуть, що Іван Ковач письменник сюрпризів. Але він знає добре для кого і про що писати. В його художньому світогляді поняття краси, щастя, гармонії і таки самої поезії несумісні зі спокійним спогляданням. Для справжнього і, звісно, талановитого письменника творчість – це самовіддача, самопожертва і непримиренна боротьба. А саме багатопланова боротьба зі цнотливістю і незайманістю паперу, хитрістю слів і зарозумілістю думок, нарешті із самим собою...

Метафори – хліб і вино кожного твору Івана Ковача. Але у нього є і твори, текст яких повністю будується на метафорах. Хоч декотрі подекують, що метафори в однім творі мусять бути сіллю-перцем, а не і наріжним каменем, і баштою, і сходами, і...

Час покаже на чийй стороні правда.

Головне те, що Іван Ковач любить гратися з вогнем...

**Обрії. Бухарест:
Критеріон, 1979. С. 137 – 138.**

Radu CÂRNECI

MÎNGÎIND FRUNTEA SINGURĂȚĂȚII

La configurarea generală a literaturii noastre contemporane participă, pe lângă scriitorii de limbă română, și mînuitorii cuvîntului artistic aparținînd naționalităților conlocuitoare, care aduc în acest depozitar al timpului partea lor de frumos, menită a-i prezenta, în tot ce au mai bun, ca fii ai acestui pămînt generos. Contribuția confrăților maghiari, germani, sîrbi, evrei, ucraineni, etc., la împlinirea acestui tablou general al spiritualității noastre are, în același timp, darul de a demonstra unitatea de simțire a întregului front scriitoricesc din România, care, prin opere durabile, înfăptuiește istoria literară a acestui timp de mari efervescente creatoare. Pentru realizarea acestui fapt cu totul remarcabil, editurii Kriterion i se cuvin sincere considerații, ea reușind a pune la îndemîna iubitorilor de frumos cărți bune și foarte bune, cărți memorabile, toate într-o ținută grafică exemplară. Un alt merit — și nu mic! — al acestei distinse instituții culturale este că, într-o permanență grăitoare, prezintă cititorului, în limba română, traduceri de calitate indiscutabilă din cărțile reprezentative ale acestor literaturi, publicînd paralel, în limbile maghiară, germană, opere alese din literatura română clasică și contemporană. Se realizează, astfel, un excelent schimb de valori spirituale, profitabil pentru marele public precum și pentru specialiștii din acest domeniu și, desigur, pentru istoria literaturii noastre.

În lumina acestui program de lucru, editura Kriterion propune acum cititorilor de poezie o selecție din creația lui Ivan Covaci, poet ucrainean din România. Într-adevăr, autorul cărții intitulată Fruntea singurătății este un liric venind, ca majoritatea adevăraților lirici, dintr-o aleasă rădăcină a străvechii spiritualități populare, cîntînd pe strunele-i tinere viața, dragostea, moartea, dar și înstrăinarea, pacea mereu amenințată, lupta pentru fericirea omului. Desigur, într-o prezentare care nu se vrea exhaustivă, lăsînd bunului cititor bucuria descoperirii artei scriitorului, cel care semnează aceste rînduri simplifică lucrurile, în intenția confraternă de a-i da autorului șansa dezvăluirii, prin însăși opera sa, taina cîntărilor scrise. Așadar, doar cîteva idei despre această carte de poezie adevărată.

În primul rînd cultivarea ideii de tradiție în tot ce aceasta are mai bun. Ivan Covaci vine din lumea satului, a celui sat de puritate și dor, ne-stricat de civilizație, idealizat în viziunea poetului, stînd sub acea aură de vis și liniște, rază de credință în bine și de purificare. Acolo: mama — matricea ființei noastre și a gîndului —, acolo zăpada, visînd și ușa prin care se intră curat, acolo vestitorul zilei, soarele, crescîndu-ne cu bunătatea luminii sale, acolo cosașii în iarba veșnică, acolo numai acolo, urmele copilăriei topindu-se, acolo viața și moartea și nesfîrșirea. Poetul există în aceste toate și toate acestea, și atîtea altele, există în el bîntuindu-l, punîndu-i simțirea în alese tipare: „...A venit, în sfîrșit, nesfîrșit așteptatul / cu zorii întrecîndu-se în limpezime. / Cine dintre voi ar fi crezut că satul / trăiește în simțirile mele intime?” (Satul ca alegorie), ori: „...Copacii mă-ntîmpină cu brațe paterne, / eu colbul bejeniei îl scutur, cel greu / și îngenunchez: dinainte-mi se-așterne / satul — atît de al meu.» (Unde nu mă întorc), și încă : „...înaintează / cosașii / dezrădăcinînd pămîntul / cu fiecă pas. / Priviți-i cum se înalță / trecînd rîuri și munți, împingînd ușor, / cu o singură mîină / orizontul.... (Cosașii), și de asemeni: „...Va veni satul, va veni satul / cete de prunci vor zburda peste tot / ca niște minți, părăsindu-și înaltul / se vor poticni razele-n bot...” (Schită matinală). Se află în aceste poeme acea prospețime a copilăriei și tinereții care ne-a marcat sufletul cu simțiri ce capătă apoi un aer de netrecere, coroană și stea nostalgică fiindu-ne fără încetare. Satul rămîne în poemele lui Ivan Covaci, ca mai de mult în acelea ale lui Esenin — cu care, deși în alt registru și în alte zile, se înrudește — locul de taină, de regăsire a ființei interioare, un sat, așa cum ziceam, nestricat de civilizație, de timpul mașinilor și al zgomotelor, capabil să ne renască mereu din aceeași obîrșie.

Așa stînd lucrurile, tradiția, care se bucură de întîietate în creația poetului, se constituie ca o putere nesecată, încă, la izvorul căreia cel obosit de zbuciumul secolului își poate împrăști cugetul și fapta. Deci tradiția revitalizatoare, înnoitoare a forțelor, puncte spre taina existenței, există — ea însăși — de taină: „Urmele vii ale tălpilor mele — se adîncesc, se adîncesc mereu / neînceputul cel dintîi, iată, / e leagăn vieții de aur...” (Bumerang), și apoi: „...O, sat, de oriunde chemările tale mă fură. / Aici eu nu mai trebuie să mă întorc, aici sînt. / Satul mi-e liman și învățătură / și leagăn de cînt.” (Unde nu mă întorc). Este în aceste versuri nu doar invitația la liniște și reîntremare sufletească, ci, mai mult, revelarea față de sine însuși a celui miez de trăinicie cu care ne-am născut, cu care ne place apoi să trăim și la flacăra căruia să intrăm în misterul cel atotecuprinzător.

A doua idee, legată ideestructibil de prima — și care pare (dar și este!) un mal de siècle, atribuit al unui mare număr de creatori autentici de la noi și de aiurea — este dată de trăirea sentimentului de înstrăinare. Ruperea de locul natal,

vehicularea individului pe drumurile civilizate ale veacului (imperios necesare, de altfel!), dezbrăcarea de taină a vieții și trăirea clipei ușor trecătoare și nu a celei ce semnifică eternul, iată motive care dau versurilor din această carte tonul elegiac, alinător suferinței ascunse. În această binecuvîntată stare poetică se face apel, așa cum observam, la vremea cu evanescente lumini a copilăriei, la chipul de duiosie și dor al mamei, care, acum, tîrziu, ca și în anii fragezi, întruchipează puterea existenței noastre: „...Mamă, pune-ți cununa de fată / și arată-te în zori de duminică / acasă în prag. / Îți vor cădea la picioare ierbile, pădurile și munții. // Lovește, mamă, cu ciubota, în lutul bătătorit / și înalță-ți cîntecul sus să se vadă / Te vor îngîna văi, crînguri și oameni”. (Mamă). În aceeași linie a cultului pentru trăinicia de neam se înscrie poezia Ușa, semnificativă în creația lui Ivan Covaci pentru sentimentul trăinicieii pe care îl păstrează: „... pe această ușă de lemn care scîrție / a fost dusă, la ceasul de ducă, bunica/ la această ușă de lemn, care scîrție / bat cei ce-n dulcea mamei mele limbă / dau demnă și dulce și blîndă binețe”. Aș mai adăuga tot aici poemul Mulțumesc, excelent ca tratare lirică a unei idei comune și care întruchipează, ca să zic așa, sinteza simțirilor poetului față de locul natal, față de timpul nou, proteguitor al acestui sentiment: „Mulțumesc pentru pragul casei din sat / mulțumesc pentru streășina-i lată / pentru că soare curat mi s-a dat / pentru că țărnul la țărnul privirii se arată /.../ Mulțumesc pentru că am știut totdeauna / în satul meu să n-ajung de pripas / pentru că mai strălucește luna / pentru că în soare nimeni n-a tras.” Puterea de generalizare a unei simțiri la un moment dat mi se pare bine cristalizată în poezia din care am citat și care, în poemul Larmă — de o mai mare întindere — se transformă într-o atitudine sensibil critică față de viața searbădă, fără împlinirile de suflet; de fapt, acest poem poate fi considerat un crez plin de întrebări, în care poetul se caută, necunoscuta care nu i se arată deplin în timp și în faptă fiind însăși poezia, această lumină și umbră și adînc și înălțare, spre care năzuința îl duce mereu: „...Cîte veacuri sînt, necunoscuta mea / de cînd nu vii? / Dă-mi fie și umbra ta / fie și o trecută mișcare a ochilor tăi / fie și gustul trecerii tale!... /.../ Dar tu, iată, nu ești, mă-mbrățișează doar larma...” Aș mai adăuga la acestea încă două poeme elocvente prin ele însele, privitoare la starea de neliniște a poetului: Vînzător de tristețe și Scrisoare autumnală, ambele împlinind bine acest chip de întrebări și tăceri scrutaătoare pe drumurile veacului.

O a treia idee ce s-a ivit la lectura poemelor de față se referă la expresia artistică a poetului, care mi se pare fericit găsită, potrivită stărilor sale. Fluența verbului, metafora incitantă, starea de veghe la sunetul cuvîntului, toate concură, în excelenta traducere a lui Ion Covaci (ciudată asemănare de nume a celor doi — autor și traducător!) ca formularea românească să aibă adîncimea și

firescul originalului. Cuvîntul curat — ca să folosim titlul primului poem al cărții —, încărcat de emoție stăpînită, fie că se rostește despre țară, despre sat, despre iubire (frumoase poeziile: Schiță de seară, Seceră, Dulce primejdie, Feciorelnică, Iarnă, Serenadă de Brahms, Nu, trupul tău nu se ascunde, Iluzie de primăvară etc.), despre viață și moarte, despre eternitate, ne pătrunde cu tainele-i, ne face să gîndim la noi, la jur-împrejurul nostru și nu-i puțin lucru, fără-ndoială, la vîrsta încă tînără a autorului.

În totul un poet adevărat, sensibil la freamătul veacului, la frumusețile țării, ale lumii — cu luminile și durerile sale — un poet cu care — prezentîndu-l cititorilor români — editura Kriterion a făcut — ca în multe rînduri — un necesar act cultural.

Раду КИРНЕЧ

ДОТОРКАЮЧИСЬ ЧОЛА САМОТНОСТІ

У загальній конфігурації нашої сучасної літератури поряд з румуномовними письменниками беруть участь і служителі художнього слова, що належать до національних меншин, які привносять у часовий депозитарій свою частку краси, аби, демонструючи те, що є в них найкращого, представитись як сини цього багатого краю. Внесок угорських, німецьких, сербських, єврейських, українських та ін. побратимів у створення загальної картини нашої духовності водночас демонструє почуття єдності всього письменницького фронту в Румунії, який своїми довговічними доробками творить літературну історію цього часу, часу великого творчого нуртування. У цій надзвичайній справі особливі заслуги належать видавництву “Критеріон”, яке зуміло забезпечити любителів краси хорошими й дуже хорошими книгами, винятковими книгами у зразковому графічному оформленні. Інша заслуга – і не мала! – цього поважного культурного закладу є та, що воно зі взірцевою постійністю пропонує румуномовному читачеві високоякісні переклади із репрезентативних книг цих літератур, паралельно друкуючи угорською, німецькою вибрані твори із румунської класичної та сучасної літератури. У такий спосіб здійснюється чудовий обмін духовними вартостями, корисний і для широкого загалу, і для фахівців, і, звичайно, для історії нашої літератури.

З огляду на такий робочий графік на цей раз видавництво “Критеріон” пропонує шанувальникам поезії добірку із творчості Івана Ковача, українського поета з Румунії. Направду, автор книжки під заголовком “Чоло самотності” – лірик, який, як і більшість справжніх ліриків, походить із вибраного коріння давньої народної духовності, співаючи на молодих струнах про життя, кохання, смерть, а також і про відчуження, мир, який завжди під загрозою, боротьбу за щастя людини. Безперечно, у цій зумисно не вичерпній презентації автор даних рядків залишає доброму читачеві радість відкриття творчості письменника і спрощує справи у братньому намірі да-

ти автору книги можливість власними творами розкрити таємницю своїх пісень. Отож, лише кілька думок про цю книжку справжньої поезії.

Перш за все культивування ідеї традиції у всіх її кращих проявах. Іван Ковач походить зі світу села, місця чистоти й туги, не зіпсованого цивілізацією, ідеалізоване у баченні поета, воно перебуває в ореолі мрій і спокою, під промінням очищення та віри у добро. Там мама – матриця нашого буття і мислення, – там сніг замріяний і двері, через які заходиться чистим, там вісник дня, сонце, яке зрошує нас добром свого світла, там косарі у вічній траві, там, тільки там сліди дитинства, там і життя, і смерть, і вічність. Поет існує у всьому цьому, і все це та багато іншого існує в ньому, бентежачи та спонукаючи виливати почуття у вишукані рядки: “... Прийшло. / Передсвіт саме вийшов з герця. / Хто з вас повірить, що село / живе в квартирі мого серця?” (“Село – як притча”). Або: “...Йдуть косарі, / рвуть із землі / кожним ступом ноги. / Ви лиш подивіться, / ну, подивіться, / як вони перескакують / ріки та гори, / як вони легко, не трудно, / одною рукою / тручають небозвід!..” (“Косарі”), і так само: “...Вийдуть люди, вийдуть люди, / діти гратимуться в сні, / мов лошата голі, всюди / впадуть промені на пні” (“Вранішній ескіз”). У цих поезіях є та свіжість дитинства й молодості, яка вражає нашу душу почуттями, що потім набувають повітря неминущості, залишаючись назавжди для нас вінцем і ностальгічною зіркою. Село у віршах Івана Ковача, як і колись у віршах Єсеніна – з яким, хоча в іншому реєстрі та в інших моментах, вони споріднюються – залишається місцем таємниці, пошуку внутрішньої істоти, село, як було уже сказано, не зіпсоване цивілізацією, часом машин і гуркотів, здатне відроджувати нас знову й знову з одного й того ж начала. Таким чином, традиція, яка стоїть на першому місці у творчості поета, служить невичерпним джерелом сили, у якому той, хто втомився від тривог століття, може освіжити свої думки та вчинки. Отже, традиція оживляюча, оновлююча сили, кладка до таїни існування є – вона сама – таїна: “Моїх підощв живі сліди / у кожній хвилі потопають, / моїм вже давнім непочатком / життя почалось золоте...” (“Бумеранг”). У цих рядках є не лише запрошення до спокою і душевного відновлення, а більше того, відкриття для себе тієї внутрішньої міцності, з якою ми народилися, з якою потім любимо жити і в полум’ї якої ми можемо увійти у всеохопну таємницю. Інша думка, нерозривно пов’язана з попередньою, – яка здається (і є!) берегом століття, що приписується багатьом автентичним авторам у нас і з усіх усюд, – навіяна переживанням почуття відчуженості. Відірваність від місця народження, рух по цивілізованих життєвих дорогах (необхідний, до речі, необхідний!), розгадування таємниці життя та проживання швидкоплинного моменту,

а не того, що означає вічність, – ось причини, які надають віршам у цій книзі елегійного, гамуючого страждання тону. У цьому благословенному поетичному стані, як бачимо, робиться звернення до часу згасаючих вогнів дитинства, до ніжного й тужливого образу матері, яка тепер, через роки, як і в нашому дитячому віці, уособлює силу нашого існування: “Мамо, в дівочому вінку / стань на розі / в неділю клечану. / Вийдуть трави, / ліси, / а ще й гори. // Мамо, вдар чобітком / об землю тверду / і неси свою пісню, щоб видно. / Вийдуть доли-долини, / гаї, / а ще й люди!” (“Мамо”). До цього ж ряду культу тривалості роду належить і вірш “Двері”, значний у творчості Івана Ковача через почуття витривалості, яке він зберігає: “Дерев’яні скрипучі двері, / ...на них несли бабу покійну, / як стару, перецвілу косицю... / В дерев’яні мальовані двері / стукають ті, в котрих кров не водиця, / а ще й ті, що “добридень” / на матері мові складають”. Сюди можна додати і вірш “Спасибі”, чудовий як ліричне трактування загальної ідеї і який уособлює, так би мовити, синтез почуттів поета до місця народження, до нового часу, який захищає це почуття: “Спасибі, що в мене батьківський поріг, / спасибі, що стріха широка, / спасибі, що сонце спливає до ніг, / що край мій завжди коло ока. /.../ Спасибі, що в сонце ніхто не стріляв, / що рідне не виросло в моду, / що серцем тебе я завжди затуляв, / село моє рідне, в негоду”. Сила узагальнення певного почуття в певний момент, здається мені, добре викристалізована у цитованому вірші, а в поезії “Ех, ви, суми” – у ще більшій мірі – вона перетворюється на чутливо критичне ставлення до прісного життя без душевних сповнень; насправді цей вірш можна вважати світоглядом, перейнятим запитаннями, у яких поет шукає себе, те невідоме, що не в повному обсязі показується йому в часі та діях, бо є самою поезією, світлом і тінню, глибиною і піднесенням, до якого він прагне постійно: “Скільки віку пройшло, відколи, / невідома, тебе ще нема? / Хоч би тінь, хоч би смак твоїх віч, / хоч би ти в мене була моєю. / Серед хати гуде телевізор, / не замінить тебе він, дарма...”.

Я б додав сюди ще два красномовні вірші, у яких йдеться про стан неспокою поета: “Продавець суму” та “Лист про осінь” – обидва доволі сповнені запитаннями та проймаючими мовчаннями на життєвих дорогах.

Третя думка, що виникла під час читання цих віршів, стосується художнього вираження поета, яке мені здається щасливою знахідкою і відповідає його стану. Чіткість дієслова, захоплююча метафора, уважність до звучання слова – все це конкурує у прекрасному перекладі Йона Ковача (дивна подібність імен автора та перекладача!) так, щоб румунське формулювання мало глибину і природність оригіналу. Чисте слово – так, щоб використати назву першого вірша книжки (“Віддзеркалення чистого

слова”), – навантажене контрольованими почуттями, не залежно від того, чи йдеться про країну, село чи про кохання (гарні вірші: “Як берізку, побілену сонцем (Вечірній начерк)”, “Дівоче”, “Яка зима”, “Брамсова серенада”, “Весняна ілюзія” та ін.), про життя і смерть, чи про вічність, воно проймає нас таємницями, спонукає думати про себе й оточення, і це, без сумніву, вже не мало в такому молодому віці автора.

Загалом, справжній поет, чутливий до житейської суєти, до краси країни, світу – з його світлом та болем – поет, з яким – представляючи його румунським читачам – видавництво “Критеріон” здійснило – як багато разів досі – необхідну культурну подію.

Переклад з румунської Ірини Мойсей

Михайло МИХАЙЛЮК

“ЄРЕТИК” У ПОЕЗІЇ

“Накувала зозуля розтулену рану”. Всупереч усім правилам критики, віддам перевагу емоціональному над раціональним – своє слово про поезію Івана Ковача розпочну маленькою “антологією” поетичних розсипів-блискіток, зібраних з його першої книги *“Поезії”*, бо ж накувала йому добра зозуля-доля поетично “розтулену рану” (хай навіть образ буде не його, а сосюрівський – “твої губи – розтулена рана”) серця, якою він всотує світ, а потім метаморфозованим своїм образним мисленням дарує його нам рядками-знахідками, які “кричать” у саму душу. Ось вони, за моїми уподобаннями, антологічні рядки збірки: “...з-під ночі клени йдуть”; “Накувала зозуля розтулену рану, бо на мості стояла дівчина німа і за руку тримала свою безнадію”; “Вікон мимо білих тут дзвонить вітрами”; “А вже бджоли полетіли, медом висвітлився гай”; “Чом ти волоссям димиш, з лона пожежі німої”; “...вилив рогами олень криницю й п’є води, не нап’ється, а кіт муркоче на білій хмарці, мов небо шиє, не нашіється”; “...в лет рветься дах”; “...осінь завісила літо, мов би на гілку вишневу розмай”; “прозорі з дощу батogi”; “...ряди білих, мов свічки... дівчат... підпирають сонце”; “на тілі твоїм, наче в небі чужім, готується осінь вмирати”; “...як покритка – біла недоля...”; “Одмарюєш нишком терпкі мої сни, одзвонюєш смерть мою білу”; “Ой туго вився ключ хмарин, вітріли перса кровнобіло”; “а ти не народилась іще передзвоном імлі”; “Любов моя, ти бачиш, як горять там дерева, як біло на дорозі”; “повітря треться небом голим і біль змерзає кучугур”; “На мості стояла дівчина з коромислом зір на плечах... і сонце коромислом била, у відра ронила свій плач”; “як гарно це плаче заблудне дівча стеблинове”; “продавцем візантійським я суму в порожнечі лелечій ставав... ніч у собі підпалював знов, спопелілий благав я вітрів”; “в очі рибалок дми шумом небес... берег прорізує ти магмою хвилі”; “а ми кохалися прощально”; “Час заломився у скрип вікон”; “в небі плачуть розп’яті сирени... рань теплі зорі сплітає з землею, факели надр розмотали імлу”; “Вийдеш залунною стежкою

миті... води зніміють”; “Урвала дівчина троянду, мов кров’ю облиту струну”; “похорон білий справляють сніги”; “снопи проміння рвуть дахи”; “полетіли птахи... крила дали вітрові”; “...мій кінь в’яже небо до гриви”; “ляже ніч через потік кладинкою”; “листя на дереві гасне”; “місяць в криниці скавав босоніж”; “Діти йшли з небом під руку додому”; “ти будь моєю, немов повітря, не будь моєю, немов відчай”; “ти була болем блакитним в зорі”; “Дикий півень висить на місяці кров’ю”; “міжзір’я облітає лебідь”; “А вічність стане наче мить, як мати посивіє” і т. д.

Тепер залишається довести, що це не феєрверк незв’язаних образів, що вся гама тропів Ковачевого образного мислення творить поезію.

У своїй передмові до збірки редактор Євген Мигайчук (він, можна сказати, Івана Ковача “вивів у світ”, надрукувавши в “Ліричних струнах” (1968) двадцять три його поезії), схоплює характерні риси молодого поета: “Іван Ковач – поет сміливих, незвичайних нових метафор..., несподіваних асоціацій між словами... Своєрідність його поезії – в рішучому розриві зі звичайною поетичною лексикою... Але... дерзаючи і новаторствуючи, він не відривається від своєї первісної основи – народної пісні... Він шукає наполегливо й уперто свого голосу, своєї стежки в літературі, його збірка відображає як прагнення, так і можливість автора самоперевищити себе і відкрити своєю еволюцією непротоптаний ще шлях в українській літературі Румунії”.

Коли Іван Ковач почав друкуватися в газеті “Новий вік”(1966 р.), в румунській літературі вже утвердилося покоління поетів (Шт. Аугустін Дойнаш, Нікіта Стенеску, Марін Сореску, Йон Георге, Чезар Балтаг, Йон Александру та інші), яке після догматичної доби, орієнтуючись на новітню європейську поезію, продовжуючи на новому рівні творчість Аргезі, Благі, Барбу, Баковії, проторювало нові дороги, готуючи румунській поезії нову долю, новий її розквіт. А в українській літературі це був час Івана Драча, Ліни Костенко та інших молодих талановитих поетів, відкриття Ігоря Богдана Антонича.

В нашій же літературі до того часу, як це не дивно, існували тільки три збірки поезії (Оксани Мельничук і Юрія Павліша) і дві збірки прози (Івана Федька та Стеліана Груї Яцентюка), вона ще міцно стояла на позиціях провінційного консерватизму, в силу інерції “корифеєм” у ній вважалася Оксана Мельничук. Тоді ледве почав ставати на свої власні ноги Степан Ткачук, перебудовував свій поетичний світ Юрій Павліш. Саме в цей період Євген Мигайчук, наче маючи інтуїцію, недалекого корінного метаморфозу української поезії, надрукував колективну збірку “Ліричні струни”, де поряд творів напіваматорів від поезії (Оксана Мельничук, Миколи Коцара,

Дениса Онищука, Юрія Ракочі, Михайла Волощука, Івана Шмуляка, Василя Баршая і вже відоміших Ореста Масикевича та Юрія Павліша) справжнім відкриттям і навіть шоком для багатьох стала добірка віршів молодого Івана Ковача, почасти і Корнелія Ірода – немов прелюдія до наступної дуже близької генерації Миколи Корсюка, Михайла Небиляка, а згодом – Павла Романюка, Івана Негрюка.

Витоки поезії Івана Ковача, її тематичної і стилістично-образної структури досить складні і водночас гетерогенні. Допитливий і дуже талановитий юнак, всотуючи в себе насамперед здобутки молодого румунської поезії, нової української Драчевого покоління, відкривши для себе раннього Павла Тичину і маючи органічну асиміляцію народнопісенної творчості, проїнятий плідотворною “неповагою” до традиційної поезії, він з наївністю і самозабуттям неофіта починає всепоглинаючу гру з словами, переконаний, що поезію можна творити з усього, на чому зупиняється зір, що світ, навколишні предмети і речі можуть стати об’єктом поезії, якщо вони від дотику слова, як від дотику чарівної палички, відкривають свої затаєні властивості, невидимі звичайному окові грані, “затемнений бік місяця”. Поета зовсім не турбує та річ, що подеколи його вірші з “чужого плеча”, що вплив майстрів надто явний, – він же переконаний, що не орієнтується на моделі, навпаки, наче змагається з ними, прагне сказати своїм голосом те, чого вони начебто не посміли висловити чи не добачили. Така гарна зухвалість могла прорости і дати плоди тільки на цілинному ще ґрунті нашої літератури, на якому до того часу не появилось жодного сміливця новатора і де ревно оберігалися позиції склеротичних “майстрів”. Масикевич зі своєю філігранно відточеною поезією не міг мати наслідувачів з одного боку через те, що волею обставин він перебував поза літературним життям, а з другого тому, що тодішнім поетам не була під силу досконала версифікаційна техніка, яка в молодій поезії знайшла повне втілення аж в останній книзі Миколи Корсюка “Монолог дерева”.

Дивна та річ, що досі про поезію Івана Ковача, за винятком рецензій на збірки, нічого більше не написано, думки (усні), поділяючись на майже безоглядне захоплення одних і зверхнє заперечення інших.

Повертаючись після цього необхідного, на нашу думку, відступу до першої збірки Івана Ковача, зазначимо насамперед особливу зіркість його художнього спостереження, у нього наче більше органів сприйняття світу, ніж в інших поетів. Вражає властивість поетового зору і серця раптом осягти миті якогось унікального душевного розвеснення, від якого відкривається весь земний дивосвіт, та радість пізнання, якою він ділиться з нами у рядках високого емоційного зарядження. Поет постійно в пориванні,

неспокої, картини й образи в нього чергуються уривчасто, світ звуків і барв то земний, дотикальний, то феєричний, але образна наповненість слова, навіть при поєднанні несумісних елементів, смілива, експресивна.

Ось як у “Баладі про покритку” в рельєфному малюнку на контрасті кольорів і на психологічному підґрунті зображує Іван Ковач образ покритки – традиційний в українському фольклорі та українській класичній літературі: “Накувала зозуля розтулену рану, / бо на мості стояла дівчина німа / і за руку тримала свою безнадію, / накувала зозуля розтулену рану...”. Це одна з найсильніших художніх розробок відомого мотиву, в якій трагедія дівчини-покритки, обезсмертненої Шевченком у поемі “Катерина”, сугерується кількома лапідарними рядками. Замість розповідати про нещасливе кохання дівчини, поет використовує народне повір’я про те, що зозуля може накувати людині багато чи мало літ (тобто долю або недолю), знаходячи для неолі метяфору “розтулена рана”. Дівчина, заніміла від горя, встиду і каяття, стоїть на мосту, який тут виступає символом людського осуду, але й межею двох світів, місцем прилюдної ганьби за “гріх”. А плід “гріха” – дитина – навіть не появляється в поезії; дівчина тримає за руку “свою безнадію” – інша чудова, поетова знахідка.

Безталанна мати оточена байдужістю і холодом, навіть природа ворожа їй: “Виростав собі день білим голубом знову / і метелиця вилась дурна в горизонт, / а дівчина на мості вербою ставала /.../ А червона хустина маячила болем, / набубнявіли води, проковтнули час, / з моста впала верба...”. Аби підсилити емоційність картини, Іван Ковач показує наче подвійну смерть дівчини-покритки: спочатку вона перетворюється у вербу (відоме в фольклорі перетворення дівчини в дерево), а потім верба падає у воду. Залишається тільки червона хустина – уособлення болю. Ця поезія близька до народних балад.

Поезія Івана Ковача переважно піктуральна – вона прояв якогось миттєвого імпульсу, враження, і цим наближається до імпресіонізму, а сильні контрастуючі кольори (червоний – чорний) нагадують експресіоністські картини, проте позбавлені притаманних гарячих, сонячних барв. Забарвлення предметів, навіть і натуральних, схоплене в ті моменти, коли воно найбільше вражає, чи в залежності від певного моменту. Так, оспівані Єсеніним берези у чудовому Ковачевому вірші “Три берізки” – “вигинають при дорозі вечір” і співають “білу пісню ночі”, “місяцеві тихо світять”. Треба признати, що це справді поетична знахідка, уміння бачити художньо – своєю білістю берези вражають більше вночі, в напівтіні, ніж удень.

Як поет романтичної структури, Ковач полюбляє малюнки, оповиті серпанком загадковості, затаємничості, черпаючи художні засоби як з поезії

цього гатунку, так і фольклору. Така романтизована поезія зі сплаву різних елементів, почерпнутих з найнесподіваніших джерел, навіть при своїй частій інкогеренції, “живе” образною символікою, експресивністю деталей, стислістю думки, відсвіженим в уяві словом, загальною сугестивністю: “Коло тої чорної криниці / посаджу троянду, / коло тої. / Там збіглися / червоні сльози і дівчата. / Там. / Скрипить коромисло на білих плечах, / скриплять глибини вод... / Ясен впав / дівчатам в руки / мов склепіння вод...” (*Троянда*). Такі вірші треба сприймати як картину – зором і серцем. Подеколи змальовані картини наче вийшли з-під пензля наївного художника – стільки в них незв’язаних між собою деталей. Ось, приміром, “Балада про різне”: “Ніч, мов болото, / тече в горизонт, / вирив рогами олень / криницю / й п’є води, не нап’ється... / А дитя моє вийшло / на гуль-прогульку / самотнім / й б’є м’яч, не наб’ється... /.../ а моя баба в червоній стрічці, / ой, бо ж горбата, / колише лялю, / ой лялю-лялечку, / неначе цяточку / з повісма сірого, / чи з вовни білої... /.../ а кіт муркоче / на білій хмарці, / мов небо шие, / не нашіється... /.../ а моя мила / гола-голісінька / місяць у жмені / несе, не наноситься...”. Тут Ковач трохи наближається до французького поета Превера (1900 – 1977), дуже модного в сімдесятих роках.

Цікаве в Івана Ковача використання кольорів, переважно білого, його антоніма, чорного, і червоного, який майже постійно асоціюється з кров’ю. Предмети, речі, істоти, природні явища мають свій природний білий колір, як, наприклад: вовна біла, хмара біла, кістки білі, біле поле, біла троянда, біла груди, сніг білий, білий кінь, скатерка біла, але й метафоричний: білий шум, біла пісня, білі вікна, білий вітер, біла смерть, біла недоля, білі очі, білі порожнечі, похорон білий, жаль пребілий, білий крук, біла сльоза, спомин побіліє та інші. Саме така несподівана асоціативність несумісних елементів, правда, іноді ведучи до неадекватності образів, надає принадності, навіть оригінальності Ковачевій поезії у контексті української поезії в Румунії, з самого початку виділяючи його між іншими.

Іноді в поезіях переплітаються світлотінями питання інтимно-ліричного плану із загальнолюдьськими на тлі осінньої чи зимової природи, одягнені, як у романтиків, у сум, зажуру. Але почуття суму, зажури просвітлене, пригамоване, воно не сприймається з гостротою, як фатальність, бо атмосферу розряджають кольори, насамперед білий колір. Вмирання почуттів отожднюється зі смертю осені, найплодовитішої пори року. Прикладом такого трактування вічної теми любові може послужити дуже гарний (хоча не в усіх складових елементах) вірш “На тілі твоїм”: “На тілі твоїм, наче в небі чужім / готується осінь вмирати... / бо ти нагрішила із місяцем в сні, / як покрітка – біла недоля, / богине Венеро. / Корчаги складає тут осінь під бір, /.../

а ти назбирала в обличчя жмут зір, / щоб знов народитись моєю /.../ А я йду так тайно, неначе не йду, / і кличу сліди за собою, і вони розлітаються, в пропастях мруть, / бо ти шаленієш зимою, / богине Венеро...” Нагромадження різних елементів, які стоять на перешкоді новому зближенню, – тільки умовності, роблячи солодшим майбутнє єднання. Вони ніби чистилище, через яке повинні пройти закохані: “Одмарюєш нишком терпкі мої сни, одзвонюєш смерть мою білу, / сама ти всі сонячні промені мни, / бо я йду під смерть споловілу. /.../ ти кинь свою осінь за очі, / по той бік землі волохатої, в крик. / Хай виростуть знов наші ночі, / богине Венеро”.

Любов потребує високої температури почуттів, вона горіння, вона змінює світ, очищає його: “Любов моя, / ти бачиш, як горять там / дерева, / як біло на дорозі?” (*“Любов моя”*). Часто вірші про кохання пройняті сенсуальністю, але вона далека від натуралізму. Жага кохати пробуджується в дівчини незбагненим неспокоєм, чеканням чогось незвіданого і солодкого. А неспокій у “Баладі про коромисло” йде наче від сонця: “На мості стояла дівчина / З коромислом зір на плечах, / а сонце все бігало навкруг, / кусало їй тіло... / На мості стояла дівчина / і сонце коромислом била, / воно розбивалось на прах / і знову кусало їй тіло... / На мості стояла дівчина, / у відрі ронила свій плач”. Цікавий тут символ коромисла, на якому, немов на терезах, підлітковий вік дівчини і зрілість жіноча, а міст – межа між ними, яку треба переступити. Читаючи цей вірш, пригадуються рядки Максима Рильського: “Ластівки літають, бо літається, а Ганнуся плаче, бо пора”, а також перша строфа поезії Павла Тичини “Пляж”: “Згори вона збігла і гола лягла, – / не знає, не знає, не знає чому – / жагуче коліна сумні розняла / і сонце приймає, як мужа”.

Комбінація зорових і звукових вражень, яка дає одночасне відчуття (синестезію), а також контрасти кольорів, ведуть до поезії Тичини – одного з першоджерел Ковачевої будови художніх образів, взагалі його поетики. Тичининська також “оркестрація” різних елементів, космічних і земних, від українського поета запозичено обривистість рядків, лаконічність вислову. Ось кілька прикладів: “Цвісти почали яблуні рожеві / Без вітру, без грому, без блискавки. / Блакитне небо потонуло в пропасті душ / Яка велика темнота /.../ Дрижать вікна, дрижать стіни, паперовим / моє тіло шалене... / Краєв з суму шинель я / нікому / з золотого, кривавого суму, / а на місяці плакав мій регіт / і гадюкою вився багряно... / А до мене людове Всесвіту / купувати ходили, мов маків, / золотого, червоного суму” (цікаві останні рядки своєю інверсійною причинністю). Напруження вірша йде на спад, як це часто буває у Ковачевій поезії, але він не може довго купатися в прозаїчності, буйна уява висотує нові хвилюючі рядки, в яких появляється

візантійський сум: “Продавцем візантійським я суму / в порожнечі лелечій ставав, / заметіль тикав в пальці тісні, / алкоголем міцним і жорстоким / обливав свої скроні”. Нелегко розшифрувати, що розуміє поет під візантійським продавцем суму. Це може бути звичайне замилювання звучним, загадковим, трохи екзотичним словом книжного запозичення, або автор мав на увазі візантійський стиль фресок, де людські фігури аскетичні, гієратичні, контрастуючи з живими барвами на золотистому фоні. Але поет не Примиряється бути продавцем суму, він його підпалює у собі, очищуючись вогнем і, вітрами: “Коли втомлений, голий, / ніч у собі підпалював знов, / спопелілий благав я вітрів! / Отоді це мій сум крадькома, / наче злодій вітрів кучерявий, / руйнував мою кість дерев’яну, / мов би світський, старезний собор / смертельним журним гопаком”. Останні рядки просякнуті ковачівським терибілізмом”.

“Я за тобою бігти буду, фатаморганна синь моя”. В 1975 році, коли вийшла друком друга збірка Івана Ковача *“Рівнодення”*, наша поезія вже спиралася на доробок, переважно з одної книги, цілої плеяди талановитих старших і молодих поетів – Ореста Масикевича, Степана Ткачука, Юрія Павліша, Стеліана Груї, Корнелія Ірода, Миколи Корсюка, Михайла Небиляка. Їхні книги вигранювали відмінну індивідуальність кожного автора, відзначалися еволюцією художніх пошуків і творчих удач. Поезія в контексті нашої літератури напрочуд швидко і стрімко перейшла від дилетантства до мажорного звучання, подолавши не одну сходинку до зрілості. Тож і голос Ковача впливався вже лише струмком у її повноводність, він, закономірно, перестає бути “лідером”, мусить вкладатися в її загальну течію й атмосферу, вносити в неї щось нове, бо поезія, мабуть, щонайбільше з-поміж інших жанрів, розвивається особливо динамічно, пружиниться до нових обріїв у змісті і формі. А маючи за плечима близько десяти років праці над словом, Ковача вже не можна було назвати початківцем, до нього почали придивлятися пильніше, помічаючи і схвалюючи нові здобутки, критично ставлячись до певних втрат, можливих і майже неминучих у кожного письменника.

Не будемо ставити традиційного запитання, чи *“Рівнодення”* стало новим кроком у виразно самобутній ліриці молодого автора, чи надії, що поклалися на нього, відлиті в образну форму, мають вигляд на сповнення, бо категоричну ствердну чи заперечну відповідь давати щонайменше неприципово, тим більше, коли йдеться про поета такого комплексного складу, як Іван Ковач, в чийй поезії немає тихої, середньої лінії еволюції, а є (чи не в цьому її найперша принадність?) яскраві спалахи і несподівані згасання.

Вони йдуть поруч, і контраст між ними – наче вододіл між справжнім і перехідним.

Якогось виразного зламу в другій збірці не сталося, вона, за винятком вступного обширного циклу громадянської лірики *“Костер моєї шани”*, стилістично, тематично, та найбільше системою художніх засобів продовжує першу, мабуть, й тому, що до неї увійшло чимало віршів першої творчої пори. Та певні зміни все одно помітні. Чаруюча спонтанність, майже дитинне зачудування світом, щире переконання, що поезію можна твори з усього, не раз гідна подиву інтуїція яскравого слова, ота майже хлоп’яча хвацькість переходять у навмисну, проте непослідовну дисциплінованість, самонастанову бути стриманішим і раціональнішим, контрольованим. Версифікаційна техніка стає кращою, вишуканість фрази і раціональне *“диктування”* образотворення – зримішими, зате романтизація почуттів, фактів і явищ життя, спогадів – залишається, навіть глибшає.

Якщо Іван Ковач *“Рівноденням”* мав намір (загалом він очевидний) перейти у другий свій поетичний *“вік”*, то цей перехід робиться більш формально, ніж суттєво, якимось нерішуче, без достатньої *“сили”* розірвати кільце першого. Причина, на нашу думку, недостатня декантація тропів, аби оминути як повторів, так і їх недоречного вживання. Бо чи не на кожній сторінці помітиш щось знайоме, власні новації з першої збірки певною мірою втрачають свіжість, *“старіють”*, красиві та ефектні оздоби виступають дисонансом у тканині творів, в яких поет наче не може захиститися від перенасичення поетичної мови стихійною метафоричністю і нарочито ускладненими образами. Вигадливо-шокова образність інтимної й пейзажної лірики, коли дисципліна помітна тільки у версифікації, нестримана спокуса найпростіші речі одягати в *“зливу”* розгнужданої фантазійності, нехтуючи складною простотою, не раз і самоперефразування, ведуть до втрати рівноваги, змістової невикінченості.

Ось несподівані образні повороти та ускладнення з атрибутами фольклору та імпресіоністськими ремінісценціями, що їх зустрічаємо у вірші, який дає назву другому циклу. Художньо гіперболізовані почуття не викристалізуються достатньою цілісністю, поет прагнучи провести паралелі (несумісні) між різносферними поняттями: *“Блакитнонеба пісня застрянула в діброву (правильно у діброві, знах. відм.) і зрушилося світло тріскуче навмання, / веду своє дитинство хмільне у поле знову, / вистраждає де спогад, кристаліє весна. / Барвінком застелити стежину, куди босий / найкращі дні спекоти в смарагди поволік...”*. Але одна з найкращих рис Ковачевої поезії – це її самовідродження, і тому, читаючи такий рядок, як *“безсонні синьоводи збубнявіли, мов сльози”*, наче стерпимо вже *“розкошланій душі вже покір-*

ності не треба”, “перестук полотняних хмарин завеселився, / сурмлять в суглобах глиби янтарно, мідно так”, тим більше, що вірш закінчується задушевною проекцією, здаленілого дитинства: “А ти, матусю рідна, кинь заплоччю зрання, / небесні прясла, щоби вишневили поріг, / вікно засклеє тужить іконою страждання / і радістю, чеканням моїх дзвінких доріг”.

Оскільки одним із улюблених тропів Івана Ковача є порівняння і вони не раз варті цілого вірша (“невимовність косу розплітає твою, мовби ніч розплітала кров-зорі”; “зелений віддих моря – людський неначе стогін”; “ніч струмоче в очі, як в небесне дно”; “заб’ється мій спокій поночі, як зліплений з променів птах”; “стоять, як підперта стеблинка, – мій смуток і радість, і смерть”; “сліди проводили тебе – ненаситні голодні вовки”; “ще стоять дві прощальні пісні, наче рани дві з ружами в серці” та багато інших), хочемо застерегти, що він іноді втрачає міри, від чого виникає небезпека умовності, як від всякої штучної красивості: “птахи голосять (!) у жилах моїх, наче в холодних, далеких краях”, “хтось розносить пісні, наче цвяхи”, “на гарячому ловлю себе у собі, наче глину без форм, без очей”, “зелений віддих моря зве піски, вони вдаряють в очі, як багнети” (багнети можуть тільки колоти – *зам. н.*), “в руках хвилю вітру, як грінку черствого, тримає” та ін. А почавши з зауважень, зазначимо, що в збірці примножуються нав’язливі образи персоніфікації природи, та чи не найбільше “фізіологізація” різних явищ, неживих понять. Ненавмисні чи надумані, такі вирази не допомагають розгортанню художньої думки, вони є здебільшого повторними з першої збірки. Те, що раніше в Ковача бралось за новацію, має тенденцію перетворитися в автоматизм, штамп, не долаючи естетичного випробу. Так, жили, кості, хребет, кров, тіло часто штучно озвучуються чи набувають інших властивостей: “чути плач пораненої сарни в жилах ґрунту, вітрів і лісів”; “чути в *костях*, як осінь блукає”; “в *хребті* його (моря) – густе *волосся* хвиль”; “щоб віддихнули *кості* в долонях неба долі”; “щоб трави під *шкіру* ішли вогнем зеленим”; “а небесний *хребет*, зореґрішний, у вишневий вогонь завертай”; “ніч закричить на весь *рот*”; “сонце хворіє на *кровотечу*”; “у потоках дитинства і *жил*”; “день прорізує *шкіру* м’яку”; “ріки входять у *груди* пером”; “як шпарко буяють настоянні *жили*”; “полонину під *ребро* засуну”; та інші. Скупіший мав би бути поет на використання таких слів, як *вічі*, *очі*, *зір*: дала мені гарних *віч* моя ніч; місяць впаде яблуком перед *віч*; *віч* твоїх плід; закаменіння *віч*; красою *віч* твоїх горів; на руки *віч* візьми захмільність; вислизнув з *віч* моїх; хоч крихти *віч* в криницю влий; як без рук твоїх, *віч* і зітхань; зіниці *ока* сперли дух свій знову; твого *зору* тенета (гарно); *зір* сонця в очах його – самотність голуба (чудовий образ); як орел, коли в *очі* буде свій клич (штучно, хоч

сміливо), незабутня зима, коли *очі*...; трави ступають у *очі* твої; *очі* холодні, як лід; свій *зір* повернули в мій бік; марширує *зір* мій до світанку; долі дівчатам на *очі* поставлю; ніч чатує на твій *зір*; хто се в *очі* душу лиє ; в *очах* – краплі неба; хто з *очей* твоїх синь вирве небу (чудовий образ); пломінками *очима*; вийшли *очі* з глибів; гроно тріскає вином і п'янить *очі* кольорові; наспіли в *очах* твоїх; може заблудять дві чорні козулі в *очі* багнетом (непоетично); *зір* очманіє на мить, як *очі* колись осліпали; сонце грозило в *очах* і т. д. Знецінюються від частого вживання також слова *кров, тіло, сум, серце, віддих*.

Зате коли образність окрилена думкою, коли сполучення слів зливається у поетичний самородок, палітра Ковачевих тропів у поезіях про кохання, дитинство і батьків, у пейзажних віршах, з яких переважно складається другий цикл, розквітає на всю силу. Гіперболізоване почуття любові поет бачить переважно не як безперервне безхмарне щастя, а як муку, рану, як солодкий гріх тих, хто спізнав кохання: “тобі кохана, в глибі жовтня / збудую гріх – у грудях рану”. Але коли кохання згасне, він бажає, щоб вони пробудилися обоє в “смутній платановій пожежі”. Ось прекрасна діалектика почуттів – чекання у вірші “Юна поема”: “У безумі твоєму вмираю, / у ятринні німім твоїх рук, / і щодня твою тінь виглядаю / на порозі розцвілих вже мук”. Образ коханої завжди романтизований, її коси – “лелечі пісні”, її пальці мають “голос”, вона майже неземна істота, варта найбільших жертв – “в досвітню таємну годину з сльози тебе вирізьблю знов”, тільки “коліна вітру” її колін... неторканих торкались”. В таких віршах і рядках виступає справжній Ковач-поет, який пройнятий неспокоєм, можливо, творчим, відчуває наче дедубляцію власного ества: “Хтось у мені і днює, й ночує, / перед заходом сонця бродить, / його голос послухати ходять / моя тінь, моя ніч, / мої пальці. / Хтось / хто б не був! / перетворений в стогін, / має ключ від моєї душі. / Хто ти, мій незнайомий чужий, / що в душевний поріг спотикнувся?.. (*“Хтось”*)”.

Поезія Івана Ковача – сповідальна, навіть ностальгічна, навіть вузькотематична в тому розумінні, що вона не звертається до великих філософських проблем. Це поезія особистого “мікрокосмосу”, в якому на першому місці власні переживання, роздуми про власну долю та її можливі дороги з батьківської хати, з дитинства у світ широкий. Такі поезії, а ще присвячені любові й пейзажні малюнки, можна б скласти у мікроцикли. Але від замкнутості їх рятує постійна проекція у світ, пильність не впадати у дешеву сентиментальність, їх щирість, задушевність і переважно непересічна поетичність, що проявляється широкою гамою тропів. А як би ще автор міг позбутися образів-сурогатів, вірші такого гатунку стали б окрасою його творчості.

Поет у хвилини істинного почуття і натхнення уміє неповторно, по-своєму “виплеснути” на поверхню живі в закутках серця картини-спогади: “Я ношу в серці, мамо, весняний ключ журавок / і в сумі сутінковім задуманий горіх...”. Носячи в серці ікони дитинства, а серед них найдорожчі образи батька й матері, поет боїться розгубити їх, в ньому “розкричалось немовля золоте” (кожен при згадці дитинства відчуває себе маленьким і беззахисним): “В горизонт іде відгук дитинства мого, / наче страх розгорнутих вітрів /.../ Розкричалось в мені немовля золоте, / може, викричить стріху й поріг /.../ Ви покличете мене, боги вірних джерел, / перемчіть пізнім променем в ніч /.../ І у місячних травах збережіть всі сліди, / поверніть свій полудень у вись, / де могили мої солов’їв повели, / де земля, що моєю зовесь”. Спогади пройдених літ не райдужні, вони тривожні, навіть розпачливі, накладають свій відбиток на душу поета: “... в розгоні тужить мряка літ. / Літа тут димом блудять, мамо, / мовчать ікони, день згаса, / ти провидняєшся так само, / як Богородиця свята. / Гіркими снами б’є гнітюче, / сплітає місяць шум дібров, / село магнітне і летюче, / село моє – дідівська кров !.. (*“Спогад”*)”.

У першій збірці Іван Ковач відкривав для себе нові й нові грані світу, відображаючи свої враження в поезіях юнацького запалу пізнання, переходячи через всі гами настрою й душевного стану, випробовуючи різні іпостасі, ліричного героя в його жадобі пережити незвідане. У “Рівноденні”, як вже було сказано, не зробивши крутого повороту ні в манері письма, ні в зображувальних засобах, а тільки набувши, більшого досвіду у версифікації і певної стриманості в “підкоренні” всіх можливих “територій”, наслідуючи наче застереження Довженка (“можна про все писати, та не треба писати про все”), Ковач однак надав своїй поезії більшої драматичності, звертаючись до вивіреного арсеналу романтичної поезії. Він наче заново відкриває, що світ створений з протиріч і зіткнень, що все в постійному русі, перетворенні або, як сказав Тичина – “Усе міняється, оновлюється, рветься, / у ранах кров’ю сходить, туга в груди б’є, / замулюється мулом, порохом береться...”. Звідси у збірці “грозова” поезія, розбурхана бурями і вітрами, насичена “ранами” і “кров’ю”, блискавками, зойками атмосфера, зіткнення з реальними та уявними перепонами, що йде від романтичної поезії, гострота почуттів і жадоба підкорення нових горизонтів під впливом молодії української та румунської поезії.

Іван Ковач – представник і зовнішньооефектного письма, приділяючи пристрасну увагу образам, котрі покликані вражати своєю новизною, незвичайністю, навіть парадоксальністю. Чи не найпромовистішим зразком такої поезії є “Прощальна балада”.

“Проростати віршам вже не честь, а пора”. У третій поетичній збірці – *“Зав’язь”*, Критеріон, 1978 – Іван Ковач ще шукає себе у доброму розумінні слова, його маленька “криза” викликана не спадом творчого потенціалу, вона полягає в певному внутрішньому протиріччі між майже незмінними художніми засобами, які, природно, помітно втратили свій спонтанний характер, і намаганням ними ж давати художнє втілення мажорних тем та ідей, які його хвилюють. Мистецька й громадянська совість не дозволяють йому стояти осторонь од усього сущого на землі, того, що діється довкола і навіть у всесвітньому масштабі. Розширення тематичних обріїв поетові під силу – виникає тільки питання, зовсім не мінорне, вкладення нового в часто “прокрустове ложе” імпресіоністських тропів, в мозаїкальну структуру багатьох поезій, які подеколи тримаються на кількох яскравих образах. Виникає враження, яке мені, особисто, імпонує, що Іван Ковач ладен іноді поставити під провал (розуміється, відносний) цілий вірш заради якоїсь obsesивної метафори, рідкісного чи новоствореного слова, блискучого поетичного рядка. Це доказує, що він не любить сковувати себе чітко накресленим завданням, почавши вірш, чи навіть книжку, “альфою” і закінчивши “омегою”. Тому, зустрічаючи чи не на кожній сторінці несподіванку, переважно гарну, його поезія не терпить системного підходу до її аналізу.

Так, приміром, вже перші вірші основного циклу збірки *“Співають глини”* (чому глини, а не глина?) опозиційні своєю тематичною розбіжністю. “Говорю 1” – громадянського звучання: “На порозі у МИРУ / своє серце поставлю! / Не паперове, / не солom’яне, а залізне!”; “У Сучаві” – ліричний етюд, а “Яка зима” – майже феєрична гарна “поема”, в якій тільки один невдалий рядок: “...безмежна, сплетена з соломи”; Вірш “Лечу” – маленьке поетичне кредо: “Лечу, / де / корінь зве любов, / де мрія / виплела світанок, / де камінь / сльози ронить, кров, / де птах / вселяє в себе ранок”. Нарешті, “Ходить вітер” – майже балада, де не обійшлося без впливу Тичини: “Ходить вітер хатами, – / заводить. / Ходить, ходить, / а то він літає. / Ех, ти, вітре, / ех, ти, братчику!”.

Цікаві у “Зав’язі” ті поезії, в яких авторові вдається підпорядкувати метафоричність ідеї, вік (поетичний і біологічний, зрештою час) – “штурмує, диктує, горює, гуде”, тому поет у вірші “Віра” й дає декларацію-кредо: “Кожен слід моїх мрій неспокійний такий, – / проростати віршам вже не честь, а пора, / хай той кінь, що гнідий, хай і той, що баский, / мені віру святу принесуть у слова. “Ідею про суспільну відповідальність поета Іван Ковач розвиває глибше в одному з найсильніших віршів збірки “Лист про осінь”, в якому діалогує з Робертом Рождественським, наче перевіряючи

себе, даючи відповіді на пекучі, наболілі запитання. Ця поезія далека від самоцільної метафоричності, її художня сила в співзвучності ідеї та слова. Поет повинен “встигати за часом”, і він встигає, заявляючи з цього приводу: “А я чуттям перелік вже зробив, / не раз планету щастям обнімаю, / бо так навчив народ: любити світ / і мати гарну мрію про майбутнє”.

Тож шукаючи нового Ковача, виділяємо поезії вдумливого мажорного звучання, в яких він піднімає проблеми двадцятого віку, закликає людей до пильності, до розуму. Ось приклад парадоксальності сучасного світу, в якому природне може перетворитися в неприродне, коли твій сьогоднішній ближній завтра стає ворогом. Поет запрошує до столу свого брата коня (звичайно, символічного), дає йому трави, але мирний травоїдний раптом перетворюється на хижака, вимагаючи м’яса (“Несподіванка”). У чудовому вірші “Говорю 2” поет застерігає, що людина, творець усього, в стані, парадоксально, знищити все живе (тут символ життя – дерево): “Говорю з деревом, / з першим зустрічним деревом, / питаю його, / як ся має, / що робить удень, / що робить вночі, / і чи знає, що я для нього, / спеціально для нього, / замовив на наніч дощу?”. Але водночас у добродійця “за дверима лежала / сокира, / здавна лежала, / з кам’яної ери лежала, / зберіг її на всяк випадок, / мовляв, а може, / а може, і вона / пригодиться колись... / Говорю з деревом, / як з добрим знайомим, / говорю... / В руці несу серце, / а в серці сокиру...”. Наче відгукуючись на слова Тичини “за всіх живу, за всіх переболію”, поет прагне “спрагливо воду знайти в пустині, жменьку слів подарувати німим”, бачити за сліпих, “перетворити серце на глітну вулицю”, відкривати небо, ім’я своє дарувати, “грудьми спирати урагани”. Та найбільше, як творець, – “Іти та іти, / щоб згубити / в дорозі хоч слово, / оте, до якого тримаєш / найбільше, / оте, / що звеш скарбом. / З надією, / що хтось / його знайде / підковою” (“Рівнобіжність”). У таких поезіях, іноді навмисне прозаїчних, проглядає нове обличчя Івана Ковача, “зав’язь” нового можливого напрямку.

Однак Ковач надто “чистий лірик” за своєю структурою, щоб неперемінно стояти тільки на такому реєстрі. Його тягне до поезії власного “я”, де може дати волю уяві, творити поезію, як гру слів, відкривати навколишність для себе, відображати свій внутрішній світ, блиснути рядками, зарядженими незвичайними тропами. Водночас автора приваблює і лірична мініатюра. Ось кілька мініатюр, що подаються, як поетичні відкриття: “Широка, як світ, – казка; / висока, як небо, – казка; / глибока, як море, – казка; / довга, як вічність, – / казка / лиш казка...” (“Казка”). Деякі мініатюри мають щось від японських “хайку” чи перських рубайв: “Зі сходу / до заходу – за сонцем. / Лиш тому, / що воно кругле”. Ковачеві мініатюри тримаються на заключно-

му рядку, який синтезує попередні рядки: “Без минулого, / без сучасного, / без майбутнього... / З надією” (“*Стриманість*”).

Ряд поезій зберігають чарівність спонтанності творів першої пори, образну насиченість (з тропами-знахідками), але й з жонгливанням словами. Так, “Ескіз” наче перейшов у третю збірку з першої: “В’ються намистом у даль журавлі, / Спалахом блискають крові в імлі, / й наче безоднею му-чаться муки, / буки та гуки. / Трави клубками у грудях гудуть, / кригою хмари на стріхи падуть / й шаблею в очі ріжуть сороки, / ой білобокі. /.../ Тіні в тополях змерзають, мов стук, / Вівці вже сипляться снігом під гук, / й кришаться тьмою брови дівчини / в попіл калини. / Вереск та крики йдуть кулею сну, / ранами серця я вітер жену”. Вірш варта було надрукувати тільки заради рядка “ранами серця я вітер жену”.

У нашій поезії стали звичними самозапитання – від тривожних, мажорних до самосхвальних, самоспівчувальних. Наче повністю віддавши себе світові, позбавлені (через поезію) необхідного часу дбати й про себе, згоряючи на вогнищі мистецтва, поети в якусь мить спокою дивляться у дзеркало, не впізнаючи себе. Тоді народжується поезія туги за пройденою молодістю, необачно і безжурно розтраченою душею. В ній виразні есе-нінські та сосюрівські мотиви, а в Ковача душевні втрати передаються через умовно-фізичні: “Де мої руки кістляві, / де мої очі блудні, / де мої ноги, подих мій де, / де порцелянове серце моє, і бездонна душа моя де, / де моє тіло хмільне? – / зсудомлений запитую себе / й голівку самотності / гладжу, не нагладжуся...” (“*Балада про знак запитання*”). У Івана Ковача такі поезії є, мабуть, й ремінісценцією початків творчої дороги, недарма він говорить про себе, своє дитинство у віршах, де зустрічаються тільки йому притаманні художні образи, несподівані асоціації слів у сусідстві з незграбними рядками: “Завернули в казку / білі коні / смутним, героїчним галопом. / З ніздрів жмутом / вогонь виростав, / як із тої спиртівки. / Заблудили в казці / білі коні, / шукаючи мого дитинства” (“*Білі коні*”).

У збірці, яка вже засвідчує поетичну зрілість, автор не може позбутися оперування карколомними художніми образами і рядками: “могили... колонами в жили бузкові ведуть пожежу ядучу й докучливу вись”; “забилась небом сирітська брова”; “ножем осінь поре пісні солов’я, здоров’ю моему приснилась сова”; “розп’ятий на дереві вітер, мов дрянь непокрита брудна”; “синців під душу вийшла сила”; “хрумтить в очах гнилий завій”. Далека від звичайної й художньої логіки переважна більшість двовіршів у “Смерті крука”: “А листя чарами гуде, мов рій, / щоб вирій дерся гучно в перебій / перин, розлитих гуком наших віч / із крука чорного, – й камінням пріч / оті перини стали та текли, / й на собі неба стогін все пекли... / Розлігся клекіт

берегів, мов свист, / й горою крук над головою звис... / Паде без пір'я, голий, наче дзвін, / у загини, мов ріг, моїх колін...”.

Штучністю, робленістю віє від таких віршів, як “Кричить моє”, “Моряцьке” та інших, поет спокушаючись модною нині в румунській поезії представників наймолодшого покоління депоектизацією, пародіюванням (яке йде від Маріна Сореску), введенням у поезію мовних “варваризмів”, буфонад, містифікації почуттів. Ось кілька прикладів з Ковачевої поезії, в яких є потроху з усього: “Кричить моє серце металом / у дно вже покрайних стін, / а миші виходять з очей тут / небесних бляшаних воріт. / А крісло скрипить мені в грудях, / неначе розбиті скрипки, / і кличе щось бог про-клинати, / і кличе щось чорт під хрести /.../ життя мене ловить за комір, / а крук щось сміється дурний. / Не вірте йому – дротяному, / не слухайте співу іржі! / Скубіте його і в могилі, / підшовою сині стисніть!” (“Кричить моє”), У вірші “Моряцьке” зустрічаємо такі рядки інфантильного терібілізму: “По той бік душі скреготали (?) акули, голодні, як голод, як ранки... / Завітрився парус, мов сукня / берізки, що сукою тхне”. Претензійно-вишукані, стоячи в антиподах поезії, численні вирази, несумісні словосполучення не прикрашують збірки: “Земля звиваєсь в бунт гнучкий... земля звиваєсь в бунт ліщин, ...щоб день збубнявів, наче хліб” (“Щоб сонце гріло концентрично”); “По дорозі йде місяць, / підібгавши під пахви до болю / рукави з кукурудзи /.../ флейта кличе до знемоги, / до прядіння перемоги; / йдуть сновиди в споднях білих / тином, полем, громом, злом” (“Як горить зоря моя”). А ще зустрічаємо й таке: “алмазні гори в попіл гнались”; “не впізнати гудків (?) винограду”; “місяць... блимав йодним васильком”, “І проковтує щось смерть / місяць з зонтиком в руках, / ти ж розвий свій труп ущерть (?) / Хай ікони впадуть в жак”(!?) та ін.

“Життя – як вірш на білому папері”. Ще Гете зазначав, що “хто хоче розуміти поета, мусить піти в його країну”. Під цим не обов’язково вбачати географічну подорож, а скоріше духовну, в “країну” його творчості. А мандрівка на територію всіх чотирьох поетичних збірок Івана Ковача не тільки заманлива, вона відплачує “сміливцеві” відкриттями, яких він не зробить у інших.

Від свого виходу на літературну арену Іван Ковач постійно проявлявся пристрасним апологетом насичення поезії сміливими, найнесподіванішими тропами, практикуючи таку манеру з перемінним успіхом в залежності від дози образної експресії – допустимої й необхідної для твору чи дистрофічної. “Тиранія” тропів (без образності поезії не існує!), коли метафори, алегорії, гіперболи, а також епітети, порівняння, паралелізми не були ефе-

меридними, надлишковими, виводила його не раз на поетичні вершини, але й не вберігала від збочень, які могли доходити аж до жонглювання словами. Таким чином, створилося враження, – ще й понині не спростоване, – що в Ковачевій поезії якийсь початковий чи стрижневий образ диктує думку, підпорядковуючи її. Цей образ-ініціал притягає нові тропи, об'єднуючи їх підрядковою, більш-менш сугеруючою ідеєю, яка під їхньою вагою може зазнати дисперсії, а то й дисолюції. Правди не приховаєш, є в збірках численні вірші, в яких помітний дисонанс між задумом і реалізацією, заставляючи замилуватися тільки евфонією певного рядка, зблиском метафори, звуково-зоровою картиною окремої строфи. Поетові наче важко захиститися від “захльостування” стихійною метафоричністю, стилістичним розвихренням, дотримуватися виваженості, акуратності в структурі вірша.

У більшості віршів останньої збірки “Диво” (Критеріон, 1981) Іван Ковач залишається вірним собі, проявляючи бажання поглиблювати відомі йому теми, пробуваючи надавати звичним уже образам нової енергії. Тому не будемо розглядати ті твори циклів “Ртутний стовпчик надії”, “І ніч, і день”, “Грайгомін”, які тематичною спорідненістю і образно-стилістичною манерою мало чим відрізняються від загалу текстів попередніх збірок. Нас насамперед цікавить помітна модифікація Ковачевої поетичної візії у кількох десятках віршів, модифікація, яка вирисовує його можливе нове творче обличчя в майбутньому. В них є елементи, що засвідчують інший спосіб письма, тяжіння до тем гострої актуальності, підходи до громадянськи наснажених переживань, виходи на прямий зв'язок із соціальними явищами. Поезія такого гатунку має відчутний полемічний характер, навіть самополемічний, автор наче зрікаючись (до ступеня результатів самокритичного аналізу, розуміється) своїх певних “блудів”, не всіх, бо ж більшість віршів належать до попереднього (деякі навіть раннього!) творчого періоду.

У чому полягають найновіші риси Ковачевої поезії у збірці “Диво”? Насамперед він прагне збагатити її мову рядом слів (переважно це неологізми), взятих немов із “Словника іншомовних слів”. Вони із найрізноманітніших сфер діяльності, здебільшого інтелектуальних, звичні в словниковому запасі сучасної людини, на яку постійно діє інформаційний потік двадцятого віку: протуберанці, німб, есенція, реклама, галерея, дивіденди, компендій, автостради, армій динозаври, литаври, космогони, хроніка, дисгармонія, планетологи, хронологи, жонглери ери, рекорди, ампутація, стратосфери, рулетка, шлюз, портатив, інвектива, бомбовози, урагани, гіганти, спартанський, еталон, ембарго, норматив, паліатив, капітальний, міраж, привілеї,

кутомір, ескалація, бомби, невральгія, хромозони, криголами, ефір, троле, ретуш, палеоцен, діаметри, гени, сеанс, баланс, неант, шармант, амплітудне, лабіринт, терор та ін.

Вплітання “інтелектуалізмів” у поезію не нове (у сучасній прозі без інтелектуальної лексики не обійтися). В українській поезії генерації Івана Драча це було певною мірою свіжим життєдайним струменем, а в сучасній румунській поезії останнього призову дійшло до зловживання такою лексикою. Якщо з погляду осучаснення мови літературних творів вживання інтелектуальної і міжнародної лексики – річ позитивна, то, коли йдеться про певного автора, треба насамперед мати на увазі ступінь творчої асиміляції нових різносферних понять, їх органічну інтерференцію, а не інтеркурентний спосіб залучення в художній текст.

Для Івана Ковача настав період, коли поет розглядається не тільки “сином гармонії” (за визначенням Олександра Блока), а трибуном, оголеним нервом і сейсмографом свого часу, на перший план виступаючи морально-етичні проблеми людини, світу, моральний сенс особистості творця. Звідси й “рекультивація” второваних ним же стежок, абсорбція ними радикализованого поетичного вираження. Поет наче повертається рекуперувати те, що він не здійснив у свій час, гіперболізуючи до максимуму свою провину: “Вертаюсь, вертаюсь / ув історичний попіл – / де померла Земля, / мов жар-птиця... / Плечі підтримують мури, / а руки обмацують час, / назустріч приходить, мов вихор, / мій кат! / А потім – писк і рев, / з грудей моїх / виймаю стріли, списи, / а кров тече рікою... / На краю повік моїх – / лиш шабля... / Збоку – білий-білий кінь ! / Стаю під муром / каменем / із серцем ув очах...” (“*Вертаюсь*”).

Та подивімся, як у віршах нового звучання упорався поет із своєрідною “інтарсією” різних слів, з вищим, на його думку, зарядом експресивності й семантичного навантаження. У “Самозраді” (змужніння супроводиться розвіюванням ілюзій) вони надають викладові динамізму, але збіднюють образність: “...Ідуть мої мрії, / немов урагани, / легенди їх злії / мужніють над нами... / А ми – лиш тумани, / а ми – лиш обози... / А ми ветерани, / а ми – бомбовози... / Так кажуть поети, / так кажуть гіганти! / У серці в них злети, / у нас діаманти... / І кличу спартанську / спокусу колючу – / ту вірно-підданську / гадюку співучу... /.../ І дасть мені світу, / дасть долі, дасть правди, / в покорі zenіту / воздвигне армади / у жилах, у скронях, – / де ждуть кавалькади / еллад, – в еталоні / доріг самозради...”.

Проте в більшості віршів наведені вище слова не стали опірними в творенні образів, символами стрижневої значимості, а епатаційними засобами нарочитої інтелектуалізації. В ностальгійному вірші “Село – як спо-

відь” зустрічаємо строфу, яка невідгідно вирізняється в загальному тоні. Тож після таких рядків : “Село – як сповідь / моєї долі, / село – як крові / любов і полюс” слідує претензійно-інтелектуальні: “Село – як дозвіл і планетологів / іти – де розділ / жде хронологів”. Та прикріше тоді, коли захоплений звучністю слова автор вживає його зовсім недоречно, як у поезії “А м’яч”: “Хто дасть їм мову, / хто визве мандри, / де клоун від клоуна / жде *палісандри* ?..” (СУМ: “цінна тверда деревина деяких тропічних дерев..., що йде на виготовлення музичних інструментів, дорогих меблів, а також таке дерево”). Як бачимо дзвінкість слова – неперевіреного – ввела поета в оману. Доводиться вести мову про поверховість і коли зустрічаємо арбітрарне використання складників поетичного образу, штучне поєднання несумісних понять. Так стається у другій половині вірша “До сходу”: “До сходу – в *ембарго* / чуттів твоїх і ласки, / в чепурності *марго* / й *сюжети* без розв’язки. / До сходу в *норматив* / *зарибнути* (!) квадрата, / ввійти в *паліатив* – / душі твоєї свято...”. А який муляжний гіперболізм твориться навколо... *зілини*, тобто билинки, травинки: “Холодних жду вибухів сонця, – І ніщо – лиш вони, – немов *бомби*, / і нікому збити (?) віконце / задимлене... Ждуть *катакомби* / мене і тебе, може, вирій... / А в дійсності – всіх нас, до скону, / бо де, як не тут, *дотик миру* / повинен *зігріти зілину*? / Зілина – немовби *зенітна* (?) / у неї – зефірності воля (?) / чекають її *зерноїдні* (!) / – *ошпарені дачники долі*”(?) (“Зілина”). Можна дійти від малого до великого, у травинці побачити всесвіт, але не таким способом. Гостродраматичні почуття, емоційна повнота поезії не досягаються навмисне шоковими виразами, які не носять ні смислового, ні художнього заряду і які зустрічаємо часто-густо в Ковачевих віршах саме нового напрямку. Виражаючи свої почуття прямо, без романтизованих прикрас, автор перебирає міри, пишучи : “Я – голуб, не *акула*, ти моя, /.../ Я – духу зір, а ти – його душа... / А може, – лиш *невральгія суглобів*?” (“Ілюзія”), Нетворче засвоєння підкреслено сучасних слів і понять, що повинні символізувати наш вік, веде до гібридних словосполучень, нефільтрованого використання, м’яко кажучи, образів, виразів типу “субтропиків рожева броня”, “дош... всесвіту свердел, ретуш”, “в палеоцені без (діал. – бузок) шукати”, “диме осінь без пардону”, “погейкують... прометей”, “трави – буремні далі, в зубах овець – мигдалі”, “снять вовків, дрижать вже коні, наче срібло в епітеті”, “жирний оклик планети”, “з акацій б’ють гармати”, “вічний глузів шлюз”, “тони серед брів небес складаю портативом” та ін.

Правда, трохи різко про поета, в якого вже четверта книга? Запитання неодмінно викликає інше запитання: А чи толерантне ставлення до похибок було б корисніше? Замовчувати, що з чудовими образами сусідствують

реверсивні їм, мабуть й через те, що замість зробити найсуворішу селекцію текстів, поет поступив навпаки, ввівши до книги вірші дебютного періоду, піддався чарам ілюзорної оригінальності? Наслідок той, що в одному вірші поруч йдуть рядки типу “...чепіль в поріг вдаряє дитинством рову” (*чепіль*, *чепель* – ніж з дерев’яною колодочкою, ніж із зламаним кінцем – словник Грінченка. У СУМ – слово не зареєстроване. А про логіку рядка судить самі) і чудовий – “Сивіє сонце, втрача свій спокій”; говорячи про осінь, автор знаходить у ній “тони слів у космогонах”, для нього “румунська осінь – як долоня, / на ній чекає неба синь, – / яка то броня (!?), – мов погоня (?) / довжин, імен і величин”; порівняння “а вечір, наче хрущ (?)... я ним накриюсь (!), мов плащем” стикається між палітурками збірки зі сміливими та поетичними на зразок “лунатик – як світ серед ночі”, “дощ – як самотній убивця”, “вітер – прекрасний терор”; надibuємо “розгул раритетів”, “сопілка гуляє в тинах”, “перевеслом пов’язую слова, наче білі гобелени”, “а лебеді – дівчат безмежні бори”(?), “зникаю в безмежностях зору набоєм (?)”, де птах в обелісках всіх обріїв раниць узори”, “коні... на гривах носять неба скроні (?)”, в душі (?) – морське пекельне дно”(?!), “життя – промокальний папір”, а десь поблизу – “...себе назву палахкотінням, непороччям гадки”, “тебе в яскравім сні не застеріг мій вічний спокій звихрених доріг (рядок гарний вміщеним у нім парадоксом), “священний стогін в обелісках тиші цілує мову тих, що вже безмовні”, “та не бути числу три, де ми двоє, ні сонцю”, “і білий птах – мій сон, моя розпука” та інші.

Та все ж таки, де новий і полемічний Іван Ковач? Він у тих поезіях, в яких співпадає висока концентрація думки, почуття і міра художнього образу, де трасфігурація звичайної мови у поетичну засвідчує природний для нього шлях до зрілості. Підтвердженням цього є ряд віршів драматичного світосприймання. Поет ставить слово на захист людини, виражає тривогу за тривкість світобудови. Ця тривога не є романтичного характеру, умовним атрибутом пристрасно-окличних, гіперболізованих декларацій, оснований на разючих “метафорах, вона – категорія морально-етична. У короткому вірші “Люди-риби” постає апокаліпсична картина, схожа на видіння з фільмів “жахів” Хітчкока. Суцільне безмов’я, страшна в своєму зловісті тиша між небом і водою, де єдиним живим елементом є чайки. Але й вони наче позбавлені властивості руху, лету, бо в цілому вірші Ковач не використовує жодного дієслова : “Море – / а чайки, чайки... / Море – а люди, люди... / Наче ті риби / серед безмежжя. / Море – / а труни, труни... / Море – / а люди-риби... / Наче надія серед нещастя”. Поет не песиміст, і не тому, що в поезії є слово надія. Він наче єдиний живий дзвін серед моря мертвих, “без’язиких” дзвонів, який має змогу й сміливість бити на сполох у си-

туації екстренного збайдужіння між полюсами існування – народженням і кончиною. В людей можна відняти все, тільки не надію. Інакше вони будуть німими, як риба, в компактному ізолюючому середовищі, або транзитними пасажирами на вокзалі життя, поглинуті “безтямною швидкістю” нашого віку, як сугерує поет у вірші “Вокзал і люди”.

Для Ковача, незважаючи на всі його більші чи менші промахи, “твір – це драми звіт”, “суть правічна”: “То дух життя це заповів – / мені впізнати ту погоду, / в яку не сковзнетися мій спів, / не вийде на взбережжя зводу, / Плисти він буде, наче гнів, – / герой рекордів, що не знає / ні мами-батька, лише зрив / жорстоких далей і розмаю... / А ще і добру долю Долі...”. Поезія ще й “владарський гомін”, який “У прикордонні всесвіту дарує / себе лиш тим, хто мріє без умов / і хто життя над прірвою мурує...”.

Закінчимо слово про останню поетичну книгу Івана Ковача його ж рядками : “Десь світла затьмянілі в серцях / розвивали свої добрі муки”. Добрі й благородні над словом муки поета, який ще дасть не одну свою “окрилену спромогу”.

*Михайлюк М. Слово про слово:
Думки про українську поезію з Румунії.
Бухарест: Критеріон, 1983. С. 12 – 42.*

Михайло МИХАЙЛЮК

ДОДАТКИ ДО “СЛОВА ПРО СЛОВО” (III)

Іван Ковач. Життя без ком (Бухарест: Критеріон, 1985).

Яке воно життя без ком за однойменним віршем з циклу “Назустріч нападу планети”? Даючи назву збірці, він – за усталеним правилом – мав би бути програмним, визначаючи її ідейно-тематичну структуру: “Пішком – сюди, і пішком туди, / де ти. Куди ? – / де я, де ти. // Пішком – де він, / пішком – де дзвін, / де в плині плин – / гіркий полин. // Пішком, пішком / сумним тайком, / де в грі оском – / життя без ком...”.

Навіть припускаючи існування в еліптичних рядках невеликого вірша глибокого підтексту, все одно це не дасть ключа до висвітлення всіх проблем художньо-тематичного плану книжки. Багатоплинність життя? Солідарність людей, які населяють планету, і вони повинні йти одні назустріч іншим, подавати собі руку, щоб уникнути перепон на шляху до розумного спілкування? Пекуча потреба пізнання світу і самопізнання? Очевидно, всього потрохи, за способом вільної інтерпретації. Та не менше невідпорний, магнетизм слова чи певних словосполучень, який в останніх Ковачевих збірках стає поляризуючим фактором, а то й певним “ман’єризмом”, він з перемінним успіхом і доцільністю маніпулює вишуканими образами, асоціаціями. Іноді виникає враження, що поет готовий “пожертвувати” цілим твором заради наявності в ньому блискучої знахідки. Така манера не без ризику, і тільки надзвичайна образотворча інвентивність, метафорний каскад врятовує його від безосновності поетичного акту. Адже в одному вірші каже Ковач: “Не дійсністю ж, – уявою живу”. Правда, рядок, вихоплений з контексту твору, може спантеличити, мовляв, як це поет живе не дійсністю? Але дійсність тут рівнозначна безкрильності, прозаїчності, які для творця згубні. Наступні рядки проливають більше світла: “Тому, що слово, лиш воно, / у стані

вкрити свою втому”. Так, затерті, заяложені від щоденного вжитку слова можуть позбутися своєї втоми, відродитися й заяскравіти тільки під дією поетичної уяви, вона вдихає з них нове життя.

Іван Ковач у цій сфері, як, може, ніхто в нашій поезії, найвдатніший “алхімік”. У перших двох циклах “А може, серце”, “Назустріч нагаду планети” (громадянського звучання і ширшого тематичного кола і в третьому більш інтимного характеру) – цілий розсип образних коштовностей, не раз підпорядкований провідній ідеї поезій. У цих циклах – мозаїчних за своєю структурою – з різних ракурсів зображується складність людського існування у нинішньому світі, ставлення автора, як творця і громадянина до пекучих питань, наболілих запитань, на які пробує дати відповідь з позиції ангажованості. Тому громадянська лірика Ковача не суто оспівувальна, як в інших поетів, декларативна і врочиста, зображуючи – гучними словами, пишними епітетами – тільки те, що милує зір і серце в нашому сьогодні. Він розглядає дійсність в її закономірному, діалектичному становленні, сягає її коренів, підґрунтя, конфронтує зі всіма складностями часу, можливими загрозами з боку тих сил, що не керуються здоровим глуздом. Із зіткнень, протиборства народжується істина, яка говорить про звершення у “тому краї, де рес і публіка у згоді”. Із такого підходу народжуються пристрасні поезії з безліччю інтерogaцій, наприклад: “Життя... Яке воно? / Чому воно у муці спраги? / Наскільки, знаю, вже давно / воно в стосовностях уваги”; “І хто промовить всесвіт миром? / І хто його назве життями?; Що радість, як вона лиш втіха? / А що вона, коли сумна? / Яка планета? – добра, тиха? – / Коли печалить кров вона?”. Відповідь інколи непотрібна, вона міститься у самому запитанні або поступово викристалізовується з тканини вірша.

Світ гармонії – такий необхідний, омріяний – уявляється поетові синім трамваем: “У синім трамваї – лиш люди, лиш люди, / ніде вже й проскочити пісні-заблуді, – / бо знов вечоріє, знов люди додому / несуть на плечах свою рідну утому // У синім трамваї везеться додому / той вечір, якому ні блискавки-грому, / ні хати не треба. Коли б лише сіни, – / бо люди вертаються з другої зміни” (“У синім трамваї”). Поет наче хоче сказати: людям потрібно так мало, щоб бути щасливими: спокою, тихої радості, порозуміння, гідності. У першому циклі і наступних є ряд мініатюр, у яких Ковач розкриває як силу свого таланту, так і власну вразливість. Ось приклад першого: “Пручається, / клене себе стріла, / вона – не випущена воля... (антологічні рядки!). Коли б пірнути в серце / ще могла, / коли б іще себе / назвала доля! / Пручається, / клене себе стріла” (“Пручається”). І протилежного: “А риск, мов блиск / далеких гонів, – / у ньому скорбна / марність слів, / свободи рабство, /

буйність йонів / і пам'ять мурів, / добрий гнів. / А риск, мов блиск / далеких гонів” (“А риск, мов блиск”). Криптичність таких віршів – завада до їх розуміння.

Голос Івана Ковача, голос неповторний, звучить на повну силу в тих поезіях, де він притамовує нарочиту оригінальність, спокусу формальних красивостей, даючи волю природному образному мовленню, поставленому на службу близької серцю теми, наприклад, села: “А село – мов планета жива, / хліб воно з-під землі добуває. / На раменах мотики – була – / й руш спека сокирою крає. // А село – наче піт на зорі / капа з місяця голосом долі /.../ А село – мій важкий талісман /.../ А село – наче мить золота, / мов сльоза голуба у хуртечі /.../ А село – як від тайника ключ, / в кулаці воно шири стискає /.../ А село – моя добра снага, / простягає воно свої руки, / де щомить земля ожива / в дверях казки – без мук, без принуки”.

Аналізуючи в “Слові про слово” (Бухарест: Критеріон, 1983) попередні чотири збірки Ковача, я писав про “особливу зіркість його художнього спостереження”, про те, що “вражає властивість поетового зору й серця раптом осягти миті якогось унікального душевного розвеснення”, про чудову “комбінацію зорових і звукових” вражень. Ці властивості почасти збереглися (на жаль, їх почав витісняти поетичний раціоналізм) і в “Житті без ком”. Ось вони у вірші “А каштани”: “А каштани розквітли / свічками / можна голку знайти / на планеті, / з божевільними бродять піснями / у душі, що в небеснім кашкеті. // А каштани лоскочуть / світлами / не мене, не тебе – / горизонти, / вони ходять-біліють / світами / і щезають в безлюдній безодні...”. Таких спалахів образотворчої снаги у збірці немало, чи не на кожній сторінці, іноді “приховані” чи навіть “придавлені” більш значущими і промовистішими, на думку поета, комбінаціями, новаціями. Мені, приміром, можливо, з суто суб’єктивних причин, більше до душі такі рядки, як “а місяць на землю / скидає, мов манну, / повітря з своїх мавзолеїв”, або “відкрити ілюзії рану”, “білі журавлі летять до віч землі”, ніж “квадратна клітка врочища сумна”, “...небо... весною, мов гвинтівкою пробити”, “безгранність в мінованій живиці”, “вічність без амеб”, “хмари в далекій, добрій оскомі”, “сон був не сон, а вітер з ока”, “росте на дріжджах дитина неба”, “вислизнув промінь у формі обличчя”, “ніж контрапунктного завіту”, “і ніч, немов безсмертна рана, мов пес завішений, ще висить” та інші.

Навіть осучаснюючи свою поезію тематично і з відносним успіхом оновлюючи її лексику, Іван Ковач ще в міцному полоні традиційних романтичних і народнопісенних символів, тропів. Їх використання коливається між функціональністю, атрибутом певного стану, картини, вра-

ження і закоренілою звичкою. Так, наприклад, слово вітер зустрічається десятки разів у збірці в найнесподіваніших асоціаціях, і ця настирлива повторюваність зменшує його силу в творенні тропів, зокрема метафор. Воно лише рідко стає епіцентром цілої поезії чи строфи, будучи здебільше тільки орнаментальним. Ось декілька прикладів: в світі вітер знайде правду; вітер колише калину (фольклорне); вітер рози розвіює, немов полотна; вітер в безперечній тривозі неба; долинув вітер зором і цвітом пісні; тополя кличе вітер до бою; вітер в щоді чужій гуляє; заплаче кінь, немовби вітер без кайданів (гарно); сон був не сон, а вітер з ока; вітер у вікно грудьми ударить, наче кулаком; розвітрена, немов весна; на вітрах чорний шовк носив бога до рана (поетично): ти не вір, що вітер загуде; віє в костях мій вітер червоний; упаде вітер на тополю. Подібну схильність проявляє поет і до слів вічі, очі: долини до віч піднятої ув очі всесвіту; ув очі в'ярмленім на страх, стрічаюсь з нею (ніччю) біля віч; ув очі... троянду стріну; ув очі в мене шукаю кленів могого! світу; сонце... не може ув очі мені подивитися; всюди ти в зорі моїх віч; це казка без віч тощо.

Чи варто у гарній книжці поезії, яка була удостоєна премії Спілки письменників, привертати увагу на мінорні вади? Це залежить від того, чи поет повірить у доброзичливість критики, сприйнявши їх як власні промахи.

*Обр'ї. Букурешти:
Критеріон, 1988. С. 163 – 165.*

Богдан БОЙЧУК

ІВАН КОВАЧ

Іван Ковач народився в селі Копачеле Карашсеверінського повіту, в Румунії. Закінчив філологічний факультет Букарештського університету, працює в редакції газети *Новий вік*.

Перша збірка Івана Ковача, *Поезії*, спричинила в 1972 р. своєрідний перелом в українській поезії Румунії: від провінційно-консервативної – до сучасно модерної поезії. Був це, як писав Євген Мигайчук, наче вибух “сміливих, незвичайних нових метафор... та несподіваних асоціацій між словами”, який зрушив творчу енергію цілої генерації поетів. Іван Ковач – поет романтичного складу: його інтригують загадковість і таємничість речей, явищ і людей. У своїй творчості він дає перевагу емоційному над раціональним, чим наближається до так званої “конфесійної” поезії заходу, з її трактуванням особистих почуттів та особистих вражень і проектуванням власної особистості в світ. У ній відсутні широкі філософські узагальнення. Іван Ковач, радше, творить з усього того, що спостерігає, і вірить “що навколишність від дотику слова відкриє для нього свої затаєні властивості”, – як висловився Михайло Михайлюк. Оскільки у ранніх творах Іван Ковач основно піктуральний, – його вірші сприймаються, як картини. Поет часто й багато черпає з джерел народної поетики, яка виконує для нього подвійну функцію: дає імпульс для нового метафоричного злету та служить як модель чи то для вишуканої стилізації (“ножем осінь поре пісні солов’я”, “сови випили місяць, наче кров”), чи для народньо-примітивної, в доброму розумінні, стилізації (“кіт муркоче на білій хмарці, мов небо шие, не нашиється”).

Іван Ковач вільно послуговується і традиційною, і модерною прозодією. Його найсильнішим і найавтентичнішим засобом є метафора – багата на різногранну асоціативність. Один рід його метафор передає пластичний образ чи до осені, що завішує літо на гілку; чи то білих, мов свічки, дівчат, що підпирають сонце; чи то місяця, що скаче босоніж у криниці. Другий рід

метафор передає настрій – непрямо, через вібрації почуттів, як от: медом висвітлюється гай, коли відлетять бджоли; перса жінки вітріють кровнобіло; а весна навіює “травневих слів у груди”. Метафори третього роду складніші. Вони створюють магічно-сугестивні образи з сюрреалістичними тілюваннями, як от: “вибив олень рогами криницю і п’є смерть мою білу” або “час заломився в скрипі вікон”.

Після першої збірки Іван Ковач поступово тамує свою спонтанність, редукує багатство метафор, а усталену версифікаційну техніку посилює. В окремих збірках усе частіше появляються цикли громадсько-політичної лірики, з більшою дозою раціональності й контролі. Пізнішим поезіям Івана Ковача характерна строфічна гнучкість, вишуканість словника, дещо посилена драматичність та відсутність метафоричної спонтанності.

Назагал, Іван Ковач виходить повнозвучно “у тих поезіях, – як відмічає Михайло Михайлюк, – в яких співпадає висока концентрація думки, почуття і міра художнього образу”.

*Поза традиції: Антологія української
модерної поезії в діаспорі.
Київ, Торонто,
Едмонтон, Оттава,
1993. С. 343 – 344.*

Степан ТКАЧУК

ЯСНОВИДНИЙ ПОЛУДЕНЬ ВИНЯТКОВОГО ПОЕТИЧНОГО ТАЛАНТУ

Іван Ковач являється в полудні свого віку та у зеніті свого поетичного доробку, а зустріч з його поезією завжди є великим святом. Таж справжня, істинна поезія – як божжа музика: її не приглушують ні шалені вітри, ані брязкучі кімвали. Така музика завжди вабить, зворушує, полонить, одухотворює і розпелюстковує любов до ближнього та навколишнього світу.

Як відомо, поезія – це найдавніше та найпоширеніше мистецтво, яке, без сумніву, народилося разом з людством і, витримавши суворий іспит віків, його поетична істина стала вічною.

Іван Ковач – перший шокуючий новатор у молодій нашій українській поезії з Румуни і, таким чином, він став одним з маєстатів нашого поетичного феномену своїм оригінальним та ненаслідувальним світобаченням, світовідчужанням і світосприйманням, естетичним ставленням до художніх прийомів і сміливістю поетичних знахідок. Іван Ковач, мовляв, виринув-грянув на нашій літературній ниві, як весняний водограй серед самого Божественного Саду поезії, в якому “Накувала зозуля розтулену рану, / Бо на мості стояла дівчина німа...”.

І, мабуть, не думаючи-не гадаючи, Іван Ковач став своєрідним “Іваном Драчем” нашої поезії...

Поки що поетична творчість Івана Ковача складається з шістьох надрукованих збірок поезій: “Поезії” (1972 р.), “Рівнодення” (1975 р.), “Зав’язь” (1978 р.), “Диво” (1981 р.), “Життя без ком” (1985 р.), нагороджена Спілкою письменників Румунії, і “Остаточні світанки” (1988 р.).

Нова селективна збірка поезій, тобто “Вибрані поезії”, складається з поезій, що побачили світ у різних томах і роках, і які Іван Ковач бажав передрукувати. Селекція поезій – варварська. Аж заварварська!

Залишилися лиш поезії, яких їх автор вважає довершеними і остаточними, та які переживуть часи й залишаться у пам'яті читачів “СПЕКТАКЛЯМИ ОБКУКУРІКАНИХ ЗІР”.

Іван Ковач – поет бурхливого й спонтанного розгортання. Поезія з його солов'їної душі вирує-гряде-фонтаниться, так би мовити, одним духом і на всю поетичну потугу: “Сцена – це поле, / сцена – як море, / сцена – це доля, / сцена – як горе... / Сон мій кошмарний / вийшов на сцену – / йде Антігона / й аборигени... / Сцена у венах, / сцена у казці, / сцена у генах, / сцена в екстазі...”.

Увага поета водно привернута до постійнозмінної людини, що з кожним днем виявляє свої дедалі глибші стосунки і тривкіші зв'язки зі світом, із суспільством, із природою, а кожний образ стає домінуючим, фіксуючись широкими палітрами в мозку: “Гаптують кедри свою вроду, / невже це віщих рук діла? – / примружно, болісно до сходу / веде Земля, веде Земля...”.

У Ковачевій поезії, від збірки до збірки, художні образи поглиблюються за рахунок щораз нових і нових словесних асоціацій – поет постійно перебуває у стадії поетичної мутації образу і голосу, прагне художнього поєднання складності із простотою: “Мені скажіть, де я не був, / Мені скажіть, де я не буду, / бо лише вітер, він здобув / мене на розі свого блуду. / Я йшов, куди не йти богам, / ішов долонею тойбіччя, / тому моїм важким ногам / приснилось горе з усебіччя, / та я його не взяв до рук, / бо в руки йде лише оскома / без теорем в'язких розпук, / і йде до них моя утома. / Мені скажіть, хто божий вірш / читає там, де б не читати, / хто всесвіт знає не согірш, / ніж хвіртку отчої палати”.

Структурними елементами Ковачевої поезії являються виразна оригінальність, витончена чутливість до споглядання і сприймання світовиду, своєрідний критерій оцінення поетичних мрій і слів, чітко виражена зіндивідуалізованість художнього явища та версифікаторська віртуозність: “Благословен корінь зачаття, / спомин вузла, той, що здавен, / хряскіт блискавки і багаття – / благословен...” чи “Зорі – такі, немов зліплені / з сонця мокрого й глини, / дивляться зорі осліплені й обкукурані кленом...”.

Творчість Івана Ковача у нашій українській поезії в Румунії – явище, справді, небуденне й неповторне, бо жоден поет, як він, не засвідчує свою душевну готовність до висвітлення тем складних і важливих. Але в чому видна його повсякденна готовність? Передусім, як мені ввижається, в необмеженості спілкування поета зі світом, діалогувати з будь-ким і будь-чим, у вмінні майстерності метафорично-гармонійної інтерпретації своїх чужих переживань, у високій версифікаційній культурі вірша, в бездоганній здатності володіти художнім словом і поетичною субстанцією: “Вже вимотав

кілометраж свій / вітер. Затих неголений в кишенях, / з полегшенням зітхнув. Напевно, / грамофоном не стане вже ніколи, / вже не збентежить він крові моєї. / Не вдарить у стіл кулаком, / ані гіллям у шибу. / Роздягнеться / на місяці і схлипне два-три рази / із сорому. І спиниться / перед розчиненими дверима / з клунком у руках. / І не переступить порога...”

Поетична мова – одне з утотожнених достоїнств поезії Івана Ковача, бо він своїми іскрометними та карколомними віршами переконує читачів, і навіть непоправних скептиків, яким шляхом і способом слово може набувати нових барв і світлотіней, гармоній і мовчань у контексті поетичного рядка, як слово знову повертається до свого лона інакшим та все інакшим чи повертає собі “нетлінну і сонячну повість” синього подиху неба та землю, ожили в слові: “Беззубим ротом пережовує дід / свої згасаючі спогади. / В кістках у нього вже вогонь, / бо він підпер останнє літо серцем...”

У Івана Ковача причетність до найглибших і найболючіших думок та почуттів сучасності гармонійно переплітається з тонким ліризмом (а іноді й з гумором!) та задушевною простотою в добрих традиціях української поезії: “Закракала ніч круками недвозначно, / заметався у клітці мій спокій, – / то він, то його суєта / забриніла сльозою у тиші. Принишк / змієм, який у час свій безборонний / чекає трелів серця й висоти. / Забився потім у клітці птахом ночі, / що закракала круками недвозначно...”

Композиційно Ковачеві збірки поезій дуже чіткі, місце кожної поезії в загальній структурі так продумане, що дає змогу простежити осмислення окремих тем, їх варіювання в різних віршах, відмінності в технічній роботі над творами різної тематики і художнього розмаїття: “Обоє в глині – / наче в плоті / землі промінного / народу. / Обоє в спразі – / наче в тіні / і сходу, й заходу / дитини. / Обоє в бурі – / у полудні / клієнтів див, / вівік заблудні...”

Мудросиві голови кажуть: “Нове у житті, нове у мистецтві”. І ця діалектична закономірність, мабуть, ні в якому іншому виді мистецтва не виявляє себе так очевидно, як у поезії. І цю незаперечну істину Іван Ковач ніколи не забуває, бо раз назавжди вона закарбувалася в його пісенній душі таки його пером: “Нема сив-сокола в півнебі, / нема його ані у краю – / лиш річ незнайденого раю, / безсердий статок, коли треба...”

Більшість поезій Івана Ковача позначені єдністю таланту й натхнення, філософічного й художнього – у цьому й убачаю остаточну перемогу поета над загонистою супротивністю слова і капризною лукавістю мислі. І це, гадаю, не мало! Таж добре відомо, що в поезії існує певний “віковий” бар’єр несумісності, який можуть подолати тільки талановиті творці. На щастя і на радість нашої поезії, Іван Ковач повсякчас успішно долає і цей бар’єр

творчої несумісності. Проілюструємо наше твердження одним із шедеврів його поезії: “Знаходжу в словнику не риму, / а штатське рідне марнотратство, – / тому іду до того Риму, / де каторжник єднає братство...”.

Ковачева поезія, як у кожного обдарованого поета, багатоплощинна, багатозмістовна, багатовалентна і по-своєму співдотикається з улюбленими поетами класиками і сучасниками, а одні із співдотиків – це глибока й природна любов і причетність до рідної землі, космізм та планетизм, інтелектуалізм та ренесанс художнього вислову, кохання та возвеличання природи, різні психологічні стани та сприйняття світу з усіма його принадами.

По-моєму, найулюбленіший художній засіб поета – розгорнута й феєрична метафоричність, навальне наростання ускладнених і засекречених художніх образів, несподівані словесні вихилися та викрутаси, які, в свою чергу, породжують притаманну музикальність кожного крилатого вислову.

Іван Ковач – поет з незвичайною вогненною уявою, володар вулканічного словесного скарбу і великих ідей, а його художні образи завжди вибагливі, конструкція рядків складна, ритміка і мелодійне багатство – надзвичайні.

Подеколи читач не зразу вловлює поетичну думку і послання, хоч вони завжди пронизують кожну поезію від початку до самого кінця завжди за бурхливих каскад слів, за нестримних ручаїв, образів, барв і звуків. Тому-то одні з Ковачевих поезій треба прочитати двічі чи й тричі, щоб увійти у їхні художньо-сміслові світи та зрозуміти їх поетичний зміст і резонанс.

Одним словом, Іван Ковач – поет-романтик, поет глибоких філософсько-етичних проблем, нестримної уяви й бурхливої фантазії, стрімких польотів і бентежних знахідок: “На мості стояла дівчина / з коромислом зір на плечах, / а сонце все бігло навкруг, / кусало їй тіло гладке... / На мості стояла дівчина / і сонце коромислом біла, / воно розбивалось на прах / і знову кусало їй тіло... / На мості стояла дівчина, / у відро ронила свій плач, / мов скеля, повітря гриміло / і тикалось в пазуху білу... / На мості стояла дівчина, / вертіла коромислом ввись, / сама вона в білу троянду / на мості, мов біль, розвилась...”. Чи: “Три берізки, / лише три берізки / співають білу пісню ночі. / Три берізки, / лише три берізки / вигинають при дорозі / вечір. / Три берізки, / лише три берізки, / мов очі в хмарі, / блудять. / Три берізки, / лише три берізки / місяцеві тихо світять...”.

Ці дві поезії, без сумніву, являються одними з шедеврів Ковачевих поезій.

Кожна Ковачева збірка поезій – філософічна, глибока за думкою, різноманітна за формою вірша, кожна поезія сильна й вірогідна своєю життєвською мудрістю, мистецькою оригінальністю: “Приходь, секундо, / вірити в

минуле, / прихось, секундо, / вірити в сучасне, / майбутнім стань, / секундо чорнобрива...”.

Поетична творчість Івана Ковача уже дочекалася ілюмінацій “Спектаклю обкукуріканих зір”. Однак він далі грається з вогнями слів і мрій, як факір з бенгальськими вогнями, щоб далі “Вулицею бігли тигри, / й ховалися люди / від них, / немов від чуми...”, і поет щоразу має можливість видихувати на повні груди: “Як револьвер, / до уст підношу квітку...” і “Знаходжу чудодиво під вікном, / немов підкову...”.

Я з Іваном Ковачем познайомився ще за часів його студентства, завдяки його “Жемчужної сонати”, яку надрукував колишній “Новий вік”. Доти мені ім’я майбутнього “геніального” поета було зовсім невідоме. Але, прочитавши поезію вздовж та впоперек, зліва направо і справа наліво, мимоволі, з мого ества вибухла граната подиву: “Ану дивись, якийсь добродушний лелека помилювався і над нашою поетичною братією! Відтепер матимемо й ми свого генія...”.

Таким чином, я, мабуть, один, якщо не одинокий, з тих, хто помітив, що Іван Ковач не пише поезію, а таки сама поезія щосвітанку його народжує, в полудень виходить за нього заміж, а в повечір’я стає покірною рабинею, що його ум чеканить намиста з усього того, що небо наміряло, а земля вродила, коли серце відчуває, що гей би час світу зарубцювати якусь роз’ятрену рану...

Тому й поезія Івана Ковача одухотворена з невимовної краси квітів, солов’їного щебету і журавлиного курликання, усміхів зір і прозорості тихих вод, барв райдуги і поцілунків бур, блакитності неба і щедроти землі, жіночої мінливості і стійкості гір, радощів і смутків, чарівності красунь і грацій метеликів, надій світанків і розчарувань присмерків, міражу чекань і ностальгій розлук.

У моїх очах Іван Ковач був, є і назавжди залишиться водночас рабом слів і рицарем метафор – він той, хто мурує собори поезії з дорогоцінних мрій і коштовних слів, розсузір’ює над ними народну мудрість і брукує стежини життя тільки жемчугами...

Іван Ковач пише будь-коли і будь-де, а для нього писання поезій – це повсякденна візантійська молитва. Таким чином, він став неперевершеним майстром на всі руки.

Наша давня й безкорисна дружба час від часу була затінена по Грудневій революції, коли я і Ковач “ударилися” в політику, хоч політика в нас обох одна: суто українська.

Ми нині разом працюємо на користь українців з Румунії і на користь української літератури, а з заздрості і ненависті побратимів по перу та

імпровізованих політиканів майструємо весла, якими вдень і вночі правимо свої таланти-ковчеги туди, куди нам зевси присудили, богині приписали, а доля заповіла...

Іванові Ковачу я попросив усе те, чим безпричинно поранив мені душу, бо поет у ньому завжди перемагає політикана.

Я сподіваюся, що Ковач дійшов до слушного висновку і зрозумів на-завжди, що набагато краще йти з розумним на втрату, ніж з дурнем на зарібок.

Том вибраних поезій Івана Ковача – це шість замків дива-чуда, під склепінням яких “Чаклунство босе / вірить снам...” і “Паливоду спіткало літо знову...”, “Акації у цвіті божім” і “Дунай – як свічка на Різдво”, “Алілуя співає тополя” і “Дош – як самотній убивця...”, перегукуються “Останні вісті з світу про любов...” і “Вік вікує снами і неснами...”.

Іван Ковач у нашій літературі – самотній, немов “Явір, що в полі самотній”, назва однієї з його збірок прози.

Та ж Іван Ковач, крім поета, є ще й прозаїком, есеїстом, перекладачем і журналістом. Одним словом, в особі письменника Івана Ковача граються з вогнями слів і мрій ще кілька Іванів Ковачів – один твердить, що “Пута мають / свої закони”, другий підтримуючи, що “молот пише по скелі...”, третій повторює, що “Важка, як камінь, тиша у вікнах колядує...”, четвертий твердить, що “На Купала, на Івана сонце сходить, / без пісень...”, п’ятий пригадує своїм побратимам по перу, що “на грам не зважили все добро...”, а шостий фівкає у пальці й пише вилами по воді: “Пішком – сюди, пішком – туди”.

У шістьох збірках поезій є шість Іванів Ковачів, а з кожною новопоп’явленою збіркою поезій нові Івани Ковач і декламуватимуть то на горі Говерлі, то на горі Чузі (в рідному селі поета), звісно, кожен по-своєму: “Я ж тут долю свою доживаю, / і безкрессям її вповиваю... / (На Олімпі п’ють дужу сивуху, / Боги ловлять заблуджену муху...) / Я чеканням стаю на весь ріст, / щоб у мене Зевес переріс!”.

Іван Ковач – Пікассо української поезії.

**Ковач І. Заборговані ранки: Вибрані поезії.
Бухарест: Мустанг, 2000. С. 5 – 15.**

Степан ТКАЧУК

ІВАН КОВАЧ – ПОЕТ-ОРКЕСТР, ПОЕТ-ТАЙФУН, ПОЕТ-СИМФОНІЯ...

Кожна зустріч з великою й істинною поезією – завжди радість, завжди свято, не схоже ні на яке інше, хоч воно непоказне, не парадне, без гучних ошатних атрибутів.

Читачі усвідомили, що справжня поезія – як Божа музика, яку ніколи не приглушують ні шалені вітри, ані брязкучі кімвали...

Одним із таких великих свят є й нова збірка поезій Івана Ковача під промовистим заголовком “Гліссандо”.

Івана Ковача вже не треба представляти, бо він – надто ж відомий у нашій літературі. Попередні надруковані збірки з його розмашистого поетичного доробку сповна засвідчили критиці і читачам, що Іван Ковач – виїмковий поет, що з-під його пера кресаняться й шедеври.

Увага видатного поета завжди привернута до постійно-змінної людини, що з кожним промайнулим днем виявляє свої дедалі глибші стосунки і тривкіші зв’язки з конкретними навколишнім та уявним світами, з суспільством і природою, кожний поетичний образ для якого став центральним та домінуючим, фіксуючись на незайманім папері: “То не слово / застукало в двері, / не його тінь / черпає світанку, / то спустилося / небо на стріхи / і згортає в пелени неділю...”.

Поетичні здобутки Івана Ковача множаться з кожною новоявленою збіркою, художні образи поглиблюються за рахунок щораз нових та нових іскрометних словесних асоціацій.

Іван Ковач – поет бурхливого й спонтанного розгортання, а його поезія б’є-вирує-гряде-фонтаниться одним духом і на всю поетичну потугу: “Потріскало небо, / розбилось, мов дзеркало, / а там, вдалині, / де шостий день / чекає сьомого, / прийшла несподівано, / зашуміла, мов пам’ять, / розгнуздана, / паперова самотність...”.

Поетичний стан Івана Ковача постійно перебуває на стадії докорінних поетичних мутацій образу і голосу, безперестанку прагне художнього об'єднання з простотою: “Хай буде так, / що я не знак, / а лиш тверда, / до-спіла крапка... / У ній – німа, / у ній – жива / і втішена / двокрапка...”.

Ціною оригінальності поезії Івана Ковача є його витончена чутливість до всебічного споглядання та сприймання світу, своєрідний критерій художніх оцінок, чітко виражена зіндивідуалізованість художнього погляду: “Заговорив вечір / неділеньки, / той вечір, / в якому молоко / стане кров'ю... / Той вечір, / в якому давно нема тебе / й не буде, / немовби покори...”.

Поетична творчість Івана Ковача у нашій поезії – явище незвичайне, небуденне та неповторне. Поет будь-коли засвідчує свою готовність до яскравого висвітлення складних і важливих тем.

Однак, в чім видна його повсякчасна готовність?

Передовсім в необмеженості спілкування поета зі світом, у майстерному вмінні метафорично-гармонійної інтерпретації своїх переживань і співчувань, у високій та віртуозній версифікаційній культурі вірша, в прекрасній і простій здатності володіти художнім словом і поетичною субстанцією: “Зловити слово, / немов метелика зловити, / й сказати: “Метелик – слово...” / А потім, а потім / приліпити його / до паперу, / мов рідкісну гербову марку...”.

Мова – одне з достоїнств поезії Івана Ковача, бо він своїми поезіями переконує читачів, як слово може набувати нових барв і цінностей, світел і відтінків у контексті кожного поетичного рядка: “Ранок з'явився / прерогативою суму, / начебто доброго, вічного / й бюрократичного...”. Причетність Івана Ковача до найглибших і найболючіших думок і почуттів злободення гармонійно поєдналася з тонким ліризмом, із задушевною простотою в добрих традиціях української поезії: “Там, де бляшаний / спротив, / там і небесний / бовван, й спровокований / ранок, – / цнотний вихвостень...”.

Нова збірка поезій Івана Ковача з композиційної точки зору дуже чітка, місце кожної поезії в загальній структурі так продумане, що дає змогу простежити осмислення окремих тем, що довго обезспокоювали душу поета, їх вирізнявання в різних віршах, відмінностей в технічній роботі над творами різноманітної тематики і художнього розмаїття: “Той замок, / що ніч його вкрила, / не замок, а кріпость / безкрила. / Той-то замок – не замок, / а літость / в якій жде не ранок, / а легітна кріпость...”.

Великі митці усвідомили протягом століть, що нове у житті – нове і в мистецтві, а ця діалектична закономірність, мабуть, ні в якому іншому виді мистецтва не виявляє себе так очевидно, як в поезії. І цю непересічну та

незаперечну істину поет Іван Ковач ніколи не забуває, бо вона раз назавжди вирізьбилася золотими карбами на його пісенній душі: “Наді мною / була ніч. / Над тобою / був день / Між нами / було рівнодення...”.

Поет бездоганно розуміє, що не так просто помітити незвичайне у звичайному, просте у складному, небуденність у буденності, а цією новою збіркою високохудожніх і різноматимичних поезій він заявляє на повний голос: “Останні автографи / літа / несе на крилі мій лелека...”.

Поезії Івана Ковача, зібрані між обкладинками нової збірки “Гліссандо”, позначені єдністю таланту і натхнення, філософською і духовною, а саме в цьому й полягає остаточна перемога поета над загонистою супротивністю слова і капризною лукавістю мислі.

В цій поезії існує певний “віковий” бар’єр, подолати який щастить тільки талановитим поетам, а Іван Ковач, як стійкий талант, успішно долає кожний бар’єр творчої несумісності.

В цілому, нова збірка поезій, підписана Іваном Ковачем, пройнята глибокими та хвилюючими роздумами про добро і красу. В ім’я краси любові і справедливості, величі духу і незламної віри – його перо, його слова і думки.

Іван Ковач у кожній новоявленій збірці поезій залишається вірним собі та своїй вишуканій поезії, залишається зі своїми світами радощів і смутку, болів і переживань, спогадів і ностальгій, спостережень і відчужень, зі своїм улюбленим та повторюваним колом тем, ідей, образів та з власним оригінальним способом поетичного мислення і образотворення.

Уся поетика Івана Ковача ґрунтується на застосуванні окультуреного слова у співгармонії з власним пережитим, опосередкована українською літературною традицією. Іван Ковач завжди має щось сказати людству і виказує його з гідною подиву винахідливістю: “Багряніє рано / моя рана, / плаче і сміється, / мов гордіня, / реквіємом, бинтами / убрана, / посивіла, згорблена / святиня. / Багряніє рано / моя рана...”.

Іван Ковач – в zenіті своєї поетичної творчості. Він – єдиний, самотній, незрівнянний з ніким і неподібний до нікого поет. Одним словом, він широкомасштабний та оригінальний поет, один з найяскравіших маєстатів української поезії, провісник і творець нового типу поезії, у якого свої закони і виміри. Це, передовсім, сміливий вихід за межі часу і простору, можливість приносити нові художні форми та несподівані ідеї. Це поезія потужної інтелектуальної енергії, що часто-густо шукає виходу через консенсус, алогізм і абсурд. У такій поезії реальний світ перекидується, наче в казці, у світ знаків, символів і кодів, які вимагають від читачів не лише розумових зусиль, а й певної напруги найніжніших почуттів.

Поетичний світ поета нагадує всесвіт, у якому кожна нова збірка поезій, як інша планета, створена за незбагненними законами неповторності, невичерпної фантазії та упертого дослідження невідомих та ще не відкритих материків поетичного слова.

Іван Ковач вже давно є добре відомим майстром глибоких емоцій.

І, насамкінець, Іван Ковач є Іваном Ковачем, а його поезія є окрасою наших душ, нашою духовною скарбницею і відгомонам нашої тимчасової подорожі по білому світу.

*Ковач І. Гліссандо: Поезії.
Бухарест: Мустанг, 2001. С. 5 – 10.*

*Сфотографувалися на спогад Іван Ковач і Геннадій Алтухов,
радник Посольства України в Румунії*

*Зустріч українських письменників Румунії з читачами
Мараморощини. Виступає поет Володимир Вознюк.
Другий зліва Іван Ковач. 2006 р.*

Українці Румунії на конференції «Голодомор в Україні» (Бухарест). Зліва – направо: Іван Ковач, Одарка Онищук та дружина письменника Ірина Петрецька-Ковач. 24 вересня 2008 р.

У музеї композитора Джордже Енеску в Бухаресті. Зліва – направо: Іван Ковач, перший Посол України в Румунії Леонід Сандуляк, виступає професор Бухарестського університету Стеліан Груя-Яцентюк

Зустріч Президента України Віктора Ющенка з представниками Союзу українців Румунії з нагоди відкриття Культурно-інформаційного центру при Посольстві України в Румунії. Виступає Іван Ковач. 30 жовтня 2007 р.

Виступ голови Комісії Національної олімпіади з української мови Івана Ковача в м. Сучаві (Румунія)

РОЗДІЛ III

*Юрій КОВАЛІВ***МЕТАФОРИЧНІ ОДИВНЕННЯ
ІВАНА КОВАЧА**

Ранні вірші Івана Ковача із силабо-тонічними ознаками трималися на стихії ритміки, здається, його мало бентежила версифікаційна техніка. Він міг однаково оперувати й верлібром, й твердою строфічною формою. Лірична подія розгорталася в колі певних повторів, але мала дещо змінену семантику, коли дівчина на мосту була сонце коромислом, котре “бігало навкруг, / кусало тіло гладке”, “розбивалося на прах / і знову кусало її тіло”. При цьому згадано її плач, зронений у відра, очевидно, як передчуття метаморфози, адже дівчина “вертіла коромислом вись” і водночас “в білу троянду / на мості, мов біль, розвилась...”. Невимушена гра символами оновлює космогонічні уявлення, екзистенційну спрямованість людського єства у макросвіт. Автор назвав свій твір “Баладою про коромисло”, що відповідає жанровій ідентифікації. Це можна сказати й про інші вірші. Міст як єднання посейбіччя й потойбіччя стає межею шаленого танцю “дівки голувої”, самотньої “в колі суму”. Уподібнена до веретена, вона б’є чоботом “об ніч, / немов об глечик фарфоровий”. Епітет “голуба” вказує на небесну, високу якість танцівниці: “в тиші голубій / цілує небо і співає, / немов гадюка стоголоса”. Несподіване порівняння у віршовому пуанті викликає асоціації з хтонічною істотою, але радше стосується артистизму героїні, яка мовою гнучкої пластики спілкується з вищими силами. Поет застосовував міфемну символіку без огляду на ймовірного читача, сподіваючись, що вона зрозуміла, як і вказівний займенник: “Коло тої чорної криниці / посаджу троянду, / коло тої”. Локус ускладнений наступною загадковою й драматичною ситуацією з двома неспівмірними лексемами, зв’язаними

еднальним сполучником (“Там збіглися / червоні сльози і дівчата”), скрипом коромисла “на білих плечах” (“скриплять глибини вод”), архетипом світового дерева в несподіваній проекції (“Ясен впав / дівчатам в руки, / мов склепіння вод”).

“Автентичною” для поетичного мислення Івана Ковача була “смілива, незвичайна” метафора (Євген Мигайчук), в якій визначальну роль відігравав епітет (“серце круглощоче”, “п’янкий сум”, “білий вітер”) чи прикладка, іноді з антитетичною семантикою (“коні-небозвід”, “сонце-лід”, “сад-напій”) або дія: “місяць в криниці скавав босоніж”. У ній Богдан Бойчук спостеріг переважно настрій, пластичну й навіть магічно-сугестивну тропіку, хоча вона, за спостереженням Михайла Михайлюка, має значно глибші й ширші сенси, конденсує душевний стан “в залежності від оточуючих космічних і телуричних елементів, або це відношення оборотне”: “Віднайшло себе в ночі крихкій / кораблем паперовим / моє тіло шалене...”. Ця тропіка може стилізувати народні й літературні образи, надаючи їм напруження (“Балада про покритку”), одивнювати тропи, в яких легко впізнається джерело в оновленій полісемантичній інтерпретації (“кіт муркоче на білій хмарці, / немов небо шиє, не нашіється...”), формувати нові конотати, виповнені містичним чи реальним сенсом: “На дзвіниці висів місяць / без умов, / сови випили той місяць, / наче кров”. Моторошна картина прояснена натяком на трагедію в наступній строфі: “А об небо бився сокіл, / як огонь, / а той сокіл був не сокіл, – / кулі грань”.

Метафора Івана Ковача закорінена в міфему (“Балада про різне”, “На печі кіт...”, “Спека”), що властиво першій збірці “Поезії”. Іноді метафора розгортається в сюжет, сповнений одивнення, як у “Блакитній баладі з дівчиськом”: героїня, котра вийшла “воду брати” (символ життя), стала приводом доцентрового дійства, фіксованого анафоричними конструкціями: “стежина завертала” “десь у пальці”, “десь у губи”, “десь у груди”, “десь у небо”. Тропіка виводить на межу фізичного й метафізичного світів (“Ніч проростає вугіллям у траві”), набуває онтологічного ефекту: “То ж розповийся вже / тишею грому – / будь і не будь...” (“Жду, ой так жду...”). Недомовки у формі “якби” вказують і на реалії, котрі небезпечно назвати: “наче зламалося гілля / в очах”, “наче землетрус / проковтнув всі серця” і все таки “наче голос родить / землі”, дарма що ідентифікація – неможлива (“наче я не я / наче ти не ти”).

У наступних книжках і публікаціях в періодиці тропіка зазнала редукції, поступилася перед раціональним дискурсом за увиразнення строфічних структур й посилення громадянських декларацій, стала засобом пожвавлення поетичного мовлення. Система деперсоналізації, в якій жив поет, спону-

кала його до застосування натяків у маскувальному сенсі: “Хтось розносить пісні, наче цвяхи, / в моїх грудях лягає сном... / На гарячому ловлю себе в собі / наче глину без форм, без очей...”. З’являлися евфемізми, за якими вбачалися образи коханої (“Була моєю й не моєю...”), матері (можливо, України), уподібненої до криниці (символ святості, чистоти, духовності, єдності поколінь) й весла (символ сили, благополуччя). Вгадується постать амбівалентної Великої Матері, подана в стилістичному обрамленні: “Була і смертю і життям, / барвінком в сні густім, / несла себе, як зізд, як жарт, / була і смертю і життям” (“Балада про неї”).

“Сповідальна” збірка “Рівнодення”, що має два контрастовані розділи – риторичний (“Костер моєї шани”) і ліричний (“Блакитнонеба пісня”), означена “яскравими спалахами і несподіваними згасаннями” (Михайло Михайлюк). Автор був певен в онтологічній силі травмованого Слова, бо “ще стоять дві прощальні пісні, / наче рани дві з ружами в серці”. Публіцистичний дискурс помітний і в збірці “Зав’язь”. Автор вступив у риторичну полеміку з Робертом Рождественським про громадянську відповідальність перед планетою (“Лист про осінь”). Іван Ковач переконливіший, коли говорить про подвійні стандарти у ставленні до природи, адже за маскою ширості приховано підступний намір: “Товорю з деревом, / як з добрим знайомим, говорю [...] / В руці несу серце, а в серці сокиру...”.

Попри появу конотатів, навіть прозаїзмів метафора в ліриці Івана Ковача зберегла сенси казкової (“Казка”, “Білі коні”) чи романтичної (“Коні вірні”) інтерпретації, драматичного переживання (“Палали вікна”), натяку (“Мов тіні зір”), ліричного наративу (“Останні автографи”), іноді сягала переускладнення з натяками на дискомфортне сюрреалістичне видіння: “Кричить моє серце металом / у дно вже пораяних стін, / а миші виходять з очей тут / небесних бляшаних воріт”. Міфемні ознаки метафори властиві віршеві “В колиці”: лунарні символи стосуються матерів, котрі “на місяці / пелюшки висушують”, гадюки як втілення мудрості перебувають “там, де діти”. Таємничими видаються “лише примари” – “пари тіней, пари, / в очах”, що можуть виконувати будь-яку функцію, але радше захисну. Ще загадковішим є верлібр “Віч-на-віч”. Зовнішній сюжет з двома дорогами, на яких “моя мила / лежить”, увібравши у свої очі діброву, трави, “нетерпіння ночей”, а “підніжжя чекає” її смерті “на мить”, певно, стосується глибших сенсів, тому що умовне ритуальне вмирання, пов’язане з вибором долі, можливе після вирішальної миті біля символічного підніжжя. Іван Ковач помітно відходив від народної образної системи, розбудовуючи власну, іноді “компенсуючи” її інтелектуалізмами (“До сходу – в ембарго / чуттів твоїх і ласки / в черпурності марго / й сюжети без розв’язки”), що властиво

збірці “Диво”, в якій представник “чистої поезії” вирішив зіграти роль “трибуна” (“Самозрада”). Поет вдався до експериментування, як у вірші апокаліпсичного видіння “Люди-риби”, в якому відсутні дієслова: Море – / а чайки, чайки... / Море – а люди, люди... / Наче ті риби серед безмежжя. / Море – / а труни, труни... / Море – / а люди-риби... / Наче надія серед нещастя”.

Іван Ковача експериментує з поширеними віршовими структурами, аби посилити й увиразнити їхні зображально-виражальні можливості, застосовував, наприклад, композиційну фігуру кільця (пропасодосис), що полягає в повторенні початкових й прикінцевих версів. Така епістрофа надає віршеві композиційної стрункості, посилює його смислове увиразнення (“Пручається, // клене себе стріла, / вона – // не випущена воля... / Коли б пірнути в серце // ще могла, / коли б іще себе // назвала доля!.. / Пручається, / клене себе стріла”). Автор використовував розділові знаки, навіть в збірці “Життя без ком” попри те, що інтуїтивно усвідомлював їхні перешкоди на шляху вільного ліричного потоку: “Без пунктуації ніде / таке життя немов на вилці / зі мною йде з тобою йде / без граматичної помилки”. Рациональні “медитування” послаблювалися або й зникали у верлібрах й верліброїдах, у віршах з ознаками мінімалізму й ліричної рефлексії, з градацією емоційних анафор: “Та жінка // сказала, / немов умовляла: / Прийди, // подивися, – / як сонце / не може, / не може, // не може / ув очі мені / подивиться!”.

Іван Ковач мислить метафорою, крізь призму якої показує одивнений світ, поринає у філософічні розмисли про сенс людського буття й існування.

17 квітня 2021 р

Володимир АНТОФІЙЧУК

ТВОРЧИЙ ДЕБЮТ ІВАНА КОВАЧА І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ РУМУНІЇ

Свій перший вірш Іван Ковач опублікував 1966 року в бухарестській українськомовній газеті “Новий вік” (тепер – “Вільне слово”). Заснована 1949 року, вона разом із додатком “Культурний порадник” була тоді єдиною трибуною українських письменників Румунії як старшого (Денис Онищук, Євген Савюк, Юрій Ракоча, Гаврило Клеmpуш, Микола Коцар, Орест Масикевич, Оксана Мельничук, Осип Дуда), так і молодшого (Василь Баршай, Михайло Волощук, Корнелій Ірод, Василь Клим, Василь Крикун, Траян Малиш, Василь Марущак, Юрій Павліш, Корнелій Регуш, Іван Федько, Іван Шмуляк, Павло Шовкалюк, Стеліан Яцентюк) покоління.

На той час перші поетичні збірки встигли опублікувати лише двоє – Оксана Мельничук (“Цвіте земля скарбами”, 1960; “Славлю життя”, 1962) і Юрій Павліш (“У праці, у пісні, в любові”, 1961). Вірші Оксани Мельничук критика сприйняла як такі, що, “будучи майже повністю зібраними з газетних шпальтів, отже, містячи суцільно okazійні віршовані тексти, не дали поштовху розвитку поезії, хіба тільки довели можливість друкування книг”¹. Значно прихильніше оцінювалася збірка Юрія Павліша, яка “вражає читача силою оптимізму, бадьорості”, приваблює умінням “виразити у яскравих образах радість нового життя”². Дещо стриманішим, але цілком об’єктивним у оцінці збірки Юрія Павліша та її значення для розвитку українського письменства Румунії був Михайло

¹ Михайлюк М. Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії. Бухарест: Критеріон, 1983. С. 8.

² Ласло М. А. Поезія молодості. Серпень: Збірка художніх творів та критичних статей. Бухарест: Літературне видавництво, 1964. С. 203.

Михайлюк. “Книга імponує, – відзначав він, – не так своєю художньою якістю, як ще відтоді засвідчила, що майбутнє нашої літератури належить молодим”¹.

Перелік українських книг Румунії помітно доповнював альманах “Серпень” (1964), який вибрав усе найкраще на тоді, що стосувалося поезії, прози, фольклористики й літературної критики. Названі вище книжкові видання були, за словами Михайла Михайлюка, “ознакою того, що літературна продукція вже не вміщалася на сторінках газети, але й того, що вона дійшла самосвідомості свого існування, що ряд письменників перейшли від оказійного писання до систематичної творчості”².

Проте в художньому плані українська поезія Румунії 1950 – 1960-х рр. з різних причин, передусім ідеологічних, ще не спроможна була демонструвати свою мистецьку зрілість, уникати фальшивого пафосу й обов’язкового славослів’я, одноманітності тем і образів, часто-густо заснованих на традиційній основі фольклорної поетики, зужитих зображально-виражальних засобах і монотонності віршування. Літературна критика настійно закликала письменників дотримуватися канонів соціалістичного реалізму, бо нібито тільки це дозволяло “правдиво і з марксистсько-ленінською принциповістю зображувати життя нашого народу сьогодні, показати ті зміни, що відбулися у свідомості людей, і які сприяють нашому рухові вперед до сяючих висот комунізму”³. Звісно, такі настанови не давали можливості авторам зростати в ідейно-тематичному й жанровому сенсі, виходити за межі тісних рамок народнописенної ритмомелодики, вириватися із фольклорної стихії на широкі простори творення нової поезії. Та головне – не було справжніх учителів, які би теоретично і практично навчали обдаровану молодь бодай азам художньої творчості. Тому й народжувалися рядки, які із поетичним мистецтвом не мали нічого спільного: “Ми на шляху трудовому – / До соціалізму. / Будуємо нове життя / У світлі марксизму. // Бо Партії міцна сила / Панів повалила / І Ленінська щира правда / Нам шлях освітила” (Гаврило Клемпуш, “Кипить буйна праця”). Таке “віршотворення” мотивувалося хіба що газетними гаслами й партійними директивами й аж ніяк не йшло від глибокого осмислення тих суспільно-політичних процесів, які переживала повоєнна Румунія. У такому ж світлі була побудована значна частина віршів із альманаху “Серпень”, покликаних славити трудові

¹ Михайлюк М. Слово про слово, с. 8.

² Там само.

³ Мигайчук Є. Вступне слово. Серпень: Збірка художніх творів та критичних статей. Бухарест: Літературне видавництво, 1964. С. 5.

подвиги нової людини: “Сталевар плавить сталь понад план, / Дає вугіль шахтар понад строки, / Колективний безмежний наш лан / Обіцяє врожаї високі. // Ми будуємо соціалізм. / На землі творець щастя – людина. / Непохитно іде в Комунізм / Славна й вільна моя Батьківщина” (Юрій Павліш, “Батьківщина”). Примітивно заримованими ідеологічними штампами, плакатними агітками й політичними гаслами, що нескінченно варіювалися у силуваних поетичних спробах, надмірно стилізованих під народнопоетичну творчість, затінювалося те, чим насправді переймалася конкретна людина, те, чого вона прагнула, як ставилася до себе, своєї ролі і місця в суспільстві. З цього погляду одним з найхарактерніших видається вірш Івана Шмуляка “Ланкові”, позначений намаганням автора передати напружений ритм трудового дня під час літніх польових робіт, проте в ньому значно більше негативних вражень від примітивізації наративного центру і банального моралізаторсько-дидактичного повчання: “Ще не сяють промені сонця / Золоті, / Як вже в поле вирушають / Ланкові. // Спритно вони вимикають / Бур’яни, / Щоб зібрати врожай багатий / Восени. // Вечором ідуть додому / Ланкові, / Бо їх ждуть у клубі хлопці / Молоді. // Годі, годі, мій коханий, / Танцювать, / Бо раненько в поле треба / Вирушать”.

Ситуація в українській літературі Румунії почала змінюватися на краще із відкриттям відділення української мови та літератури при Бухарестському університеті (1952), де готували відповідних фахівців і де молоді таланти отримали змогу детально знайомитися із класичним і сучасним письменством, шліфувати знання рідної мови, прилучатися до літературної творчості тощо.

Важливу роль у розвитку українського письменства Румунії відіграв місцевий фольклор. Його комплексне збирання, дослідження і видання започаткував професор Іван Ребошапка. Зокрема, завдяки його активній науковій діяльності опубліковано перші фольклорні збірники “Народні співанки” (1969), “Ой у саду-винограду” (1971) та “Оленський цвіт” (1978), до яких увійшли колядки, історичні пісні, пісні-хроніки, казки та інші зразки поетичних і прозових жанрів. Звернення до фольклорних традицій сприяло вдосконаленню ідейно-змістової, жанрової і версифікаційної системи української поезії Румунії, її зображально-виражальних засобів і мовно-стилістичних якостей.

З 1969 р. для національних меншин в Румунії запрацювало видавництво “Критеріон”, українську секцію якого очолив поет Микола Корсюк. Щоправда, тираж опублікованої ним книжки не перевищував 300–400 примірників, що не давало можливості повністю задовольняти широкий читачий попит.

Значну допомогу в набутті молодими авторами поетичної майстерності надавала українська літературна студія, заснована при Спілці письменників Румунії в 1970 р. Спочатку нею керував Стеліан Груя Яцентюк, а відтак – Іван Ковач. Систематично в її засіданнях брав участь визначний поет Орест Масикевич, який охоче ділився секретами власної творчості і часто виступав з рецензіями на твори своїх молодших колег. Крім того, благотворно на розвиток української поезії Румунії впливали модерні тенденції світового письменства, загальнорумунський літературний процес та українське шістдесятництво, що відчутно позначилося на її ідейно-художньому та жанрово-стильовому наповненні.

У культурно-літературному житті українців Румунії 1968 року сталася знаменна подія – побачив світ альманах “Ліричні струни”. На його сторінках представлено твори дванадцяти поетів, які мали різний мистецький вишкіл, сповідували різні манери письма, зверталися до різних тем, але об’єднувало їх щире прагнення внести і свою лепту в скарбничку рідного письменства. Та найголовніше полягало в тому, що альманах уперше засвідчив нові художні віяння в українській поезії Румунії. У ньому домінує пейзажна та інтимна лірика. Особливої естетичної привабливості виданню надавали вірші Ореста Масикевича, Івана Ковача та Корнелія Ірода, а також поетичні замальовки Миколи Коцара, Юрія Павліша та інших авторів, які демонстрували сплав індивідуальних мистецьких якостей і молодечого завзяття в утвердженні свого письменницького вибору.

З-поміж авторів альманаху найбільший творчий досвід мав Орест Масикевич, який свої перші поезії надрукував у чернівецьких газетах “Час” і “Самостійність” ще перед Другою світовою війною, а потім через політичні перепони надовго був відлучений від можливості публікуватися. До “Ліричних струн” увійшло півтора десятка його віршів, позначених глибоким ліризмом, схвильованим проникненням у внутрішній світ людини, тонким відчуттям мінливості природи, широким ідейно-тематичним звучанням і жанровою різноманітністю. Висока версифікаційна техніка, як, приміром, у формах сонета і ронделя, помітно вирізняла їх з-поміж інших поетичних спроб тодішніх українських авторів Румунії:

На отави впали коси,
На покосах стигнуть роси,
В моє літо стоголосе
Довгий ніж встромила осінь.

Мотиви смутку й ностальгії домінують у всій добірці Ореста Масикевича, поданій “Ліричними струнами”. Спричинили їх, очевидно, обставини

особистого характеру, нездійснення тих політичних програм, яким письменник присвятив своє життя ще замолоду. Семантика символічних образів його віршів виразно промовляє про тривожне минуле й сучасне ліричного героя, але завершальна строфа, наче відблисками світла, сповнює оптимістичними акордами його поступ у “нові світи”:

Грудьми спираю свист колючий бурі;
Загублюються в темряві стежки,
На чорні хмари і смереки хмурі
Зигзагом кидаються блискавки.

Деся поблизу вода шумить, і злиться,
І рве шалено гуркотливу рінь.
Їдка імла. Хоча б одна зірниця
Пробила блиском чорну широчінь!

Особливим зворушливим чаром віє від віршів Ореста Масикевича про кохання. Поет тривожиться тривалою розлукою з коханою жінкою, відсутністю хоч якоїсь звісточки про неї. Опечалений невідомістю її долі, він схвильовано моделює різні ситуації, які могли би трапитися в її житті, але залишається щирим і відданим своїм почуттям:

Можливо: часом ти виходиш зранку,
Накинувши на плечі теплу білу шаль,
І згадуєш минуле, стоячи на ганку,
І довго-довго дивишся в туманну даль...

А може... може і цілком інакше...
У тебе, може, зараз зовсім інший шлях;
Тоді ж не уражаймо рани наші,
Коли цвітуть нові вогні в твоїх очах.

Це все – на правду схоже і несхоже.
За білим роєм дум – влітає чорний рій:
Ти не забула... ждеш мене... а, може,
З-під вій твоїх злетів давно вже образ мій?!

Та, “п’ючи щодня із келиха гіркоти”, поет настійливо шукає “пристані, і берегів, і меж”, покладаючись на силу творчості, сподіваючись, що “у небі закурличе шнурок весняних журавлів”, адже ж іще “зосталася Любов”, що “перекидає міст до перемоги”, і “в усмішці зористій” до “серця тулиться кароока горлиця”.

Щирими й відвертими переживаннями, зумовленими любовними почуттями, ділився також ровесник Ореста Масикевича, економіст за фахом Микола Коцар (“Коли цвітуть акації...”, “Нема тебе...”, “Сон”). Але значно цікавіше поет виявив свій хист у пейзажній ліриці, хоч тут не обійшлося без словесних штампів і наслідування:

Люблю весни метаморфози
Та свіжий вітер на полях,
Коли гримлять ще перші грози,
Коли в саду щебече птах.

Коли в вогкому ще повітрі
Запалить ніч вогні зірок,
І ліс шумить, неначе в битві –
То велетня могутній крок.

“Силою оптимізму й бадьорості”, життєрадісним настроєм, стрімким ритмом і образно-стильовими знахідками у відтворенні реалій дійсності й картин природи імponує поезія Юрія Павліша, як, приміром, вірш “Впала рання роса...”:

Впала рання роса
В кучеряві трави;
Блиснула в траві коса,
Наче для забави.

Впали трави на поліг
Й польові косиці;
Серпень, спішучись, прибіг
Задля косовиці.

Правда, таких поетичних зразків у Юрія Павліша було ще небагато. Здебільшого побутовали у його творчості епітети й порівняння фольклорного походження, ідейно-тематичне коло було вузьким, а образна система – одноманітною. Та, до честі молодого мистця, він наполегливо шукав своєї дороги в літературу, і справжні творчі успіхи прийшли до нього з наступними поетичними збірками.

Новою темою в українській поезії Румунії, темою матері, що чекає повернення свого сина (вірш “Деся далеко в горах Буковини...”), заявив

про себе Корнелій Ірод, випускник українського відділення Бухарестського університету:

Десь далеко, в горах Буковини,
Ти, матусю, кужіль допряла...
Син твій так давно пішов по світу
Щастя вишукать і ще нема...

...Не сумуй, матусю моя рідна,
Я вертаюсь, я вже ось прийшов,
Бо собі й тобі назавжди щастя
Чорнооке я уже знайшов!..

Уже після перших публікацій Корнелія Ірода називали поетом краєвидів та любовної лірики. Справедливість такого визначення промовисто підтверджується віршем “Вечірня молитва” – унікальним зразком органічного поєднання елементів інтимної та пейзажної лірики. Тужливий настрій, спричинений переживаннями закоханого юнака, посилюється журливою картиною осінньої днини, коли після пишного різнобарв’я землю раптово оповиває гнітюча однотонність, і людську душу огортає тривожність і розпука. Ніжна ліричність вірша досягається використанням влучних метафор (“пряде вже осінь по долинах туманів кужелі”, “плачуть клени жовтим листям”) і звертань (“любов моя, найбільша в світі”, “любов моя, любов єдина”):

Любов моя, найбільша в світі,
Я знаю, що у тебе сила є,
Тобі молюсь я: ти щоночі
У сні коханий образ покажи.

Вона далеко... Я й не знаю,
Чи спиться їй, чи весело, чи ні...
Любов моя, любов єдина,
Не дай у розпач падати мені.

Пряде вже осінь по долинах
Туманів кужелі для плаття днів...
І плачуть клени жовтим листям
За низкою останніх журавлів...

Любов моя, ти чорноока,
Так хочеться твоєї лиш весни!
І замість сонця ти щоденно,
Не в сні, коханий образ покажи.

Водночас у віршах молодого автора ще відчувалося деяке захоплення поезією Володимира Сосюри та Сергія Єсеніна (“Чорнобрива ніч васильком пахне...”, “Ох, печаль тих розлук на пероні...” та ін.), проте це аж ніяк не применшувало можливостей його творчого потенціалу.

Загалом значення альманаху “Ліричні струни” полягало в тому, що він підсумував поточний стан справ в українській поезії Румунії, дав можливість побачити перспективи її розвитку, підготував ґрунт для приходу нових творчих сил. Та, очевидно, одна з найбільших заслуг видання полягала в тому, що тут, за спостереженням дослідника, “вперше почувся голос одного з найталановитіших представників тієї молодішої генерації письменників, які в наступні роки підняли українську літературу в Румунії на рівень справжнього мистецтва слова в поезії і прозі”¹. Йшлося про Івана Ковача, який увірвався “в літературу бурхливо, пристрасно, ламаючи “патріархальний лад”, провінційний дилетантизм, закостенілість, які були дотоді майже суцільно панівними в поезії”².

Упорядник альманаху Євген Мигайчук підкреслював у “Вступному слові”: “Іван Ковач – один з молодих поетів, у віршах якого, як і в Корнелія Ірода та Ореста Масикевича, зустрічається у більшій мірі своя манера, суто особиста, незважаючи на те, яким віршем написана поезія – класичним чи вільним. Його поезія, із значним авторським вкладом, але з не завжди точними і влучними образними асоціаціями, відповідає поезії нового покоління, яка відображається як у формі – новиною художнього образу, палкістю і неологізмами мови, – так і розробленні тієї чи іншої теми”³. У цілому із цими спостереженнями можна було б погодитися, якби вони не хибували на недовомки й загальники, бо в чому саме полягали здобутки й промахи молодого поета, відомий критик не конкретизував, а завуальованість його зауваження, зрозуміло, аж ніяк не прояснювала суті справи. Відповідь на ці та багато інших питань згодом дав відомий критик, неперевершений інтерпретатор української поезії Румунії Михайло

¹ Михайлюк М. Слово про слово, с. 9.

² Там само.

³ Мигайчук Є. Вступне слово. Ліричні струни. Бухарест: Літературне видавництво, 1968. С. 8.

Михайлюк у блискучій розвідці “Єретик” у поезії”, що окремим розділом увійшла до його книжки “Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії” (1983).

Витоки поезії Івана Ковача легко віднаходяться в народнопоетичній стихії. Зрештою, фольклорні мотиви, образні засоби, інтонації, ритми вловлюються і в сучасній творчості митця. Вони органічні, бо змалку разом з українською класикою увійшли в його єство, стали часткою багатобарвного художнього світу. Водночас закономірність появи самобутньої поезії Івана Ковача слід пов’язувати із новими мистецькими явищами. Це був час, що дав світовій літературі цілу плеяду неперевершених майстрів слова: в Румунії – Нікіту Стенеску, Маріна Сореску, Йона Георге, Чезара Балтагу, Йона Александру, а в Україні – Івана Драча, Ліну Костенко, Дмитра Павличка, Василя Симоненка та інших шістдесятників.

Представлена в “Ліричних струнах” добірка віршів Івана Ковача продемонструвала небачені досі в українській поезії Румунії якості: вишуканість мови, оригінальність зображально-виражального арсеналу, різноманітність ритмомелодики тощо. Внутрішнє багатство, експресію думки і високу естетику мистця організовують несподівані метафори й порівняння, засновані на оригінальному сприйнятті довкілля в дивовижних картинах-образах, мінливих у своїх кольорах і відтінках, звукових виявах тощо. Така манера творення поезії, близька до імпресіоністичної, породжує довгі асоціативні ряди для вираження широкої гами настроїв і філософських ідей. Вірш “Пісня”, назва якого пов’язана не із жанровим визначенням, а із зоровим сприйманням народження нового дня, передає враження від сходу сонця і водночас лаконічно й точно відтворює душевний стан закоханих, спричинений побаченням.

Структура вірша заснована на чітко окреслених міні-малюнках, що, мов фрагменти мозаїки, поступово зливаються в єдине художнє ціле – величну картину настання літнього ранку: небокрай несподівано вибухнув “розтріпаним жмутком вогню”, від чого запалали гори і “відступила тьма чорнокрила”, вкрився “зеленими шумами ліс”. Особливо важлива композиційна роль належить укрупненій деталі – епізоду прокидання квітів, що має глибокий смисл у потоці вражень:

А айстри-царівни
Яскраві пучки облили.
Прокинулись любі пелюстки,
Відкрились...
Їх стан зігнув холодний вітерець,

Розбив солодкий сон...
Налинув знову рій пучків яскравих
І вбрав у кольори тії айстри.

Автор не акцентує на барвах квітів, підкреслюючи тільки, що вони яскраві, очевидно, такі ж, як і переливи вранішнього сонця, – рубінові, багрянні, пурпурові, густо-червоні, жовтогарячі. Натомість його погляд концентрується на іншому – на диві звільнення природи з полону темряви і її входження в денний ритм, в повну єдність з людиною, враженою митями пробудження довкілля:

Прокинувшись,
Встромили очі в чудеса ті ми,
Оторопівши з радості сильної!..
А потім пелюстки твої
Моїм відкрились поцілунком.

Оця дивовижна гармонія світу, його цілковита суголосність у мінливості єдностей і протилежностей, його повнота в ширших вимірах – космічних – також декларується поетом у вірші “Три берізки”. Змістовий план твору майстерно побудований на характерних для романтичного світосприйняття образах самотнього дерева і нічного неба, які в даному випадку мають інше смислове навантаження. Вибудовані в логічній послідовності картини природи, де три берізки “вигинають при дорозі вечір”, “співають білу пісню ночі”, “мов очі в хмарі блудять” і “місяцеві тихо світять”, наводять на думку про нерозривну єдність світла і тіні, локального і безмежного, часткового і загального, про гармонію Всесвіту, злагодженість між людиною і світом, людиною і природою.

Дебютна добірка віршів увиразнювала одну з найяскравіших особливостей художнього мислення Івана Ковача – тяжіння до несподіваних кольористичних асоціацій, смислово-семантична роль яких особливо вдало розкривалася при передачі миттєвих вражень. Так, своєрідне використання традиційної символіки білого і жовтого кольорів у контексті вірша “Спека” дало можливість створити цікавий сюрреалістичний малюнок і передати емоційну напругу персонажів твору в пору літньої жары:

Надворі ряди, ряди
Білих, мов свічки запалені,
Дівчат.

Стоять, мов сосни кам'яні,
І підпирають сонце,
Щоб не впало
Їм на ноги;
І дрижать в нещасному
Сміху,
І плачуть жовтими
Сльозами...
Сонце божевільно
Крутиться із ними
І спалює поволі
Волосся їх і груди.

Поезія раннього Івана Ковача здебільшого фіксувала моментальні враження від надзвичайно тонкого сприйняття довкілля. При цьому в ній нерідко поставали образи-символи фольклорного походження, як, наприклад, у вірші “Троянда”:

Коло тої чорної криниці
Посаджу троянду,
Коло тої.
Там збіглися
Червоні сльози і дівчата.
Там.
Скрипить коромисло
На білих плечах,
Скриплять глибини вод.

Художній світ вірша будується на майстерно використаних знакових для української національної свідомості образах: *дівчина – криниця – коромисло – сльоза* (внутрішній світ людини) та *ясен – глибини вод – троянда* (зовнішній світ, природа). Семантика деяких із них поглиблюються за рахунок їхнього символічного навантаження: криниця – знак внутрішньої чистоти, троянда – символ зовнішньої краси, коромисло – уособлення душевної рівноваги тощо. Українською фольклорною традицією навіяна й символіка кольорів вірша: червоний – знак щирої любові, білий – чистоти почуттів, чорний – туги, зради, розлуки.

Примітно, що в ранніх віршах Івана Ковача небагато кольорів, серед яких домінує білий відтінок. Загалом превалювання світлих барв значно

поsilне настроєвий мотив поезій молодого автора, увиразнює відтворену в них емоційну реакцію мистця на особисті переживання, спричинені любовними почуттями. Кохання в Івана Ковача – то не стільки вияв певних почуттів, скільки спосіб сприйняття світу (“Любов моя”, “Блукаємо ніччю”), представленого світлими тонами, матеріалізованого ширшим, ніж зазвичай, простором, одухотвореного оптимістичним настроєм:

Любове моя,
Ти бачиш, як горять там
Дерева,
Як біло на дорозі?
У вікнах колишеться віття,
А подихи наші, мов крила,
Зникають по кутах.
Як високо стеля,
Як низько підлога,
Як глибоко верби
Жевріють над ровом...

Ось таким на тлі творчості своїх побратимів, за моїми спостереженнями, постає у своїй ранній творчості поет Іван Ковач, явивши світові своє неповторне слово. Бо ж він не мав наміру йти прокладеною дорогою або зупинятися на досягнутому. Він ставив перед собою нові творчі цілі й успішно їх реалізовував. Та найважливіше, що його дорогою пішли інші молоді таланти, творчими зусиллями яких невдовзі зріс цілий букет із понад двадцяти поетичних збірок. Серед них – “Інтермеццо” (1971) Михайла Михайлюка, “Надра” (1971) Стеліана Груї, “Поезії” (1972), “Рівнодення” (1975) і “Зав’язь” (1978) Івана Ковача, “Нащадки сонця” (1972) і “Ворота” (1975) Миколи Корсюка, “Криниці моїх очей” (1972) Михайла Небиляка, “Вечірня молитва” (1973) Корнелія Ірода, “Акорди” (1974) і “Сходи” (1979) Юрія Павліша, “Монолог і полум’я” (1978) Івана Онужика та ін.

8 липня 2021 р.

Іван КІДЕЩУК

“ПРАВО НА СУМ” ІВАНА КОВАЧА – ПРАВО НА ІСНУВАННЯ

Сьогодні, коли безліч незваних угинають полиці нікчемним письмом, в українській літературі Румунії є митець, поезія якого завжди милується красою небосхилу й землі, дня і ночі, сонця й місяця, зірок та гір, дерев та вод, людей, красою смутку і радості.

Це відомий поет Іван Ковач, який відкриває правду кожного з нас, дає право пізнати правду, пізнати світ, життя, мистецтво, пізнати самого себе. Найдорожче на світі право – шукати таїнства природи, Святого Письма, людини, слова, самого себе, тобто своїх почуттів і переживань. Бо зовнішній світ віддзеркалюється нашим внутрішнім. Вони пов’язані між собою та взаємодіють – гармонійно / негармонійно, щасливо / нещасливо – і завжди ваблять нас: мене й тебе – чарами життя, оптимістичним закликом Івана Франка: “Vivere memento”, тобто “Пам’ятай, що живеш”. Пам’ятай і вибирай у себе красу суму-радості як невід’ємних частин нашого існування.

З тим же правом, всесвітнім та вселюдським, перечитую мою улюблену книжку Івана Ковача “Право на сум”, що вийшла в Бухарестському видавництві “Мустанг” у 2003 р. і шкодую, що така прекрасна поезія лежить поруч з іншими в тіні. Бо не можна було в часи “воскреслих поезій” поділитися думками про неї (до прикладу, такими, як у моїх есе про Івана Ребошапку, Дмитра Коренюка, Івана Ковача (“Заборговані ранки”) тощо).

Хто такий Іван Ковач, читач довідується із уміщеної в книзі бібліографічної довідки, яку підготувала Ірина Петрецька-Ковач. До неї додамо необхідний узагальнюючий синтетичний термін – шістдесятник, що визначає літературний дебют поета (1966) в роки великого відновлення румунської літератури Ч. Балтагом, Нікіта Стенеску, А. І. Баконські та ін. Українська література Румунії була представлена на той час Юрієм Павлішем, Степаном Ткачуком, Михайлом Волощуком та ін.

Іван Ковач сьогодні – автор дванадцяти книжок віршів, новел та повістей, член Спілок письменників Румунії та України, лауреат СП нашого краю у 1977 р. та 1985 р. Він був нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України за вагомий внесок у нашу культуру, у формування позитивного іміджу України в світі та активну громадську діяльність.

Відомий український митець Румунії відзначається широкою літературною і громадською діяльністю, глибоким життєвим і творчим досвідом. Цей поет покликаний віддано служити людям мудрістю і чистотою свого серця:

В мене ширились простори,
коней гнідистих іржання,
співи тих птахів, що вічно
в синь роздають іскрозвання.
(*“Монолог берізки”*)

Тому, звертаючись до поезії-чаклунки, поет бажає, щоб вона оповилася світлом небес та полинула піснею до людей:

А потім лийся-перелийся,
сопілки в пальці гни та гни,
у мури білі оповийся,
а зорі персами пожни.
(*“Чаклунко ти чорна та мила”*)

Поезія для Іван Ковача – постійна словесна гра, якою поет відбудовує красу і чари світу, земного і небесного; гра в рідкісні метафори (*“чаклунко ти чорна та мила”*), гірка, нелегка, зате мила, прекрасна, чарівна, як життя, зі своїм романтичним подихом:

Хоч крихти віч в криницю влий,
у плечик неба назбирай,
а місяць косами підвій,
його ти серцем називай.
(*Там же*).

Тоді чому заголовок-програма збірки віршів – *“Право на сум”*? Чиє це право: загальнолюдське чи поетове? Сум вважається ефектом пережитого болю, сумом життєвої практики-ліміту, як зізнавався поет ще в юні роки:

Не на те мені дано співати,
щоб в кайдани скувати хвилі слів,
мені треба вербою ридати,
та віддавати себе горю знов.
Бо у пригорщах смутку зоряє
твоя неміч мертва, золота,
вилив світ свою думу у зграї
птахів, що відлетіли в літа.
(“Юна поема”)

Уся ця життєва правда – в перлинах ковачівського оксюмору: “у пригорщах смутку зоряє / твоя неміч мертва золота”. А в Емінеску: “жалю болісно солодкий / *suferina dureros de dulce*” (“*Oda in metru antic*”). Це доводить можливість освітлення людини сумом, її неміч і велич одночасно, цінність ідеалів, дум, що відлітають “зграями птахів” у життя. З цієї точки зору поет Іван Ковач – меланхолійний, як Міхай Емінеску, і романтичний у своєму злеті, але й глибоко занурений у дійсність, немов Дж. Баковія. Тут тільки гниль і жах, однак поет сподівається на відродження:

Крові дужої в обрій нанесло чимало,
а лахміття вечірнє стрясає кістки, –
чи не з трупа мого народились кинджали,
чи не вдарить пустиня удушю мечем?
довго час басував в домовинах гнилих,
а мерці оживали на мить золоту, –
чи не вислизне холод моєї землі,
і наче змії, у виски твої чарівні?
(“Де мерці оживали на мить золоту”)

Або:

Тінь сміялась сіро над грудьми,
біла скатерть в’яла й гнила на столі.
Я під стелею забувся не з людьми,
а з печаллю ночі в стогоні землі...
(“Як тягли мене вітри в температуру”)

Жахливі, грізні сцени чорної дійсності (в Іван Ковача – “білої”), пережитої драми набирають, немов у Хіросімі, апокаліптичних форм, коли

поет звертається до деструктивних дій природи над людиною. А людство сьогодні спокутує свої гріхи:

Як мало очей
на землі і в повітрі,
як мало простягнутих рук у імлі!
Так мало світу
на дорозі,
так мало птахів
в небозводі, –
утеча в безодні
без квітів, без сонця,
і рокіт хвиль
над головами в сні, –
у кочуванні ширів,
у кочуванні ширів...
(“У кочуванні ширів”)

Відчуваються в Іван Ковача впливи улюбленої румунської літератури: не лише Емінеску та Баковії, а навіть І. Барбу та Л. Благі, які йому близькі класичними й модерними засобами поезії, дорогі ідеями та особливою музикальністю – елементами, що, напевне, чарували поета ще в студентські роки.

Але Іван Ковач – оригінальний український поет. Як усі видатні постаті нашої літератури, він старається відкрити комплексність дійсності не тільки зовні – змальовуючи неповторну красу світу, а й внутрішньо – через заглиблення у світ природи, речей, людей з болісної, трагічної точок зору. Ось що надає його віршам тембру філософських роздумів над нашим прагматичним існуванням. І все це на тлі музики рідної української мови. Поезія Іван Ковача найбільш музикальна в нашій українській літературі. Її милозвучність – у природних лінгвістичних формах, паралельних висловах, інверсіях, ритмі й рими, алітераціях, асонансі, оксюмороні тощо:

І вже нема
Нікого і нічого,
Лиш одна
Безстороння сліпота
Та рідна (бо прощальна)

Засвідчена собою однина, –
Німотна все пророча ковила...
(*“Пророча ковила”*)

Або:

...безпритульний день,
згорбатілий, верблюжий день, -
раптом урвався й розбився об камінь
на вулиці
на купу-купезну смердючого праху, –
не обійти того праху, мов падла...
(*„Верблюжий день”*)

Душевні страждання набирають матеріальних форм і сповіщають якісь земні та небезпеки людства ще смутнішим тоном: Гуркіт сліз в земному оці.

Атмосфера, дихаючи в прірвах,
Коло, нарисоване вогнем,
Чорний птах, розп’ятий в небі.
І тиша в найглибших глибинах.
(*„В найглибших глибинах”*)

Або:

...Безпритульний
День,
Згорбатілий, верблюжий
День, –
Раптом урвався й розбився
Об камінь на вулиці
На купу-купезну
Смердючого праху, –
Не обійти того праху,
Мов падла...
(*“Верблюжий день”*)

Душевні страждання набирають матеріальних форм і сповіщають людству про якісь земні та небесні небезпеки ще смутнішим тоном:

Гуркіт сліз
В зеленому оці.
Атмосфера,
Дихаючи в прірвах
Коло, нарисоване
Вогнем
Чорний птах,
Розп'ятий на небі.
І тиша в найглибших
Глибинах
(“В найглибших глибинах”)

Та:

Ураган пробіг,
Загуб –
Небо плаче
І чорніє,
гниє шиба
і жовтіє.
Протяг і мости, мости
птахам падають
хвости...
(“Чути клени, мов примари”).

Як бачимо, поезія Івана Ковача шукає невидиме й нечуване, неказане в нашій повсякденній існуванні. А мова – пісня: тут співає, там плаче, сміється чи стогне болем, залежно від переживань людини, від природи, гармонії між ними. Форми вірша виростають з трепетного існування у верлібрі і зближуються з класичністю, лагідністю, тишею і спокоєм, оспівуючи красу природи чи людини:

Скільки трав навіяло в твої очі!..
Потрібно би й берізки однієї,
білої берізки...
І кілька стежок ще під нею!..
Сонце заховалося в твоє волосся.
Потрібно би й криниці однієї,
холодної криниці.
Та вітру, та вітру!..
Скільки снігу у твоїх зубах!..

Налити б трохи крові в сонце,
трохи крові...
І трав під ноги, трав під ноги!..
(*“Не без берізки”*)

Надзвичайно! Бо сила зображення в поезії Івана Ковача – безмежна: світи, природний та людський, зливаються в одне ціле. Хоч малюнок виглядає сюрреалістичним, “безглуздим”, він прекрасний тим, що вся краса та гармонія природи збігається в очах людини, у волоссі, в зубах на обличчі. Бо всі ми і все довкола нас – обличчя природи. Поезія Іван Ковача – гра, з допомогою якої він відбудовує світ, красу і щастя:

Спочатку
принесу трави,
принесу я й лісу, і вод,
принесу й неба трішки,
краплину моря принесу,
хай буде в чому
скупатися сонцю...
Десь у сивому присмерку,
буде й відбуде мій світ!
(*“Десь у сивому присмерку”*)

Поезія – гра, як і життя є грою. Це Іван Ковач прекрасно змальовує у вечірнім ескізі, переусвідомлюючи людський шлях: дитинство, молодість, старість:

А діти грались при дорозі
і малювали вітер, хвилі,
а листя кострищем ішло
веселкою, мов сонячне прозріння.
А діти грались в жилах наших,
мов відгук літ кошлатий...
І малювали вітер, море,
а небо пальчиком тримали
ті діти, що грались-негрались
у пісні пісній, калиновій.
(*“Вечірня”*)

Існує ще й гра мистецька, гра-танець, загальновідомий символ щастя людини на землі; це материнська гра, українська, у вишиванці та чобітках, з піснею на вустах, що дивує світ:

Мамо, в неділю одягни
вишиванку свою
й на вулицю вийди.
Вийде поле,
барвінки
та ріки.
Мамо, вдар чобітком
об землю тверду
й понеси свою пісню, щоб видно.
(“Мамо”)

Збірка “Право на сум”, що містить два розділи: “Німотна всепророча ковила” та “Як тягли мене вітри в температуру”, – відкриває нам життя, яким воно є насправді: смутним і веселим, прекрасним і грізним, незабутнім, емблематичним скрізь, де закипає, зокрема в нашій крові, почуттях, душі. Простіше кажучи, “право на сум” – це право на істинне життя, право знати правду і бути щасливим / нещасливим, радіти / плакати, милуватися красою, жити / помирати.

Тобто ця поезія не вважається монографією суму. Лише вказує на те, що без суму нам не пізнати життя. Вона є справжнім метафоричним роздумом над життям і смертю, добром і злом, прекрасним і потворним, над любов’ю – золотими ключами нашого єства:

Була криницею й веслом,
що гнало хмари звідусіль,
і ніччю, й днем, дощем була,
була криницею, й веслом,
була і смертю, і життям...
(“Ти пахла небом яблуневим”)

Або:

Хочеш, вір, а хочеш, не вір,
плачу зірками в рукав,
жду тебе, скупчену в серці,
хочеш, вір, а хочеш, не вір...
(“Хочеш, вір, а хочеш не вір”)

Якщо надія й милість Господа (“Господи мій”) є журавлем між смертю і життям, то криниця, ніч, день і дощ є джерелом і силою, очищенням і зростанням, освітленням нашим, а любов приносить смак абсолюту і вічність зірок.

Краса поезії Іван Ковача не полягає тільки в ідейному трактуванні та в оспівуванні невловимого у природному й душевному світах, вона – в силі метафори та милозвучності мови, якими поет відкриває нам світ, його гармонію/дисгармонію, напуває нашу душу несподіваною втіхою, хвилями приємних акордів таємного слова поезії:

Розгніздилась
земля, нівроку,
кружेलить,
де зернятко жде,
де щедриться
струмок щороку
й де стеблиться
моє й твоє...
(“Моє й твоє”)

Або:

Лечу,
де корінь
зве любов,
де мрія
виплела світанок,
де камінь
сльози ронить, кров,
де птах вселяє
в себе ранок
(“Де птах вселяє в себе ранок”)

Світ метафори в поезії Іван Ковача сяє кольорами веселки, одушевляє незрозуміле, оприлюднює абсолютне, абстрактне робить почуттєвим, зрозумілим, щедротним. І все це з допомогою майстерної гри слів, на тлі теплого народного мелосу верлібра, який витікає з надр рідного слова, із природної ритміки мови, чарівної мелодійності, даруючи нам рідкісну, мальовничу, музикальну ковачівську поезію.

Тоді це “право на сум”, чи, може, на заклик до творення краси життя та поезії? І одне, й інше – наше істинне право на існування.

Кідещук І. Клич висот: Проза, літературна критика, публіцистика. Чернівці: Золоті литаври, 2011. С. 203 – 211.

Любов ВАСИЛИК

“ЖИТТЯ – ЯК ВІРШ НА БІЛОМУ ПАПЕРІ”: ЛІРИЧНІ СТРУНИ ІВАНА КОВАЧА

Коли ми говоримо про українську літературу в зарубіжжі, найчастіше згадуємо наших митців у Канаді, США, Німеччині, Бразилії, Австралії, Польщі... На цьому тлі менш знаною є творчість українців Румунії. У літературознавстві про їхні здобутки згадували Магдалина Ласло-Куцюк, Іван Онужик, Євген Мигайчук, Ігор Лемний, Михайло Михайлюк (Румунія), Богдан Бойчук (США), Ігор Качуровський (Німеччина), Дмитро Нитченко (Австралія). У ЗМІ оприлюднені публіцистичні праці Мирослава Лазарука, Віктора Баранова, Бориса Демківа, Богдана Хаварівського, Олекси Мусієнка. Попри те є автор, чиї “ліричні струни” дуже мало досліджені. Це український поет з Румунії Іван Ковач.

Його творчість постала на ґрунті української літератури в Південній Буковині, позначеної іменами Миколи Устияновича, Ольги Кобилянської, Сильвестра Яричевського, а вже з середини ХХ ст., коли закладалися підвалини української літератури Румунії, він став одним із її фундаторів поруч з такими авторами, як Денис Онищук, Оксана Мельничук, Іван Шмуляк, Траян Малиш, Іван Арделян, Юрій Ракоча, Марія Балан, Євген Сав’юк, Микола Коцар, Микола Малярчук, Михайло Волошук, Гаврило Клемпуш, Осип Дуда, Василь Марущак, Стеліан Яцентюк, Юрій Павліш, Корнелій Ірод, Іван Непогода, Павло Шовкалюк та Орест Масикевич.

Дебютував Іван Ковач у збірнику “Ліричні струни” (1968). Автор передмови Євген Мигайчук високо оцінив творчість молодого поета, тоді студента філологічного відділення Бухарестського університету: “Його поезія з значним новаторським вкладом, але не завжди точними і влучними асоціаціями, відповідає поезії нового покоління...” [8, с. 8]. Молодь прагнула змін і тягнулася до динамічної манери, незвичайних асоціацій та стильових конструкцій, тяжіла до експресивності. Новаторський підхід молодого

автора полягав у несподіваних ракурсах, у свіжості художніх образів, в експериментуванні над формою вірша. Складалося враження, що він готовий пожертвувати формою заради ідеї, свідомо йдучи на експеримент. Поет знайшов себе у верлібрі, у спонтанних несподіваних образах. Його образні асоціації акцентували на кольорах, звуках, світлотінях. Тут перегукувалися образи сонце-дівчата-спека-сміх, їм відповідали кольори – білий та жовтий (“Спека”). Він проектував у слові власні сугестії, гру на відтінках емоцій – і то було модерно.

Відтоді лірика Івана Ковача фіксує момент, імпресивну спонтанність, передає надзвичайно тонке сприйняття оточення, аж до сенсуалізму. Навіть класичні народнопісенні образи постають в новій інтерпретації. Це деградація форми і моделювання власного поетичного символу як знаку, що хоч і несе в собі класичний інтелектуальний заряд, але приваблює модерним прочитанням, транслітерацією фольклорної символіки. Це сюрреалістично забарвлені образи та імпресіоністські кольори, як, наприклад, у поезії “Троянда”: дівчина-криниця-коромисло-сльоза (внутрішній світ) та ясен-глибини вод-тройнда (зовнішній світ, природа). Тут і міфопоетичні знаки (криниця як символ душевної чистоти, коромисло як знак душевних вагань), і телуричні елементи. А поруч – чорний, червоний, білий кольори, які ніби зійшли з полотен майстра-імпресіоніста.

Школою майстерності стала для автора заснована в 1970 р. українська літстудія при Спілці письменників Румунії, а першим важливим етапом – збірка “Поезії” (1972). Вона отримала позитивний відгук критиків. Редактор видання Євген Мигайчук назвав її переломним явищем в українській літературі Румунії, підкресливши, що вона “із збіркою Івана Ковача доказує свою зрілість і можливість підвестись на ще вищий щабель” [6, с. 13]. Михайло Михайлюк зауважив, що молодий автор прийшов у художній процес “бурхливо, пристрасно, ламаючи “патріархальний лад”, провінційний дилетантизм, закостенілість, які були дотоді майже суцільно панівними в поезії” [12, с. 9]. Автор творив інший художньо-естетичний контент.

Безумовно, з класикою теж пов’язувало. Наприклад, “Балада про покритку”, де класичні мотиви (фольклорна легенда про зозулю, яка може накувати майбутнє; баладне перетворення дівчини в дерево, відоме з фольклору, з ранньої творчості Тараса Шевченка та поетів-романтиків) трансформуються в образи: недоля – “розтулена рана”, міст, на якому стоїть покритка – в символ привселюдного осуду. Михайло Михайлюк, розглядаючи збірку Івана Ковача, зауважив: “Комбінація зорових і звукових вражень, яка дає одночасне відчуття (синестезію), а також контрасти кольорів ведуть до поезії Тичини – одного з першоджерел Ковачевої будови художніх образів, взагалі

його поетики” [12, с. 20-21]. 3-поміж рядків зринає тичинівська космогонія, величезна лірична напруга, симфонізм звучання природи і людської душі в унісон (“Концерт”). Специфічна ритмомелодика теж відводить нас до його ранньої поезії:

Дрижать вікна, дрижать стіни,
і біліють, і темніють...
Тихо, тихо під багетом...
О, серце,
що діяти з тобою,
що?!
Тихо, тихо під багетом...
Жовте листя стало опадати...
Із вітром, із громом, із блискавкою... [6, 62].

Від поетики молодого Павла Тичини – символіка вітру, бурі, строфічна побудова, драматизм, лірична напруга, зіткнення контрастів (вітер – тиша), що створюють ефект симфонізму. Це злиття слова та музики, передане віршем.

Поезія Івана Ковача бачиться і в контексті шістдесятництва. “Балада про діда Василя” нагадує твори Василя Симоненка “Дума про діда”, “Дід умер”. Вплив помітний і на рівні алюзії-епіграфа, взятого в Івана Драча: “Дві сестри, тоненькі і сухенькі, Збирають в пелени осінь над ставом.” У вірші Івана Ковача: “Дівчата збирають у жмені повітря, збирають повітря”. У “Баладі про різне” вловлюється стильова манера “Бабусенції” Івана Драча, особливо в повторях-паралелізмах (“Що ж би то було, що ж би то бувало”, “місяць у жмені несе, не наноситься”, “небо шиє, не нашиється”). Про Ковачеве захоплення творчістю Івана Драча свідчить і “Диптих про соняшник”, близький до “Балади про соняшник” українського поета. Особлива спорідненість в персоніфікації. В Івана Ковача: “Соняшник леготом мчав, чайкою линув полями...”, “соняшник грався у жмурки, капала втома в бур’ян”.

У поезії багато підсвідомого. Його вірші наче ще раз підтверджують відомі слова французького символіста Стефана Малларме про те, що справжню реальність можна лише навіювати, а не називати, щоб не знищити привабливості самого мистецтва. Подібну думку висловив у вступному слові до Ковачевої збірки Євген Мигайчук: “...Він не оголошує, а тільки підказує нам свої думки, переконання, або примушує нас виділити їх із своїх душевних переживань” [6, с. 8]. Тут спонтанність і розкутість,

раптові спалахи, багатство кольорів, звукова інструментація вірша разом із сюрреалістично-асоціативними метафорами. Досить віддаленими асоціаціями поєднано смерть і любов, гріх і народження, сліди і провалля.

Художня манера Івана Ковача виростає з гетерогенних елементів мистецтва. Це переплетіння зорових та слухових відчуттів, що постало під впливом європейської тенденції до синтезу різних видів мистецтва, покликано-го розширити перспективи художньої творчості, оновити виражальні можливості при допомозі музики, кольору, яскравої піктуральності (“Пікассо”): червона троянда, хміль зелений, сині перса, геометрична рука. Яскравими імпресіоністськими тонами пройнята “Спека”: “ряди білих, мов свічки запалені, дівчат”, “жовті сльози”. Івана Ковач нерідко в одному творі демонструє чергування різноскладових рядків, обірваний синтаксис, експеримент у строфіці. Так створюється музична нота його тексту – не так з образу, як, здебільшого, з відчуття ритму, мелодики (“Тихо, тихо... Біло, біло... Келихи снігу... Келихи сну...”, “Ти була білою, наче світло, ти була чорною, наче ніч...”). Аналогічні – “Вечірня акварель” та “Вереснева акварель (“на віолончелі””, “Алегро”, “Аданте”, “Інтермецо”, “Концерт”. Головне місце в його поезії посіла лірика – інтимна та пейзажна, пронизана тонкими відчуттями, глибоко емоційна і хвилююча. Щодо жанру – то автор обирає баладу. У ній поєдналася народнопісенна мелодика та символіка з модерним стилем. У композиції балад епічність слабша – тут Іван Ковач теж залишається саме ліриком.

Важливим складником поетики Івана Ковача є мова, власні поетичні неологізми (березільно, громоп’янно, перелунно), метафоричні епітети (біла пісня, жаль пребілий, душа блакитна, серце круглощоче, сосна білолиця; золотий, червоний сум; біла недоля, літо білобоке), словотвори-символи (коні-небозвід, сонце-лід, небо-клич, пекло-рай, голуб-жар). Нерідко вони виростають з двох протилежностей як незримий перехід між ними.

У наступних збірках – “Рівнодення” (1975) та “Зав’язь” (1978) – Іван Ковач стає зріліший, стриманіший та впевненіший у слові:

Кожен слід моїх мрій неспокійний такий, –
проростати словам вже не честь, а пора,
хай той кінь, що гнідий, хай і той, що баский
мені віру святу принесуть у слова! [3, 49].

Проте зберігається принцип народження вірша насамперед з музики, ритму, як в його улюбленого поета Миколи Вороного, зберігається захоплення творчою манерою Павла Тичини (“Вітер з України”, “Плуг”).

В Івана Ковача: “Ех, ти, вітре, ех, ти, братчику!”, “Ходить вітер хатами розбишакою”. Або на рівні метафори: в Івана Ковача осінь “на дні сердець любов тичинівську сплітає” – у Павла Тичини “десь на дні мого серця заплела дивну казку любов”. Відчутні перегуки з Андрієм Малишком (“Пісня про рушник”):

А ти, матусю рідна, кинь заполоччю зрання,
небесні прясла щоби вишневили поріг,
вікно засклеє тужить іконою страждання
і радістю, чеканням моїх дзвінких доріг [7, с. 40].

Все це, на нашу думку, – від бажання відчувати поза межами України своє коріння, рідний ґрунт. Дуже тонко, в стилі народної пісенності виписана поезія про матір – тема класична для української літератури:

Літа тут димом блудять, мамо,
мовчать ікони, день згаса,
ти провидняєшся так само,
як Богородиця свята [7, с. 73].

З’являються широкі ліричні метафори: “у пізню вічність голосів поринув пальців твоїх голос”, “біла тінь серед ночі – журавель мого серця”, “моя душа – безбожна і убога, – безхмар’ям я її вгощу”, “листа їй вітер не допише в полоні смерті й оживань”, “безсонні синьоводи збубнявіли, мов сльози”, “колосьє вечір, пророста в траві”... Михайло Михайлюк, оцінюючи лірику поета, пише, що в його поезії “немає тихої, середньої лінії еволюції, а є (чи не в цьому її найперша принадність) яскраві спалахи і несподівані згасання” [12, с. 23]. Але за світовідчуттям поет залишається безсумнівним ліриком, причому з фольклорним корінням. Це відчутно в образах: калина, рута, жар-птиця, тополя, дороги, ружі, рута-м’ята. Це помітно в стилізації (дівчина – тополя, калина):

Бачу тебе тополею, високою, як вітер,
прийнятою на березі долоні,
яка тремтить в кордонах ранку.
Бачу тебе поза тобою, десь там,
де далина завмерла іконою,
де уривок світанку відкриє життя...
Бачу тебе, обвитою корою
червоної калини... [5, с. 79].

Ці витоки з рідного діалекту, з пісенного фольклору – ознака, загалом притаманна слов'янським літературам. Богдан Бойчук в антології “Поза традиції” виділяє в цій поезії три метафоричні ряди: класичну метафору; метафору, що “передає настрій, не прямо – через вібрації почуттів”, та ряд метафор, що “створюють магічно-сугестивні образи з сюрреалістичними тінюваннями” [13, с. 344]. Серед першого роду метафор можна назвати такі: “Життя – як вірш на білому папері”, “Священний стогін в обелісках тиші цілує мову тих, що вже безмовні”, “дим продзвенить верховиною мідно”, дід “підпер останнє літо серцем”... До другого роду метафор належать: “Тебе в яскравім сні не застеріг мій вічний спокій звихрених доріг”, “покраяне небо дорогами ще виплакує крик журавлів”, “Заніміла сльоза на долоні перекинула в осінь світи”... Віддаленою асоціативністю, сюрреалістичними впливами позначені метафори “У кісточках заснули білі коні”, “на вітрах чорний шовк носив Бога до рана”, “хата... дивиться в око молитви”, “і тліють пні преглухо в плямах тиші”... Ці штрихи показали читачеві зрілого поета – досвід, творча стриманість, плавні контури образів, майже класика:

Ти не вір, що вітер загуде,
я півтиші в дар тобі несу –
защемить в душі вино руде
і заплаче лебідь серед сну [2, с. 87].

Він близький до документальності, репортажності шістдесятництва (“У синім трамваї”) з образом людини праці, як в Івана Драча й Василя Симоненка:

У синім трамваї везеться додому
той вечір, якому ні блискавки-грому,
ні хати не треба. Коли б лише сіни, –
бо люди вертаються з другої зміни [3, 14].

Приходять моментами драматичні екзистенційні мотиви:

Море –
А чайки, чайки...
Море –
а люди, люди...
Наче ті риби
серед безмежжя.

Море –
а трупи, трупи...
Море –
а люди-риби...
Наче надія
серед нещастя [2, 16].

Як це нагадує Осипа Мандельштама: “Человек умирает, песок остывает согретый, и вчерашнее солнце на черных носилках несут...”. В Івана Ковача вірш передає цілковиту тишину, мовчання. У цій статичній картині – жодної дії, яка б оживила малюнок, жодного дієслова. Лиш минуність, зачароване коло німого безмов’я. Аналогічний настрій у вірші “Вокзал і люди”: єдинокий, відсторонений випадковий пасажир, є вокзал і “безтямна швидкість”, є хаос людського руху. Власне, це наш світ на високих обертах, у шаленому темпі, з відстанями та німим мовчанням між пасажирами.

Поезія Івана Ковача своєрідна, бо в кожного автора – свій світ, свої ліричні струни, які можуть змінюватися упродовж життя, але які не грають фальшиво.

Джерела:

1. Ковач І. Диво: Поезії. Бухарест: Критеріон, 1981. 148 с.
2. Ковач І. Життя без ком: Поезії. Бухарест: Критеріон, 1985. 96 с.
3. Ковач І. Зав’язь: Поезії. Бухарест: Критеріон, 1978. 156 с.
4. Ковач І. Косарі: вірші. Київ. 1992. № 6. С. 99 – 100.
5. Ковач І. Остаточні світанки: Поезії. Бухарест: Критеріон, 1988. 98 с.
6. Ковач І. Поезії. Бухарест: Критеріон, 1972. 142 с.
7. Ковач І. Рівнодення: Поезії. Бухарест: Критеріон, 1975. 137 с.
8. Ліричні струни. Альманах. Бухарест: Літературне видавництво, 1968. 296 с.
9. Мала антологія сучасної української поезії Румунії. Антологію уклали Негрюк Іван, Дзвін. 1997. № 8. С. 79 – 91.
10. Качуровський І. Українські поети в Румунії. Наш голос. 1999. № 44. С. 3.
11. Кушнірик І. Українське слово в Румунії. Жовтень. 1989. № 7. С. 121 – 123.
12. Михайлюк М. Слово про слово. Думки про українську поезію з Румунії. Бухарест: Критеріон, 1983. 187 с.
13. Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі. Київ, Торонто, Едмонтон, Оттава. 1993. 473 с.

Іван КІДЕЩУК

НЕПОВТОРНА КАНТАТА І “СИНКОПНІ СОНАТИ” “ЗАБОРГОВАНИХ РАНКІВ” ІВАНА КОВАЧА

Поезія Івана Ковача красива й невичерпно глибока. Вона має в собі таємничі акорди невловимого нами: шепіт-музику сонця, землі та місяця, вітру з гір, морів та океанів, рік і потоків, дерев, гаїв та степів, трави та листу – спів матерії; акорди людського серця: радості і плачу, суму та веселості, шепоту любові, ридання осені в душі, “колядування тиші у вікнах” самотності тощо.

Поезія Івана Ковача ознайомлює з неймовірною й незабутньою панорамою всесвіту, з його гармонійним існуванням, з людиною на координатах абсолюту, неба й землі... Це поезія постійного переклику світів мікро- та макрокосмосу. Це поезія про те, як земля і людина, краса і любов “звеселяють” небо й самого Бога: “Зелене те листя, що небо звеселяє, / як обличчя. / І присідаю навпочіпки, / щоб подивитися / ув очі мого прекрасного Бога” (Пофарбоване в зелене листя // Остаточні світанки. – 1988. – С. 502). Або: “Така краса, / Така краса! – / неначе Богові дано / в тобі спочити” (Зробився день // Життя без ком. – 1985. С. 466) тощо (Заборговані ранки. – Бухарест: Мустанг, 2000).

Усе навколо: і далеко-далеке, і глибоке-глибоке – куди тільки оком не глянеш, думкою не злинеш, що вухами не вловиш і почуттями не виміряєш – у поезії Івана Ковача стає близьким, матеріальним, відчутним. Бо в нього зір – неосяжний, слух – гіперчутливий, уява – необмежена, метафора – всеогортаюча, мова – тепла, музикальна, сама по собі поетична, коли нею майстер слова віршує та складає “Пісню землі”: “І радіє знов трава, відбиває роси, / та над нею простяга / сонце свої коси. / Ой бо ж вдачу має час – / посіпака файний, / та не знає він, що згас / на дорозі райній” (Пісня // Диво. – 1981 – С. 361). Або: “Зробився день, / моя любов, – / неначе Бог / роз-

плющив очі, / Над нами вічність осява / безмежність ширів, / і джерелить, / і чути трави, / як ростуть / в ногах твоїх, / в ногах моїх, / як відчиняє Бог / вікно землі” (Там же, с. 465).

Іван Ковач у нашій українській літературі – “явір, що в полі одинокий”, – Степан Ткачук використовує вислів самого поета в передмові до антології “Заборговані ранки”. Іван Ковач – явір, що тягнеться своїм верховіттям у сині небеса, до сонця, водночас заглиблюючись корінням у надра рідної землі. Для Івана Ковача рідна земля починається з рідного села Копашиль, землі Мараморощини, з румунської сторони, “де осінь крає долю”, із безкраїх степів, планети, справжнім сином якої він є.

Тому вірші поета, що хоче “зорати небо / не на зяб – на роди” (Там же, с. 400), – універсальна, її тематика глибока, філософська: життя та любов, сум та радість, доля Землі й народів, усесвіт, Бог – те, від чого залежить наше існування: “Благословен клопоть небесний, / той, що, злісїлий, висить один, / здобрений Господь словесний – / Благословен” (“Хорал”, с. 486). Або: “В очах маю клітку пташину, а в ній – весь усесвіту світ... / І небо, а в ньому – діброва, / І серце, а в ньому – печаль” (“Лиш берег”, с. 356).

Хоч “Заборговані ранки” містять вибрані поезії з шістьох книг (“Поезії”, 1972 р.; “Рівнодення”, 1975 р.; “Зав’язь”, 1978 р.; “Диво”, 1981 р.; “Життя без ком”, 1985 р.; “Остаточні світанки”, 1988 р.), виданих упродовж шістнадцяти років перед революцією, всі вони – “шість замків диво-чуда”, в яких “є шість Іванів Ковачів”, що “граються з вогнями слів і мрій” (Ткачук С. Передмова // Заборговані ранки. – С. 14-15.). Маючи на увазі силу вимислу, експресивність мови, художню майстерність та оригінальність стилю, видатний поет Степан Ткачук називає автора “Пікассо української поезії”.

Поезія Івана Ковача має в собі не тільки “чудо-диво” пікассівського зображення, а й “чудо-диво” постійної меланхолійної шопенівської музики, бо ті вірші дуже музикальні. Іван Ковач з цієї точки зору може вважатися “заборгованим” символістом української поезії, що підносить її до вершин чуттєвості, витонченості поетичного слова. Іван Ковач демонструє, що так звані негативні почуття людини: самотність, сум, нудьга, біль, відчай – є невід’ємною частиною нашої душі, своєрідним фільтром.

Якщо для символістів поезія була “перш за все музикою” (як вимагав Поль Верлен), Іван Ковач за тим же принципом зумів стати майстром асононсу, внутрішнього ритму власних трепетних емоцій. Він створив неповторну словесну кантату та синкопні сонати, виконуючи пісні на скрипці (“Анданте”), сопілці (“Міоріца”), віолончелі (“Вереснева акварель”), сурмах та трембітах (“Жемчужна соната”), тромпеті (“Розчухнутий вітер”), дзвонах (“Сонет про даль”) тощо.

Загалом атмосфера поезії Іван Ковача “біла”, бо... “чорна”, пригнічена і переповнена печаллю, болем та розпачем, наповнена гниллю та смертю, як у Дж. Баковії.

Але промінь світла не зникає. Бо поет завжди, як оптиміст, залишає притулок для надії, слідуючи науці Лесі Українки (“Без надії, таки сподівайся”): “Коло тої чорної криниці / посаджу троянду, / коло тої” (Троянда // Поезії. – 1972. – С. 25). Або: “Свою нудьгу, свій сміх тяжкий / несу, немов склепіння сині, / лелечий клопіт, гуркіт злий / жбурляю в трави, ой, зелені... / Я чорне серце, сум густий / під ніч косою перекошу” (Свою нудьгу // Поезії. – 1972. – С. 37).

Душевний стан поета найкраще представляє осінь, яка вчить його плакати; а ніч, запрошена на новосілля, навчає оцінювати світло: “Будую ніч, щоб знали всі – без неї світло не цікаве” (Крик у ніч // Зав’язь. – С. 183). Певне, без антимоній для людини все було б закритим.

У Іван Ковача знаходимо елементи поезики Едгара По, Шарля Бодлера, Поля Верлена, румунського Джордже Баковії. Атмосфера віршів останнього перевантажена болем. Йому не чужа драма самотності, відчаю, ідея смерті, похмура хроматика і навіть смертельна музика, жаж: “Скальпель манить надвечір’я під тин, / осінь вповилась в гангрену... / Наче скоцюрбений, жадібний млин / потоком щось в’є без упину... / Час заломився у скрипі вікон, / знов тріскотня вередує...” (“В ніч поскакали // Поезії”, збірка. – 1972). Або: “Горе – тут згарища п’ють / дощ, що на обрії жде, / риби на березі мруть, / цвинтарі гниллю бере” (Спраглий вальс // Зав’язь. – 1978. – С. 259). Тут відчувається щось подібне до апокаліпсису...

Звідси – мотиви кволих осеней та жахливих ночей, що “ріжуть кинджалом” (1988 р.) та “остаточних світанків” (1988 р.), ночей-пропастей та безвихідних ночей: “І ніч, немов безсмертна рана, / мов пес повішений, ще висить. / А пропасть ковтає ізрана / мене-тебе в глибокій висі” (І ніч // Життя без ком. – 1985. – С. 470). Або: “Пручатися, усотаний у сіті, / лиш з тим, що вдерлось меревами зла, / коли в непрогляді й безвиводі весла лягає осінь назлість всьому світу” (Безвихідь // Остаточні світанки. – 1988. – С. 562).

Як і Шарль Бодлер, Іван Ковач знаходить вихід з такого становища тільки в мистецтві, в поезії, яка кохає красу слова, єдину визвольну силу: “І рватися (куди?) не в вічі смерті, / а в двері зору, виковані з слів, / – в осмерклім заляті ж бо ум звелів / здолати / потойбічності заперті...”.

Поезія Іван Ковача глибоко інтелектуальна і з певної точки зору навіть закрита, герметична (завдяки метафорам, символам, що приховують таємниці мікро- й макро-космосу, зашифровані знаки ідентичності нашої істини та проблем людського існування). Поет-новатор переживає драму світовідчуття, шукає відповіді на риторичні питання, намагається знайти

“джерела” життя, світла, сенс смерті, відродження тощо. У результаті перед нами постають чудові лірико-філософські роздуми, що купаються в унікальних рефлексіях та метафорах обдарованого автора.

Як у Степана Ткачука, Павла Мовчана, Василя Герасим’юка, так і в Іван Ковача лірико-філософські роздуми базуються на категоріях часу та простору, які ми сприймаємо як безмежні. Між нами і навколишнім світом існує постійна гармонія. У нашій душі лунає симфонія природи, всесвіту, за Данте Аліг’єрі, бо “батьківщиною душі є небо”. Іван Ковач доводить те ж саме: “Помре хтось, як зорі вмирають, / І ніч закричить на весь рот, / В оглухлій траві зариваються / химерні слова всіх висот. / Назустріч землі хтось покличе, / почнеться життя з порожнеч, / у серці зима закигиче, / як вереск самотності, втеч” (Вечірній резонанс // Рівнодення. – 1975. – С. 125).

Так, Іван Ковач уловлює невловиме в житті чи природі, хоч такий резонанс існує тільки при наших відході в потойбічний світ, у критичні життєві миті, “коли у серці зима закигиче, / як вереск самотності, втеч”. Є такі таємні хвилини ночі чи дня, таємничий час рівнодення, коли Бог “накручує свій годинник” (Джео Богза).

Авторові близький мотив часу: “Щоб віддихнули кості в долонях неба, далі, / щоб час згубив секунду, як золото бідняк, / від боязні щоб світу в барвінку скупатись, / щоб вітер на роздоллі чортополохи мняв... / Щоб байка бігла полем без вовка, без ягняти... / щоб в ніздрях світла жару не стало для світанків... / щоб трави попід шкіру ішли вогнем зеленим” (“Осіннє рівнодення”, с. 119). Він доводить, що існують миті повної гармонії, коли людині дається пізнати земний рай, коли не діє зло. До прикладу, Різдво, народження Ісуса Христа: “В утробі коли царством зітхає вся земля” (Там же).

Поезії Івана Ковача є справжніми перлинами, незабутніми шедеврами, де краса життя віддзеркалюється в красі природи і навпаки: “Мамо, в неділю одягни / вишиванку свою / й на вулицю вийди. / Вийдуть в поле / барвінки / та ріки” (“Мамо”, с. 144). Або: “Спи, дитинко біла, наче сонце, спи, бо ніч чатує на твій зір. / Бачиш, присмерк дивиться в віконце / і хропе ведмежо дикість гір” (“Замість колискової”, с. 127).

Я вже писав про символічність білого кольору в поезії Івана Ковача. А тепер треба уточнити, що поет його вважає всеогортаючим, коли веде мову про смерть, як-от у попередній цитаті: “Спи, дитинко біла”. Автор не має на увазі тільки невинність та чистоту новонародженої дитини, а швидше пророчить їй гірку земну долю, яку переслідують “присмерк”, “ведмежа дикість гір”, “кігті ночі”, але “білі зайці”, “білі струни”, “півні білі” тощо (“Балакають, що сосни...”, “В одвічності білої битви”, “Білі рани” та ін.). Це лейтмотив однієї поезії, але скільки їх перегукуються!

В Івана Ковача всі елементи поетики зливаються в унікальну шопенівську симфонію, бо його поезія – музикальна. Її музика – не тільки зовнішній ефект ритму та рими, неповторної майстерності, а й гра звуками та словами. Автор досконало володіє технікою асонансу: в нього і трава “дзвенить”, і місяць “гупає” або співає присмно: “дінь-дзелень”...

Він творить кантату словами, а сонати – інструментами... Словами, бо природа та людська душа настільки комплексні, що ніякий композитор, ані поет не зуміли вповні їх представити окремо, хіба разом, як то робить поет-композитор Іван Ковач.

Інший символ поезії Івана Ковача – кров. Вона є не тільки есенцією життя, а й знаком наших тяжких переживань, “розтуленої рани”. Тому червоний колір нагадує біль: “Чого схотілось макам крові / Чого пустує ніч в груді (Дівоче // Поезії. – 1972 – С. 20). Або: “А червона хустина маячила болем, / набубнявіли води, проковтнули час. (З моста впала верба, млосьно дно задзеньчало), а червона хустина маячила болем...” (“Балада про покритку”, с. 21). Мотив долі дівчини-верби подібний до мотиву долі дівчини-тополі та калини у творчості Шевченка, до дівчини-верби Лесі Українки, яким – так пластично висловлюється Ковач! – “накувала зозуля розтулену рану...” (Там же).

Ніч та день – ще одні символічні елементи Ковачевої поезії. Вони не є лише кордонами світла чи темряви в природі, а й ознаками втіхи чи болю нашої душі. Не знаю, чи до Івана Ковача в нашій літературі зумів хтось так прекрасно сконцентрувати таємничість дівочої любові, її життєву енергію, енергію людини й космосу: “Чого дівки молотять зорі, / Чого день темінь розрива?.. (“Дівоче”, с. 20). У любовній поезії-шедевр “Три берізки” поет доводить, що справжнє світло пульсує із земних джерел, людських, дівочих, материнських, із джерел любові, із джерел самотності та болю тощо: “Три берізки, / лише три берізки / співають білу пісню ночі... / Три берізки, / лише три берізки / місяцеві / тихо світять” (Там же, с. 22).

Про сенс життя та щастя на землі, їхню тлінність, як результат любові між “дівкою” і “легінем”, поет розповідає спочатку тепло-солодко, а закінчує в темпі алегро правдивим життєвим оксюмороном: “А вже й бджоли полетіли, – / медом висвітлився май, – / квіти скупчились, потіли, – / пекло-рай”. (Алегро // Поезії. – 1972. – С. 23).

Ковачева людина настільки обдарована, що здатна весь світ підкорити своїм небесним талантом. І це тільки завдяки музиці, як свідчить мініатюра “Анданте”: “Над потоком / земля затряслась, / Хтось / скрипкою дзвінко / у дно, / наче в скло, / ударив...”, бо виконував Боже веління.

Глибокі ліричні роздуми завжди звертаються до кардинальних точок нашого існування: життя та смерті, життєвого колообігу: “Коли опустилось

небо... / коли на дзвіницю сів клекіт... / наші тіні мовчали безвісно, / наші тіні мовчали безвісно (“Брамсова серенада”, с. 26). Або: “Чом так ятриться розмай, / птахи сокирою впали? / Чом народилась ти, вкрай, тут, де кістки проспівали?..” (“Інтермеццо”, с. 28). Життя засноване на любові, а смерть – то темрява. І тільки любов може її розвіяти...

Іван Ковач сприймає життя меланхолійно, тому нудьга, сум, біль, печаль тощо стають його душевними струнами, а самотність – єдиним екзистенційним фондом, що проектується у світ романтики особистою драмою на координатах вічності: “Дикий півень / висить на місяці кров’ю. / Білий кінь / вибив у небі струмок. // Чайки на парусі / похорон правлять, / бо море розлилось / тілом моїм...” (“Дикий Півень”, с. 90).

Восьмирядкова мініатюра, крім таких нових символічних деталей, як дикий півень, білий кінь, чайки, море, пов’язує два знайомі світи і повідомляє нам, землянам, суть нашого існування лаконічно, трьома словами: доля – тіло – похорон.

Поезії “Немов свою пісню німу”, “Сонця промені”, “Балакають що сосни...” та в “Одвічностях білої битви” – лебедина пісня про “долю горбатую” людини і про час, що “басує в домовинах гнилих”, про тишу, що “ріже груди”, про “неспокій”, про наш ефемерний світ, який “щодосвітка нашерхом вкритий / в одвічностях білої битви” (Поезії. – 1972 – С. 101).

Іван Ковач вважає, що тільки “благословління” Господнє робить нас щасливими: “Небо в шампанське занурило щоки... / сльози щасливі ронить твоя врода, / всесвіт щоб брався твоїм існуванням, / я тобі ранків поставлю під ноги” (Благословління // Рівнодення. С. 109). І життя наше на хвилях всесвітньої гармонії зазнає “тимчасового безсмертя”. Бо людина, як ніхто інший, відчуває “легіт вершин океанних”, космічне рівнодення – передзвін мікро- й макровсесвіту: “Як паде, чути листя на осінь, / як святково вмирає журавлик, / рівнодення як кличе у п’яний / горизонт погуляти хоч трошки. // Чути в костях, як осінь блукає, / як вона в купу вітер згріба, / попідтинню веде свою віру – / голубу і кричучу зневіру” (“Тимчасове безсмертя”, с. 111).

Як бачимо, головні мотиви лірики Івана Ковача знаходять вияв у наступних книжках, аж до останньої. Усі вони свідчать про меланхолійне сприйняття автором світу, про драму людини, яка вболіває за людство, zagrożене розладом усесвітньої гармонії, що її поет хотів би знати неушкодженою ні в цьому світі, ні в потойбічному.

Іван Ковач – поет всесвітньої гармонії, поет земного щастя, який попереджає всіх, що хибний поступ людини веде до апокаліптичних наслідків: “Говорять берези в солі поту, / крутій тут димом в очі дме / і в сплавах міді скрипом дроту / трава пливе, / гримтить каміння з скель додолу, / прядеться

в небі блиск сокир / й безпір'ї птахи – жмутки болю – / кричать у вир” (“Буремна”, с. 150-151.). Або: “Торе – тут згарища п’ють / дощ, що на обрії жде, / риби на березі мруть, / цвинтарі гниллю бере” (Спраглий вальс // Зав’язь. – 1978. – С. 259).

Обидва вірші відтворюють жахливу атмосферу безпосередньої загрози смерті: роздроблення скель, сплави розтопленої матерії, згарища, цвинтарі, гнилля – зображення універсального горя, щось подібне до сцен із поезій П. Валері (“Морський цвинтар”). І все ж таки деструктивній бурі може протиставитися богиня, а безпощадному апокаліпсису – дощ або бузок (“Кінець”) як елементи відродження життя, бо смерть і життя характеризуються співіснуванням.

Український поет співчуває поваленій людині-дубу, яка певною мірою повторює долю самого Ісуса: “Упав і не встане / розламаний, розтерзаний / розп’ятий, / розтрошений, як всесвіт / на краю непритомності, – / мій дуб в маячні самогубства, / В слові-омезі, / що рве-розриває мовчання...” (с. 54). Проте сенс розп’яття людини й Ісуса – діаметрально протилежний: Ісус приносить себе в жертву за гріхи людства, щоби врятувати його, а людина, необачна, грішна, сама себе вбиває через відсутність віри.

Іван Ковач уміло розгортає основні проблеми буття й духу, його турбують безсилля та тлінність людини, обмеженість знань, страждання плоті й душі. Він відчувається розп’ятим самотністю: “Важка, як камінь, тиша на вікнах колядує” (“Баришник”, с. 538). А самотність породжує безвихідну драму, страшнішу, ніж смерть: “Мені все одно, чи померти, / чи спастися у бурі нічній, / та не все одно, як самотній повертаюсь у самотність свою” (Самотність // Рівнодення. – 1978. – С. 113). Або: “Де мої руки кістляві, / де мої очі блудні, / де мої ноги, подих мій де, / де порцелянове серце моє, / бездонна душа моя де, / де моє тіло хмільне? – зсудомлений, запитую себе / й голівку самотності / гладжу, не нагладжуся...” (Балада про знак запитання // Зав’язь. – 1978. – С. 203).

Самотність та сум крають душу, і щоби позбутися їхнього нестерпного гніту, поет по-шевченківськи звертається до поезії: “Мій сум, як сніг, друзі, беріть / і заховайте його знову / де-сь у божественній імлі” (“Друзі мої”, с. 227). Людський світ – жахливий, бо сповнений безвір’я. Але автор-оптиміст відчуває подих світу і готовий відродити його словом, світлом поезії, повернути йому загублену красу: “Знов зойк червоний ночі чути, / з-над стріх падають мерці сумні, немов краплини голосні... / Прийшли скрипки нудьги набрати / й магнітної орбіти, / бо я з-під трупа свого в світи / тенети радості спроваджу / і світлом-голосом – поляжу “ (Знов зойк // Зав’язь. – 1978. – С. 226).

У нашій гіркій світі поет відкриває куток раю. А це село батьківське та прабабківське, єдине, що затримало в собі колективну мудрість: “Село як притча”, “Неньо”, “Мамо”, “Село як сповідь”. Село, на думку Івана Ковача, – це ні більше, ні менше, як міні(все)світ: “А село – як від тайника ключ, в кулаці воно жири стискає, і небеса обнімає в обруч, і воно тінь пополам розгинає” (А село // Життя без ком. – 1985. – С. 423). Бо воно – “мов планета живих, мов талісман” чи “мить золота” – казкове, воно – крихітка неба на землі: “Ой то люди... / несуть небо в руці” (“Мараморошу мій великий”, с. 382).

Автор відчуває вічність родинного гнізда (як і румунський поет-філософ Лучіан Блага), вважає його джерелом мудрості, найкращою душевною матрицею нашого ества: “Село – як притча, та село, – / бери й родися в нім досхочу, / зерном вже в душу залягло, / вагітним гробом серед ночі” (Село – як притча // Зав’язь. – 1978. – С. 186). Село – це місце народження і смерті, це альфа та омега життя: “Село – як сповідь моєї долі, / село – як кров / любов і полюс / село – як розквіт / життя і долей, / – як відповідь / моєму жалю... / село – полудень / бездальнє поле, / село той будень, / де моє горе...” (Село – як сповідь // Диво. – 1981. – С. 288). І для віршів про село, і для багатьох інших характерний чистий реалізм, що вважається ще однією рисою поезії Івана Ковача. Хіба в Міхая Емінеску, поета-романтика, немає основних елементів символізму? Або в Бодлера чи Рембо, великих модерних творців, – немає картин реалізму? Справжня поезія не має кордонів, а інтерференції поетики – звичайний феномен, що несе в собі індивідуальність автора. Ковач, наприклад, майже ідеалістично представляє дійсність сільського життя: “А на вулиці хтось гуляє, / а на вулиці бубон б’є / Не вертати, коли зоряє, / не вмирати, як смерк паде / Та на вулиці йдуть дерева, / наче з серцем дерева ті, – / Ой то люди, насправді, люди, / то несуть небо тихе в руці” (Мараморошу мій великий // Життя без ком. – 1985. – С. 382).

Іван Ковач – справді великий поет українського народу. Він таким був і таким залишався по сьогодні. І Степан Ткачук не помилявся, коли ще в студентські роки розпізнав його “геніальність”. Сьогодні називає Степана Ткачука “неперевершеним майстром на всі руки” (Ясновидник // Полудень виняткового поетичного таланту. – С. 13), маючи на увазі, зокрема, “незвичайну вогненну уяву”, “вулканічний словесний скарб”, велич ідей, вибагливість художніх образів, ритміку та мелодійність (Там же, с. 4). Він вважає Івана Ковача “рабом слів і лицарем метафор”, “тим, хто мурує собори поезій” (Там же, с. 13).

Здається, що поезія Івана Ковача є мірилом найкращого в українській літературі Румунії. А сам автор синтезує всі пошуки в нашій поезії: романтичні та символічні, тобто поезії без кордонів та поезії-музики, поезії

синьої далечі неба та поезії шелесту трав і дібров, поезії “білого” смутку та світлої радості життя, поезії поезій та музики. У музиці слова – божественна таємничість, якої не всім дано досягнути, а тільки тим, що відчувають у собі поклик вічності: “Чути дзвони у грудях, / мов простір. / Чути вічність у жилах / трепетну” (Молот // Остаточні світанки. – 1988. – С. 528); тим, що відкрили в собі “свого Заратустру”, “ілюмінацію / свою”, відкрили те, що заборонене іншим: “як великі битви в глибині!”. І все це для того, щоб горіти, як свідчить Іван Ковач у поезії “Тривкий вогонь”, жертвою “на вівтарі надії”.

Іван Ковач оновлює українську поезію Румунії трепетом неспокою модерної людини. Він пише про смуток, біль, жаль, тугу й відчай як антимісний почуття радості та щастя, без яких не існує життя. Тому його поезія є чистим експресивним втіленням шепоту серця людини, вібрацій поета, що досконало пише класичні вірші, верлібри, мініатюри, ліричні роздуми (медитації), сонети тощо.

Це вже друге оновлення нашої поезії, формальне, яке надає ковачівській поетиці особистісної словесної полівалентності, святкової соборності літер та звуків, відкритих просторів та глибини наших дум. Поезія Ковача лоскоче нам душу і серце чарівною мелодійністю пісні (Скресле слово // Життя без ком. – 1985. – С. 424).

Антологія автора “Заборговані ранки” вміщає в собі найкращі вірші, вірші-шедеври майже двадцятирічної творчості поета-чаклуна: “Хто скаже, скаже, що вітер / в сопілці живе, / той витканий з літер / про все, що живе босе” – поезію, бо вірить снам і знає” одвічну синяву (любити) і снити миром / наче далиною”; поета, що чує і “записує для нас жемчужні сонати: “Ніч пахла шелестом лиш в той час, / кавово й кругло гуділи хрущі, / жовтим гранітом кидали з зірок / лебеді всихлі, / мов згаслі ... / Ми йшли спітнілою раною трав... / Липи наосліп у пальці ввійшли / місяць в криниці скавав босоніж, / тиша свавільно трубіла з трембіт / ранню роївся з зіниць горизонт, / мчав, розбивався луною в мости / лиш наосліп у пальцях росли... (Жемчужна соната // Поезії. – 1972. – С. 70).

Іван Ковач – великий наш сучасник. Його поезія росте з мальовничої румунської землі і піднімається в небо понад широкими степами України, щоб разом з видатними творцями-руси́нами блистіти в сузір’ї світової літератури і падати звідти до читача “королівськими дощами”: “королівські дощі гладять твоє обличчя / королівською рукою, / пританцьовують на гіллі дерев, / як у казці, / співаючи виліковні синкопні сонати” (“Королівські дощі”).

Кідещук І. Клич висот: Проза, літературна критика, публіцистика. Чернівці: Золоті литаври, 2011. С. 192 – 202.

Михайло ТРАЙСТА

“ТОРКНУСЯ НЕБА, НЕМОВ РУЇН, ТОРКНУСЯ...”

Рецензія на книжку Івана Ковача “Потойбіч рубінових небес”

Motto: “Коли вітер
зустріне
руйнуючий голос
полудня,
у поросі
возами розбитої вулиці,
знайдемо ще одну
надію-намистину”.

У кожного митця – творця прекрасного, – а головню в поетів, окрім своєї долі, існує свій світ, а також і своє небо. І виходить, що небо відомого поета Івана Ковача – рубінового кольору, як про це свідчить нова збірка його поезій “Потойбіч рубінових небес”.

Рубіновий колір – це символ любові і вогню. Він зберігає щастя і любов. Колір рубіна – колір крові. Ще здавна, за народним уявленням, рубінові плоди калини символізували мужність людей, які проливали кров за Батьківщину в боротьбі з ворогами (мабуть, саме тому Президентська нагорода в Україні – орден Богдана Хмельницького – це Георгіївський хрест на променях рубінового кольору).

Десь потойбіч власного рубінового неба знаходиться власний світ поета, як він зізнається сам: “Й планету серед брів мурую / потойбіч рубінових небес...”. Але небо Івана Ковача не завжди зберігає лише щастя і любов, воно може бути потрісканим, розбитим, мов дзеркало: “Потріскало небо, / розбилось, мов дзеркало”, а потойбіч нього: “...там, вдалині, де сьомий день чекає восьмого (восьмий день, – це вже потойбіччя небес, які стоять

вічною межею між світом, створеним протягом семи днів Всемогутнім Творцем, та світом посмертної вічності), в якому “прийшла несподівано, / зашуміла, мов пам’ять, / розгнuzдана, паперова самотність...”. Воно спеченим зависає над нами: “Розгойдане небо співає / (...), скріпачене серце / встеляє в діброві / пригріклі пісні. / Пісеночки...”. Або німим: “Мимо неба німого – поклони та спека чекання / й розбурханий древній неспокій...”. А чи кощавим: “Кощаве, кощавеньке...”, яке “вкриває не голуб, не яструб. / А чорна-чорніська пелена”. Його легенею дихає гріб ночі: “І дише той гріб ночі безмежною легенею неба”. Але поет впевнений, що “...в сейфі неба зацвіте троянда!..”, хоча: “Все може статися, – трава не зацвіте й не буде полірованого неба”.

Якими б вони не були ті небеса, поез із серцем у руці іде до них: “Із серцем у руці / в скам’янілості днів / я йду в небеса синьогінні / хвалити усіх дочок і синів...”, торкаючись них, немов руїн: “Торкнуся неба, немов руїн, торкнуся...”, гнівом жбурляю “в обличчя небес / все зітхання, / весь шум підземелля”, і “розповісти про / пофарбоване пензлями серця в зелене / те листя, що небо звеселяє, як обличчя”, “щоб подивитися ув очі / свого прекрасного Бога”.

Поезія Івана Ковача – це не тільки тонко відшліфована лірика, бо в ній, окрім виразного емоційного ставлення автора до зображуваного ним довколишнього світу, на кожному кроці зустрічаємо глибокі філософські роздуми, пронизані екзистенціальним драматизмом, трагізмом, навіть інколи з легкою іронічною усмішкою: “Кинувся Місяць на мене заклопотаний. / Туберкульозний, безшабашний й мутнуватий. / Безневинний я, Місяце, / та ще й, на жаль (вибач за слово), до чорта, талановитий!..”. Або: “Невлівимайте моя, / не тужи й не вирішуй! / Ми тебе продамо, / як живу та незморщену...”, “Не те, Химку, й базар, щоб гав не ловити”.

Поет створює розгорнуті образи-символи, серед яких найвідомішими, окрім образу-символу неба, є образи дерева і птаха, Місяця й вітру: “Без слів і різнобарвностей люблю в тобі берізку й клекіт журавлиний...”. Він скликає ліси “...у світлицю (німу, безоку і скелетну) / на панахиду колишньої калини” (змальованої “кров’ю калини...”), адже: “Тополями кеїфують кедри / із солов’ями в серці. / Байдикують...”, “І бавиться вітер / із засидженою мухами / в передчутті процахлих небес бородою...”, бо “...орел зорав безмежне поле в небо сині...”.

У поезії Івана Ковача ранок – “вожатий” і “грибоподібний”, світ – “дволик”, Бог – “Христолик”, повітря – “дуплисте”, тополя – “босонога”, а місяць – “розколотий”, оскільки поезія Івана Ковача, як пише Степан Ткачук у своєму “Слові про побратимів”, “втілена з краси квітів, пташиного щебе-

ту, кольорів веселки, поцілунків вітрів та бур, пісень вод, непостійності хмар, жіночої мінливості, стійкості гір, радощів і смутку літ, чарівності красунь і грації метеликів, усміху землі і хмурості неба, надій світанків і розчарувань присмерків...”. Тому що для Івана Ковача (“поета сміливих, незвичайних метафор..., несподіваних асоціацій між словами...”, як назвав його Євген Мигайчук, чи “Єретика” у поезії, як бачить його Михайло Михайлюк”, чи “страшного поета” за Степаном Ткачуком), “писання – це молитва”.

Я впевнений, що нова збірка Івана Ковача зустріне прихильність читачів, тому що кожне його слово – це добірне зерно, а не полова, яку відсіює час, його поезія – це свідчення не лише сили його таланту, а також уміння бачити, відчувати красиво, творчо, по-справжньому.

Сподіваючись, що Іван Ковач обдарує нас ще не однією такою збіркою, побажаймо йому дубового козацького здоров’я, довгих років і незборимої сили духу!

Наш голос. 2010. Ч. 189.

Березень. С. 26 – 27.

Сергій ЛУЧКАНИН

НАЦІОНАЛЬНЕ КОРИННЯ ТА УНІВЕРСАЛЬНА ПОВЕРХНЯ МЕТАФОР ПОЕЗІЙ ІВАНА КОВАЧА

*(до виходу книги: Ковач Іван. Де корінь, де поверхня:
Нові і вибрані-оброблені вірші. Бухарест: RCR Editorial, 2013. 314 с.)*

Уже доводилося відзначати, що за часів колишнього СРСР ми в Радянській Україні практично не знали про існування такого яскравого явища, як українськомовна діаспорна поезія, лише з кінця 1980-х рр. почалося ознайомлення українського читача з поетичною спадщиною спершу поетів “празької школи” (Юрій Клен, Євген Маланюк, Олег Ольжич, Олена Теліга, Юрій Липа, Оксана Лятуринська), а потім – і “нью-йоркської групи” (Богдан Бойчук, Богдан Рубчак, Юрій Тарнавський). Між тим, у сусідній з Україною державі – Румунії, що вже десятиліття є членом таких впливових об’єднань як НАТО та Європейський Союз, – протягом щонайменше століття успішно розвивається українськомовна література, зокрема, поезія, представлена іменами Ореста Масикевича, Стеліана Груї Яцентюка, Михайла Небеляка, Івана Ребошапки, Миколи Корсюка, Михайла Михайлюка, Івана Арделяна, Михайла Трайсти та багатьох інших, об’єднаних навколо двох організацій – Союзу українців Румунії та Культурної асоціації “Румунія-Україна” (діє в столиці Трансільванії давньому румунському місті Клуж-Напока). Серед яскравих імен українського художнього слова Румунії виділяється могутня постать Івана Ковача, співзасновника Союзу українців Румунії, людини енциклопедичних знань і високої інтелігентності, титанічної працьовитості й неординарного метафоричного мислення.

Укотре варто нагадати, що Іван Ковач (Ivan Kovaci) народився 29 серпня 1946 р. в селі Копашиль Карашсеверинського повіту Румунії. Навчався в Сігетському українському ліцеї, відкритому відразу по закінченні Другої світової війни, котрий проіснував до 1965 р., коли внаслідок політики

“націонал-комунізму” румунського компартійного “монарха” Ніколае Чаушеску почалися утиски національних меншин Румунії – угорської, німецької, української, єврейської. Лише після Грудневої революції 1989 р. відкрилися передумови для відновлення 1997 р. діяльності Сігетського українського ліцею, що функціонує і нині. У 1969 р. Іван Ковач закінчив Бухарестський університет, відділення україністики, що існує з 1952 р., серед його випускників хотілося б назвати імена видатного вченого, академіка Румунської Академії Дана Хорії Мазілу (1943 – 2008) та славетного професора-фольклориста Івана Ребошапки (нар. 1935). Зараз Іван Ковач – головний редактор газети “Вільне слово” (пройшов шлях від кореспондента до головного редактора), радник Міністерства освіти і досліджень Румунії, спеціальний кореспондент Українського радіо в Румунії, член Спілок письменників Румунії та України, співзасновник і член Союзу українців Румунії. У 2001 р. “з нагоди 10-ї річниці Незалежності України та за вагомий внесок у справу формування позитивного іміджу України у світі, активну громадську діяльність” письменника і журналіста було нагороджено Золотою Медаллю та Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України і Золотою Медаллю та Почесною Грамотою товариства “Україна-Світ”. І зараз Іван Ковач активно друкується на шпальтах місячника “Наш голос”, газет “Вільне слово”, “*Curierul ucrainean*”.

Однак передусім Іван Ковач – поет. Його можна порівняти з такими титанами українського поетичного слова, як Іван Драч, Дмитро Павличко чи Борис Олійник. Пройдуть роки, призабудуться їхні вагомні адміністративні посади, лише історики згадуватимуть про їхню подвижницьку суспільно-політичну діяльність, а головне – залишиться їхнє поетичне слово. Іван Ковач найбільш порівнюваний з Іваном Драчем, як із румунськими представниками шістдесятництва – Нікітою Стенеску, Маріном Сореску, Аною Бландіаною, котрих так любив перекладати автор “несподіваних верлібрів” незабутній Віктор Баранов. Власне, як поет Іван Ковач дебютував на шпальтах тодішнього бухарестського українськомовного часопису “Новий вік” (зараз – “Вільне слово”) 1966 року, тобто є класичним українськомовним шістдесятником із Румунії. Його твори спочатку друкувалися у збірниках поезії, прози та літературних репортажів “Ліричні струни” (1968), “Наші весни” (1972) та інших, а також у щорічному українськомовному альманасі “Обрії” (де наявні й різноманітні вартісні публікації з історії українсько-румунських культурних зв’язків). Лірика Івана Ковача представлена в антологіях поезії румунською мовою “*Balada locului*” (“Балада місця”) у перекладі Стеліана Груї Ацентюка (1933 – 1996; у 1950-х навчався в Київському університеті імені Тараса Шевченка) та у

фундаментальній “Antologia poeziei ucraiene din România” (“Антологія української поезії Румунії”, 1975 і 2000) в перекладі Степана Ткачука. Іван Ковач друкувався також у різноманітних часописах Румунії, України, Німеччини, Словаччини, колишньої Югославії. Автор окремих збірок віршів “Поезії” (1972), “Рівнодення” (1975), “Зав’язь” (1978), “Чоло самотності” (переклади румунською мовою Йона Ковача, 1980), “Диво” (1981; нагадаємо, що подібну назву має і відомий історичний роман Павла Загребельного), “Остаточні світанки” (1988), збірки новел “Явір, що в полі одинокий” (1974), повісті “Чуга”, відзначеної премією Спілки письменників Румунії за 1977 р., поетичних томів “Заборговані ранки” (Вибрані твори) (2000) та “Гліссандо” (2001), “Потойбіч рубінових небес” (2009), а також збірки “Оранжева балада та інші новели” (усього – 21 новела; бухарестське видавництво “RCR Print” 2006), також відзначена премією Спілки письменників Румунії за 2006. Як відзначали в “Українській літературній енциклопедії” (1990, т. 2, с. 514) у літературному портреті про Івана Ковача Тамара Носенко та Іван Ребошапка, вірші поета “різні тональністю (життєствердні, сповідально-ностальгійні, тривожно-драматичні), засновані на експресивно-сугестивній образності; це ліричні роздуми про сучасну людину, сенс її існування, а також складний, зітканий із протиріч і парадоксів, але прекрасний світ буття”; недарма Михайло Михайлюк назвав Івана Ковача “єретиком” у поезії.

І ось – нова поетична збірка лірики “бунтаря-єретика” Івана Ковача: “Де корінь, де поверхня: нові і вибрані-оброблені вірші” (2013). Знову і знову переконуєшся в тому, що лірику Івана Ковача може схарактеризувати його визнання: “Я люблю метафору”:

Вдихну тебе,
немов шмат неба
під океаном
голубим,
й знайду
метафору-жарптицю...

Цю метафору, тобто такий троп, що використовує назву об’єкта одного класу для опису об’єкта іншого класу, а саме поняття метафори сформувалося ще за античності, та навіть раніше, у Давньому Єгипті, де існувала легенда про давнього птаха фенікса, що, згоряючи, оживав із попелу й запалював своїм жаром усіх, символізуючи незнищенність буття. Давньогрецькі й давньоримські філософи, оратори, політики (Аристотель,

Деметрій, Цицерон, Квінтіліан) акцентували передусім на естетичній функції метафори, вважали її невід’ємним складником поетичного мовлення. Своєю лірикою Іван Ковач розширює розуміння метафори від просто образного засобу, притаманного поетичній мові, риторичним дискусіям, до сприйняття метафори як універсального мовного феномену, способу мислення, абсорбції та збереження знань, засобу номінації та спілкування. Візьмемо хоча б вірш, винесений на обкладинку:

Там, де пісня,
де сопілка
плаче, стогне,
розквітає,
там моя рідненька Чуга
то радіє,
то ридає...

Пригадується факт, влучно помічений видатним українським лінгвістом Михайлом Кочерганом у його фундаментальному підручнику “Вступ до мовознавства” (після 2000 року витримав в Україні кілька перевидань), що в одній поезії Івана Драча є така фраза: *Вагітна скрипка стане породіллю*. Українська мова, як відомо, підрядного словосполучення *вагітна скрипка* не допускає, однак в оказіональному поетичному мовленні Івана Драча воно виявилось високохудожнім та ефективним засобом впливу на читача, адже барвисто відтворює ситуацію очікування гри віртуоза на скрипці, прагнення скрипаля передати, а слухача-реципієнта сприйняти її мелодійні звуки. Так само і в “*покараного словами*” (назва однойменної поезії) Івана Ковача метафора як багатогранний феномен постає не лише на словесному рівні чи рівні словосполучень (*оголена мрія* (хоча в сучасній української поетки Олесі Мудрак є поетична збірка під назвою “Оголена самотність”); *навальний вечір багатOVERSTий* тощо), а й значно глибше – на рівні мислення: *у радісний байрам / прочте спокусу, / з пізноцвітом злиту; Де ж та метафора / доріг, де ніч й нічліг, / де отчий слід, / де мій поріг?..* Метафори Івана Ковача забезпечують когнітивні процеси, спрямовують на мовну інтерпретацію знань, тобто метафора перетворюється на універсальний інструмент ментальної і мислетворчої діяльності, зумовлює несподівані висновки:

Та верба,
що несправжня,

глухне-німіє
й виходить
на берег
брехнею...

Є щось в Івана Ковача і від раннього Тичини, у якого “Йде весна запашна, квітами-перлами закосичена”: *Не тому, що йде червень / пожежами...* Іван Ковач не цурається й цілющого народного джерела, у його ліриці знаходимо такі традиційні поняття й епітети як *жар-птиця, рідні двері, радісний байрам, м'ята-рута, щирий стогін, дрібненький дощик* та ін. Віриться, що лірика Івана Ковача – добротний мовний матеріал для вивчення вербалізації концепту “МЕТАФОРА” в поезії, адже концепт нині є домінантним поняттям в когнітивній лінгвістиці, яка посідає провідне становище в сучасному мовознавстві.

Іван Ковач – поет не лише метафоричних універсалій, а й біль українського сьогодення: “Голодомор – зима-зима”, “Озорені Шевченком твої очі” (До 200-річчя Тараса Шевченка), “В ласці божій – іскристі пісні” (До 200-річчя Дунавецької Січі). Адже лише в 45-річному віці він уперше побачив землю своїх предків, беручи участь у Шевченковому святі 1992 року, тому і в другорідній своїй Румунії, як мудро акцентує Іван Ковач, він ні на мить не втрачає чуття України, щодня шліфує свою мову, а досконалому знанню української паном Ковачем може позаздрити навіть філолог-україніст – випускник українського вишу. Зрідка подає Іван Ковач й римовану поезію (“В яблуневій зорі”, “Коли заіскрить солов'ями”, “І за смерк урочистий мій день” та ін.), що свідчить про розмай (це слово також постійна константа його лірики) версифікаційної вправності поета.

Віриться, що українська метафора Івана Ковача, що сягає корінням в античність, досягне до європейської поверхні, “де див дива”, стане сполучною ланкою на шляху європейського поступу двох рідних поетові народів – українського й румунського.

Вільне слово. 2015. № 13-14. Липень. С. 35.

Іван КІДЕЩУК

ІВАН КОВАЧ: “ДЕ КОРІНЬ, ДЕ ПОВЕРХНЯ” – ПОЕЗІЯ НЕСПОКОЮ І ЩЕДРИХ СВІТАНКІВ

(Есе-присвята до 70-річчя поета)

Іду
і дивуюсь,
що знову
під стріхою ночі,
спопелілою,
Господь Бог змайстрував
біле диво

(Іван Ковач)

Чи може хтось дати відповідь на вічне екзистенційне питання-роздум людини, “Де корінь, де поверхня”, або зрозуміти семантично одне ціле, що де корінь – там і поверхня. Так трепетлива душа поета, пригнічена життєвою драмою, розмислює про Всесвіт, про мить і вічність, про життя і смерть, про початок і кінець, про “всеможність / висот / і підземелля, / де рот / зачинює рота /.../ де ніж, де твір...” (“*Де ніж, де твір*”). Коли небеса купаються на дні моря і там віддзеркалюються, тоді образ космічної тотожності неба і землі ускладнює наші питання-роздуми і зачиняє нам рот і відкриває іншу таємницю про народження Всесвіту: “Десь там, / неначе / на дні моря, / немов на дні небес, / десь там, / де див-дива, / де корінь, / де поверхня...”, “де небо цілується із землею” (“*Де див-дива*”). Так задумувалися люди завжди, зокрема філософи, і так думають-роздумують поети у прихованих метафорах-алегоріях, бо відчувають, як ніхто інший, інтенсивність і вагомість часової миті, красу життя і природи, трискіт небес і таємничість щедрих “рясних світанків”: “Сочиться ранок, / сиплються зорі / у тріскотні / небесної / хурделиці” (“*Сочиться ранок...*”).

Коли сочиться ранок, тоді Господь майструє нове “біле диво”, тобто новий день, майструє світ, як навчає нас Святе Письмо: “1. На початку сотворив Бог небо й землю. 2. Земля ж була пуста й порожня та й темрява була над безоднею,

а дух Божий ширяв над водами. 3. І сказав Бог: “Нехай буде світло!” І настало світло! 4. І побачив Бог світло, що воно добре та й відділив Бог світло від темряви. 5. Назвав же Бог світло – день, а темряву назвав ніч. І був вечір, і був ранок – день перший” (Буття, 1:1).

Чим більше людина старається зрозуміти всесвітні божественні таємниці, тим більше вони вглиблюються у незрозуміле, бо тодішній день – можливо, тисячолітній, – не відповідав, напевне, сучасному дню – “білому-диву”. Християнські й біблійні елементи в поезії Івана Ковача зорієнтовані на світову гармонію між небом і землею, на постійні чудеса, що творяться перед нами Отцем Вседержителем, на які людина майже не звертає уваги й не думає навіть, що зневага і брак знань таки загрожують її земному існуванню та існуванню тієї космічної гармонії, від якої залежить краса і щасливість нашого життя-буття.

Чудова низка меланхолійних віршів-пісень “Де корінь, де поверхня” (Нових і вибраних-оброблених віршів – 2013) демонструє рідкісну майстерність поета-романтика в іпостасях різних художніх манер – імпресіоніста, експресіоніста та символіста, поета без границь, мандрівника земним і небесним світами, що відкриває нам горизонти неозорі і тайни всесвіту своєю глибинною почуттів, думок і фантазій, наближаючи нас до небесного гнізда зір і світанків. Враження – зовнішні та внутрішні – людської трепетливої душі відкривають життєву драму Івана Ковача і всесвітню драму пізнання світу людиною. Одночасно народжується і драма нашої тілесної минулості і нічийності, драма нашого земного забуття: “Скоро знову / нас не буде, / бо життя не дар, / а пакость, / злободенна ж / рань забуде / нашу глину, / нашу парость...” (“*Бо життя не дар, а пакость*”), або: “Я перейду у цноту, /переселюся / в Лету, / у річку забуття, / і забуду все-усеньки” (“*Переселення в Лету*”).

Експресіоніст Лучіан Блага, поет, в якого Іван Ковач був закоханим в молоді літа, пояснював, що коли поетичне “враження – сильне і його внутрішня потужність переступає границю дійсності, виявляючи космічні зв’язки з абсолютом, безконечністю, тоді мистецький твір набирає валентності експресіонізму” (див.: Ovid S. Crohmălniceanu. “*Literatura română și expresionismul*”. Buc., 1971. P. 10). Останні поетичні зразки Івана Ковача, і їх є багато, зокрема низка поезій “Де корінь, де поверхня”, свідчить про драматичність людського почуття при переході в потойбічність, в неприємне забуття, але існує і позитивна опозиційність – безмежної духовної радості, православної, християнської: “Я перейду у цноту, / переселюся / в Лету...”, тобто у невинність, непорочність. У поезії Івана Ковача помічаємо сильні внутрішні сенсації вічності, бо та “річка забуття” натякає на іншу форму потойбічного існування, де можна забути “все-усеньке” – зайве, як

пестливо і вдоволено уявляє собі поет. Про це свідчить і попередня збірка “з молитовними інтонаціями” “Потойбіч рубінових небес” (2009), стосовно якої видатний критик та історик літератури проф. д-р Володимир Антофійчук відзначає, що в Івана Ковача спостерігаємо присутність “суто містичного почуття, безмежного благоговіння перед величчю творця, щирого прагнення наблизитися до досягнення його краси і гармонії” (див.: Ковач І. *Де корінь, де поверхня; про автора: Антофійчук В. “Співець рубінових небес”. С. 292–293*). Крім цього, критик вважає, що Іванові Ковачу властива “імпресіоністична манера письма” і він “постійно йде до неосяжних обріїв досконалості” (Там само). Щодо імпресіонізму та експресіонізму в Івана Ковача можна підмітити, що обидві манери у нього споріднені, коли візьмемо до уваги визначення румунського естета Тудора Віану ще з тридцятих років ХХ ст., бо вони не протиставляються, а, навпаки, продовжують одна іншу, тому що “відчуття не проникають у нашу совість холодними інформаціями /.../, а розгалужуються енергіями /.../ і розливаються гарячою лавою насолоди, меланхолій, надій...” (див.: Ovid S. Crohmălniceanu, *“Literatura română și expresionismul”. Buc., 1971. Р. 22*). З аргументів Т. Віану розуміємо, що не досить відкрити відгук сенсацій в організмі, а потрібно наслідувати їх всіма котлонами душі. Відчуття потребує стати вірою, ідеалом. Це – справді експресіонізм (Там само).

Відчувається потреба деяких штрихів до новітньої поезики Івана Ковача, яка чимраз ускладнюється, удосконалюється оцими останніми, цінними томами поезії метафізичних переконань, що спрямовують людину до “рубінових небес” з незгасним прагненням її духовного очищення перед святістю і незбагненною величчю релігійного світу. Одночасно спостерігаємо власну драму поета, породжену з дум-роздумів про перехід у потойбіччя, насичену страхітливими, тривожними і, навіть, хижими почуттями: “Тривожність і крик / потойбічного / птаха // обводжу поглядом / неспокій, / якого на руки / не взяти / і не погладити / його...// Мов тигра” (*“Крик потойбічного птаха”*). Знову експресіоністська манера, немов би з образністю сюрреалізму, вказує на дорогу в потойбічність по слідах наших предків, що залишили вулицями “кров непробудну”: “Перегриміла / та зігрікла / кров у жилах, / википіла молоком (з горшка) / й передзвеніла / у дзвіниці / меланхолією / й вилилась на вулицю / кров непробудна / й замерзла вона / в горизонті / синусоїдальною...” (*“Кров непробудна”*). З потойбічності, переконує поет, “Мати плаче-ридає / потойбічним / дрібненьким / дощиком” і вона “успокоїться / над ізжовклим / селом вербою, / де небеса / тремтять / серпанком” (*“Дрібненьким дощиком”*).

Помітно, що існують деякі відлуння з поезії Лучіана Благи “În marea trecere” (“Великим переходом”), а саме: проекцією ліричного “Я” у

космічний простір, у природний колообіг з потойбічністю, звідки розливаються первісними елементами природи – паростою, хмарою, річкою, вербою, метеликом тощо (І. Ковач) та хмарою, листом, метеликом, оленем та ін. (Л. Блага (антологія “Poezia română modernă: de la G. Bacovia la Emil Botta, 1969. Р. 220 – 251). Більше зацікавлює диференціація між ними, румунським філософом та поетикою з тривожним християнським ставленням Івана Ковача до готовності переходу в потойбічність, з неспокоєм-гріхом “своїм та чужим”: “Власні вагання / лягли. / Мовчать, мов стіни, / сичать, мов гадюки. / У щеметі – мої благання / свої і чужі / ремінісценції...” (“Свої і чужі ремінісценції”). Отож, життєві і миттєві спокуси закидають людину у гріховність, християнське падіння та небажану живу посмертну пільму: “Палітра / радості. / Мана немов. / Чужа, чужа / Небажана. / Полеміка / і хрест, / Півтон пітон... // Жива / пільма...” (“Півтон-пітон”).

Українська поезія Румунії вперше представляє християнський світ релігійної поезії, одночасно щедрий і жадливий, в якому доля простягає “руку-муку” “до рани” – духовної тривоги (“Долітала ти до рани”), а “голос часу”, що “за спиною” пробуджує хатню тишу, і вона “шипить” та “заморожує великодушність мого-твого порога” (“Як тиша роздратована шипіла”). Неспокій переходу в “живу землю” висвітлиться в надійний “цілющий день” воскресіння, коли “родинне сяйво рідними порогами / і мирний подих знов приліпиться / до тих грудей, покращаних дорогами” (“Цілющий день щемить племінням”).

Збірка меланхолійних віршів-пісень “Де корінь, де поверхня” – поетичний трактат про життя і смерть, про неспокій та долю/недолу людини, заборгованої перед всесвітнім законом життя/смерті, як це з антетичним пафосом життєвого розквіту та німотного падіння зображує поет: “скресає шир, / німіє вир / в розтуленій / холодній рані...” (“В розтуленій холодній рані”), бо життя в житті знаходиться, як чітко доводить поет у цьому ж таки вірші: “життя життю / дарує світ, / Немов жар-птицю, / що віками / ночує-днює...” у наших мріях-надіях, у нашому світовому злеті... до миті наруги й падіння... Життя це – гармонія в дизгармонії, ріст і падіння, як усе на світі, підкорюючись так званому закону Дж. Батісти Віко – “corsi e ricorsi”, бо закон властивий всім суспільствам, не лише особисто людині, те, що в природі зветься колообігом життя-смерть-життя. Тому думи-роздуми Івана Ковача на цю тему звучать нескінченими піснями, жалібними та веселими, безнадійними-обнадійливими, затіненими-світлими, як при житті, так і в потойбіччі – завжди між своїми.

Поезія Івана Ковача оспівує життя і життєдайну природу, відродження зорями, ранками, водами-росами, любов'ю, правдою, вірою: “Бо де є

правда віри, / де хрести є, / там і зоря вмируща, / як життя, / дерева там в тяжкім / ярмі безлистим / знайдуть і зав'язь / проблиску буття” (*“Розквітла ружа трояка”*). Перед нами – великий поет і митець, що поезією-пісню творить життя, складає невмирущі гімни йому, людям, природі, всесвіту. У нього секунди розквітають маком червоним-любов'ю, а сила любові купас нас вічністю, хоч вона – миттєва сила: “Маком / розквітла секунда, / стала воротами / світлу секунди. / Деколи лягає вона / мені на долоню / гімном безсмертя...” (*“Розквітла секунда”*). “Де корінь, де поверхня”, там космічна гармонія між небом і землею, яку дарує нам Всемогутня Св. Трійця: “Там Могутня, / що родить усе. / Там Найвища мудрість / й Першолюбов...” (*“В Божестві Триєдинім”*).

Поезія Івана Ковача початку ХХІ ст. оновлюється хвилюючими роздумами релігійної значущості, християнської, бо сенс життя-буття віруючої людини включає обов'язково її піднесення до Христа-Бога, Спасителя нашого. Поет залишається одним із найскладніших творців новітньої української поезії, що на фоні замріяного романтика збагатив наш божественний сад поезії творами в манері імпресіонізму-експресіонізму, символізму, глибокими роздумами про внутрішній світ, власними враженнями, що набирають полівалентності і значущості на підставі знайомих та малознайомих символів (див.: Кідещук І. Клич висот. Чернівці, 2011; рецензії, есе – Неповторна кантата і “синкопні сонати” “Заборгованих ранків” Івана Ковача”; “Право на сум” Івана Ковача – право на існування” і “Поетична проза Івана Ковача”), що завдячуються його творчому неспокою, прагненню досконалості.

В Івана Ковача постійно супроводжує нас меланхолійна поезія-пісня, класичним та новітнім стилями, зокрема білими віршами, мініатюрами, які лунають чистою солов'їною мовою, оспівуючи життя з його втратами і здобутками, зокрема духовними – основою людського існування. Так міні-поема-голосіння “На жовтій свічці” свідчить про сучасний жах людства, який починає від палаючого лісу, що стирчить “домовиною з корінням” і ще гіршу драму-трагедію, яку творить людина над лісами, зрубом та породженими нею повеннями: “Тони, тортури і розп'яття / в селі, що зникає / поволі, поволі” (*“Коли дорога на розп'ятті молода”*), а жах-трагедія в Карпатах зупиниться страхом Божим: “Зосереджена мить / в православній одежі / рине тихим каноном / в Карпати” (Там само). Розрив космічного зв'язку між небом і землею та між Богом і людьми провокує найгірше – небажану дисгармонію і драму людства, а гармонію тільки “хвиля Божа” дарує щедрими світанками на землі: “Там, де впаде хвиля Божа, / там полине і згине / мука мрійності всіх мук / темрява зникає” (*“Загуло-загуло берегами”*).

Мудрість поета Івана Ковача поєднується з релігійною поезією, єдиною, що може наблизити людину до Бога, до вшановування людського життя і природи, життєвого довкілля, щоб зберегти гармонію між землею і небесами та уникнути небажаних катастроф, бо не помилявся Андре Мальро, коли твердив, що “XXI століття буде релігійним, або не існуватиме зовсім”, скільки часу людина протидіє Богу і зазіхає на своє існування та здоров’я планети. Якщо Івана Ковача зацікавлює доля-недоля людини та її умови існування на землі, це не значить, що він має хоч найменший зв’язок з екзистенціалізмом, а навпаки, його треба вважати соціально заангажованим поетом, що намагається зберегти для людини умови її повного розквіту, матеріального і духовного світів. Проблематика його поезії охоплює всі сфери життя, а образність та значеннєвість її – розмаїта, глибока, красива і багатозначна, така, що майже й неможливо відкрити все те, що приховують його незбагненні метафори, коди, символіка, притаманні видатним митцям. Саме ці риси його класичної і новітньої поезії недавно звернули увагу членів журі літературно-мистецької премії імені Юрія Федьковича, які в урочистий день 182-ої річниці від дня народження Буковинського соловія (нар. 8 серпня 1934 р.) присудили нашому поетові звання лауреата цієї престижної премії і нагородили дипломом та грошовою премією за його творчі внески у розвиток української літератури Румунії та культурно-просвітницьку діяльність. Через тимчасову недугу поета мені довелося від його імені прийняти і подякувати за нагороду, на яку він справді заслуговує, тому що Іван Ковач є лауреатом премій Спілки письменників Румунії, він нагороджений Золотою медаллю та Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України і Золотою медаллю та Почесною Грамотою Товариства “Україна – Світ”, відомості про нього включено до “Словника сучасних румунських письменників” (1977), в “Українську літературну енциклопедію” (1990), в антологію українських поетів “New Wave” – в літературних фактах Наукової Академії Угорщини (1983) та в антологію української модерної поезії діаспори “Поза традиції” (1993), в якій видатний поет Богдан Бойчук вважає його особливим представником новітньої поезії з “найсильнішим і найавтентичнішим засобом поезії (...) – метафорою, багатою на різногранну асоціативність”. Сам Іван Ковач є автором зразкового двотомника антології української поезії “Сміються, плачуть солов’ї...” (2010 і 2014 рр.).

Отож, пане Іване, хай у Ваше славне 70-річчя Господь благословить Вас міцним здоров’ям, довголіттям і щедрими світанками!

*Наш голос. 2016. № 266-267.
Серпень-Вересень. С. 17 – 19.*

Михайло ТРАЙСТА

“ДЕ КОРІНЬ, ДЕ ПОВЕРХНЯ”, АБО БЕРЕГИ ПОЕЗІЇ ІВАНА КОВАЧА

Французький поет, історик і політичний діяч Альфонс де Ламартін казав, що поезія – “це найвеличніша форма, в яку може втілитися людська думка”. Ось знову, в котрий раз, думки Івана Ковача втілюються в збірку поезій, і як їм не втілюватись, коли ж він – лицар глибоких думок і великих мрій, господар метафор і крилатих слів, бо кожне слово поета – це добірне зерно, а не полова, яку відсіює час, його поезія – це свідчення не лише сили його таланту, а також і вміння бачити, відчувати красиво, творчо, по-справжньому.

З літературною творчістю Івана Ковача я ознайомився ще в роки юності, коли дебютував у часописі “Новий вік”, головним редактором якого був Іван Ковач. З тієї пори твори поета і прозаїка, – справжні літературні шедеври, – милі, близькі і рідні мені. Та кому ж вони не милі? Милі, рідні і близькі вони для всіх його читачів, бо “поезія Івана Ковача втілена з краси квітів, пташиного щебету, кольорів веселки, поцілунків вітрів і бур, пісень вод, непостійності хмар, жіночої мінливості, стійкості гір, радощів і смутку літ, чарівності красунь і грацій метеликів, усміху землі і хмурості неба, надій світанків і розчарувань присмерків...”. Так характеризує Степан Ткачук поезію “страшного поета”, як називає він Івана Ковача в своєму “Слові про побратимів”.

Писати про поета Івана Ковача не легко, а про його поезію ще важче, або, може, і не потрібно б нічого писати про неї, тому що вона сама говорить про себе, як говорять про себе політ птахів, розквіт квітів, теплий подих полудневого вітру...

Поезія Івана Ковача тиха і мовчазна, як старі медальйони, і в той же час очевидна і промовиста, бо в ній бушують відчуття минулого і майбутнього, в ній тане-в’яне копашильське піднебесся, коли поет “мов револьвер, до уст підносить квітку...”.

Поезія Івана Ковача – це не тільки тонко вишліфована лірика, бо в ній, окрім виразного емоційного ставлення автора до зображуваного ним довколишнього світу, на кожному кроці зустрічаємо глибокі філософські роздуми, пронизані екзистенціальним драматизмом, навіть трагізмом.

“Особливістю поетичного світу Івана Ковача є його постійний, безупинний рух, змінність, розвиток. Це поет, який не створює закріплених віршованих канонів, а постійно йде до неосяжних обріїв досконалості, створюючи власні секрети поетичної творчості”, – пише про Івана Ковача професор Чернівецького університету імені Юрія Федьковича Володимир Антофійчук.

Нову збірку поезій “Де корінь, де поверхня” Іван Ковач присвячує своєму дідусяві Андрієві Ковачу – першому голові-примарю його рідного села Копашиль Карашсеверінського повіту.

Батьківський поріг, рідний Копашиль, мила Чуга – найдорожчі скарби розтуленої, мов рана, душі поета, який повертається до них:

Як вертаються солдати
З багнетом у серці,
свічою в руці...

Повертатись поетичною згадкою-думкою до духовного коріння, до рідного місця народження, до батьківського порога для поета – це паломництво до святого непорочного храму дитинства, в якому так чарівно і безтурботно жити, поки воно не віднайдено, це “життя в житті”, поки в ньому не починаємо “хату-дім мурувати”.

У житті кожного з нас існують два береги – той, від якого, сідаючи в човен життя і беручи в руки весло долі, відпливаємо, і той, до якого кожен з нас обов’язково допливе.

Берег, від якого ми відпливли, – це берег дитинства, молодості, радості, щастя, маминої пісні, батьківської ласки, дідівських казок, запах свіжого молока і хліба, перший поцілунок, фантастичні мрії, маленькі трагедії, таємниці, рідні стежки, земля, село... До цього можна будь-коли повернутися згадкою, думкою, поезією, бо, як я вже писав, людина двічі живе на світі: вперше в дитинстві й молодості, а вдруге – у спогадах про нього.

Іду додому,
де весна стоїть
тополею при мості

через долю,
бо в небі традиційнім
затаїть
мене вона в страшнім
чарівнім болі.

Ось яке воно повернення до рідного дому: страшне, чарівне і болюче,
але поет не перестає йти до нього:

Іще іду, іду,
де жде мене село
здивоване, струнке, мов правда, –
то вдосвіта
чуже-чуже зело
добою ходить,
наче спрага.

Іду, бо неозорими
полями
блукає серце,
мов дорога,
грудьми веде і
шлеться берегами
прарідного червневостю
порога...

Поет не забуває і про той берег, до якого допливе кожен з нас – берег
смерті, бо поезія Івана Ковача, – це Альфа і Омега, начало і кінець, колиска
і гріб, корінь і поверхня... А життя?

Життя, як вірш на білому папері:
Коли вітер завіє,
тоді спокій спочине.
Тоді смерть
забере мене
умовно й трепетно.
Замкнено.

Не знайдемо ні крихітки страху в рядках про неминучий кінець, який чекає на кожного з нас, а це тому, що справжні митці смерті не бояться, бо вони свідомі своєї безсмертності, вони не вмирають, а просто їх не стає:

Скоро знову
нас не буде,
бо життя не дар,
а пакость...

Я впевнений, що нова збірка Івана Ковача зустріне прихильність читачів, а її автор обдарує нас ще не одною такою збіркою. Бажаємо йому дубового козацького здоров'я, довгих років і незборимої сили духу!

Наш голос. 2014. Ч. 235.

Січень. С. 16 – 17.

Іван КІДЕЩУК

**ІВАН КОВАЧ:
“ТАМ, ДЕ ІДЕ ВІДЛУННЯ У ЧЕРЕШНІ” –
ТАМ ПОЕЗІЯ СЕРЦЕМ І ДУШЕЮ ПРИСЯГАЄ**

(Відгук на травнево-черешневу поезію-святиню)

Вічність моделей:

“...Поети-класики – це творителі, це ті, що збирають у жмені-пригорці світло, викопують з глибочезних підземель і збирають з височезних небес срібло-золото: срібло-золото Поезії”.

(Іван Ковач,

“Сміються, плачуть солов’ї”, 2010 р.)

“ТАМ, ДЕ ІДЕ ВІДЛУННЯ У ЧЕРЕШНІ”

*Де ти, зажурена моя?–
Хіба лиш там, де вітер ще не звився,
Де згасло слово свіже солов’я
Знетрепетне й нанизане намистом?..*

*Не там, а півня де сльоза,
Де з снів мовчазних промінь у сердечне
Буяння йде створінь, й де бірюза,
І де іде відлуння у черешні...*

*...У молодих, прарідних небесах
Надія – лиш зажурена примара,
Немов чужа, роздвоєна весна,
В якій не яр, не травень, а фанфара...*

(Іван Ковач)

Поезія для Івана Ковача – святиня. “Давидові псалми” – Мала Біблія, переспіви Шевченка – “Псалми Давидові” для своїх земляків, невмирущий “Кобзар” його – в Євангельськiм ключі, поезії Івана Франка, Лесі Українки, Павла Тичини, Миколи Бажана, Миколи Зерова, Олександра Олеся, Василя Стуса, Василя Симоненка, Бориса Олійника, Дмитра Павличка, Ліни Костенко, Івана Драча і багатьох-багатьох інших чудових творців української літератури збагачують з покоління в покоління сквородинський “Сад Божественних пісень”, до якого вписуються і з Румунії відомі імена, що залишаються зразковими, стремлінням до висот, красою слова, поетичною досконалістю і символікою – явним доказом того що “родяться і в нас люди” з-між українців Румунії, як звертав увагу колись щодо нашої Молдавії літописець Мірон Костін.

Іван Ковач – видатний поет з класичною і новітньою манерами своєї багатой-пребагатої лірики, що купається в красі і глибині срібло-золотих слів, тропів, зокрема, чудових і рідкісних метафор, заряджених незвичною чутливістю у просторах мікро- та макрокосмосу, якими піднімає останніми роками духовні колони незбагнених роздумів метафізика турботливістю про минушість і вічність, життя і смерть, світло й темряву, гріховність і спасіння, специфічних релігійній поезії, у центрі якої висвітлюється драма зворотної дороги людини “додому”, в небеса до Бога.

Лицьова медитація “Там, де іде відлуння у черешні” з останнього числа травня часопису “Вільне слово”, якою поет-митець зустрічає черешневий місяць, за румунською міфологією, і простежує драму людини, що непокоїться, коли сивий вітер похилих літ з-за рогу хати жде вийти на сцену нашого “зажуреного” існування, де не чути краси і чарів згаслого слова солов’я: “Хіба лиш там, де вітер ще не звився, / Де згасло слово свіже солов’я, / Знетрепетне й нанизане намистом?..”, що поступово вселилось поза нашою волею у наше ж життя-буття. “Де ти, зажурена моя?” – запитує з самого початку стривожено і загадково поет, але хто і куди подівся/поділася, не знаємо. Припущення, загадковість і тиск психічної нав’язливості раптом наносить невиліковні турботи у нашому житті і так перед нами зненацька (першою строфою) поет породжує задум-драму над падінням душевної впевненості між тим, що було і що постає перед нами на певному етапі життя, коли зажура пригашує ту красу і радість співучої природи – “знетрепетним й нанизаним намистом?”. У другій строфі знову запитує/запитується поет, немов іронією долі, діалогом/монологом людини з небесами/з своїм єством, щоб потішити душу спогадами життєдайного Світла: “Не там, а півня де сльоза, / Де з снів мовчазних промінь у сердечне / Буяння йде створінь, й де бірюза, / І де іде відлуння у

черешні...”, та успокоюється тим, що півні, як завжди, ще зустрічають зорі, “де” промінь/світло породжує “буянням” життя “створінь”/істот, краси і багатства землі – “бірюзи” та “черешень”, що відчують космічне “віддуння” Божої життєдайності між небом і землею.

Такий роздум Івана Ковача одночасно набирає форми гімну світла й родючості, тепла й краси, хвали життя, і це в “черешневому” місяці – символі невичерпного джерела світла, енергій, смаку до життя і злету ранніх літ – дитинства, юнацтва, молодості, що вертаються до людини, парадоксально, в теплосмутних спогадах: “У молодих, прарідних небесах / Надія – лиш зажурена примара, / Немов чужа, роздвоєна весна, / В якій не яр, не травень, а фанфара...”. Третя й остання строфа роздуму про суть життя раптом подає ключ і причину людської турботливості і пробудженої драми непроханої зажури, повідомленої з першої строфи: “Надія – лиш зажурена примара”, що майже завжди – синусоїдальна своїм ростом і падінням, з потіхою та журбою, “немов чужа, роздвоєна весна” – між зимою і літом, – так надія-примара розмежовує життя молодих і старших літами, бо вона бушує гарячими спогадами, як “...у молодих, прарідних небесах” безмежних мрій, що злітають з рідних околиць, але й приголомшується в похилому віці відчуттям минулості й нічійності людини, що “...усе марнота” (Проповідник 1:2), що не означає стати безнадійним, за порадою того ж Еклезіяста-Проповідника, який навчає людину обачності: “10. Гони тугу з твого серця й віддали від себе лихо; але і молодість, і чорний волос – марнота” (11: 10). Обачливим є народ у своїй мудрості, бо вміє поважати старший вік обраної пари перед Богом срібним весіллям, а старший – золотим весіллям і новосправлені весілля, подібно до першого, з молодих літ, проводити у присутності духовної музики-фанфари (за колишнім звичаєм!) – радості, яка не раз в народі передається і покійникам, щоб відійти у потойбіччя теж із фанфарою та з розлучними піснями традиційного реквієму.

Можливо, поет Іван Ковач має на увазі обидві оптики людини, але ніколи не забувати, за порадою Івана Франка, що жити треба в подружжі, з радістю й тугою – життям і смертю, пліч-о-пліч. Дивно й не дивно, чому саме посередині року, коли ми тільки вступили у надто жарке літо останніх років посухи, бур, злив і повеней після “королівських дощів” (І. Ковач), нам подається, за звичкою видатного поета, його сердечний подарунок тільки для того, щоб читати і сприймати серцем і душею Поезію, якщо любимо її, бо лише вони присягають і оцінюють в цілому красу й важливість слова тристрофного вірша, переповненого валентностями слів, тропів і символів, потужністю справжнього лірика, що малим віршем подав три реєстри

психічного стану людини, а одночасно – три верстви життя і три верстви подружжя, – все у рамках мистецтва Св. Письма й народної мудрості, ритміки, музики й краси Поезії.

Отож, читайте, будь ласка, Поезію і позичайте безкоштовно життєдайної краси: світла/мудрості й любові до життя, людей та літератури. Присягаю серцем і душею!

Вільне слово. 2018. № 11-12. Червень. С. 3.

Іван КІДЕЩУК

ІВАН КОВАЧ І ПІСНЯ-ПРОТЕСТ ЗА ЗДОРОВ'Я ЗЕМЛІ: “ТАМ, ДЕ ТОЙ ДОЩИК, ВЕЧІР УБИТО...”

Ще один дощик,
майже жура,
а по сім боці
грузне мара,
йде дощик,
йде, сіє, мов сито,
він мені скаже,
де й кого вбито.

Там вбито ранок,
злотний напій,
там вбито полудень,
злий-голосний,
там, де той дощик,
вечір убито
й маком червоним
кинуто в жито...

Іван Ковач

Після Революції 1989 року в Румунії українська громада розбагатіла на п'ять публікацій замість єдиного дореволюційного часопису “Новий вік”, який 40 років плекав українське письмо та виховував цінителів українського слова, дарував нашим українцям рідну українську мову, щоб читати нею і ніколи не забувати, що ми українці. Бо це ж мова наших батьків, бабусь, дідів і пращурів, сильної князівської держави Київської Русі, праматері наших

українців, першої християнки нашого роду княгині Ольги та її внука Св. Володимира Великого, що охрестив у 988 році українців, про що свідчать зараз тисячолітні собори Києва Св. Софії, Свято Михайлівський монастир та Києво-Печерська Лавра.

Мудрі вірші-пісні кожного місяця розсіває у “Вільнім слові” відомий український поет і редактор цього часопису Іван Ковач, який продовжує життя “Нового віку” і служить своїм однокровникам красуванням рідного слова. Коли хтось не любить вірші, хай читає будь-що хоч потрошки, щоб управлятися постійно і стати Читачем з великої букви.

У червні я писав про вірш Івана Ковача “Там, де іде відлуння у черешні”, коли пропонував варіанти читання і розуміння вірша, щоб вважати поезію близьким другом. А зараз запрошую до іншого твору – вірша-пісеньки “Там, де той дощик, вечір убито...”, щоб його розібрати буквально або дослівно як мовну вправу та обов’язково зрозуміти хоч би слова “жура”/турбота, гризота, страх та “мара”/мряка, сльота, бо всі інші відомі: дощ/дощик приносить земні плоди, урожаї, а коли нема дощу, або забагато мари/сльоти, напливає жура, боязнь, грижа/гризота. І навіть в таку погоду відкриваються пізніше й людські беззаконня, часом і вбивства. Друга частина подає знайомі слова в переносному значенні, бо зовсім важко зрозуміти синтагму “Там вбито ранок”, що може визначати смутний ранок, без роси/”злотний напій”, через посуху, або затоплений довгою сльотою теж без роси-святині; в іншому місці “вбито полудень/злий-голосний”, бо коли полудень не сонячний, він смутний/вбитий, і так само відчуваємо гарний ясний вечір, коли запалюється небо на заході, бо сльота постійно наводить смуток, а від жару/спеки, як і від сльоти, ховаються люди.

Цікаво, що вбивство не було убивством: “І маком червоним / кинуто в жито...”, коли у добру погоду ми радіємо червоним макам в житі, які переносять і сльоту, і посуху на знак Божої любові до людства, з якої простягається нам небесний букет червоних маків для всіх коханих Землі.

Спостережливий читач, хоч і початківець, відкриє на перше-друге читання, що віршик не віршик, а пісенька, яка прославляє життєдайність дощика, а до мари/предовгої сльоти може долучитися і смуток/неприємність, або таки нещастя, але не в прямому сенсі, бо ні ранок, ні полудень, ні вечір ніхто не вб’є як істоту. Хіба затьмарить їхню красу, збентежить чари небесні, або людський спокій на землі своїм безглуздям – забрудненням природи промисловцями, природними катастрофами і людським ігноруванням доквілля, забавами та зарозумілістю сильних, що зневажають міжнародне право вторгненням на чужі землі війною тощо, коли поверховість – без алегорій та її символіки.

Цікавіше шукати інший ключ до веселої/невеселої пісеньки “Там, де той дощик, вечір убито...”, яка кличе назвою читача до тексту, щоб зрозуміти чудо-диво – “вечір убито...”. Вірш здається простим і гарним, а коли зрозуміти його художнє навантаження, тоді можна його оцінити як рідкісний шедевр, символічну пісню-протест у нашому столітті, яке простелило нам усім на планеті Земля космічну загрозу, не тільки тривогу і страх, а й прямо безвихідний терор смерті, що викорінює життєві умови дня.

Отже, вірш Івана Ковача простягає раптом пастку неймовірності, може, й безглуздя, якщо не задумаєшся, яке таїнство зашифроване в ньому. Розглянемо його просту структуру.

Поезія містить всього 16 рядків, що основуються на трохеї, як більшість народних пісень, і має дві восьмирядкові частини з розповідним тоном-сюрпризом стривоженого автора повторюваним дощиком, тому що й перший непокоїв чимось і зараз охоплює душу “майже жура” з боку дощика, а з другого, – “грузне мара”, насувається небезпечно/”грузне”, бо дощик собі “сіє, мов сито”/січе, просувається в душу з несподіваною страшною звісткою”: “він мені скаже, / де й кого вбито”, і це, напевно, тому, що не вперше!

Лірика Івана Ковача не раз переплітається з епікою і просуває нам зав’язку, немов у румунській баладі “Міоріца”, де заздрісні на красу й багатство овець “молдована” близькі йому братні чабани румунських земель, “унгурян і вренчан”, готують нещастя звечора, щоб убити його після заходу сонця і забрати овець. Тут уже непростий конфлікт не між трьома звичайними людьми, а між побратимами, які заздрять мирному співжиттю та єдності одного народу. У цьому вірші відкритий конфлікт – поширений на планетарному рівні, як доводить алегорично друга частина”: “Там вбито ранок / злотний напій” з россою, якою Господь напуває природу Землі – посвячує її, “там вбито полудень / злий-голосний”, гомін життя, що обідом відчувається найсильніше, а “там вечір убито...”, і це вже, мабуть, буде велике нещастя, можливо, якийсь катаклізм!

Людство не дуже дбає сьогодні про нашу святу Землю, хоч вона наче Божий рай простелена перед нами зі своїми чарами: лісами, ріками, горами й морями, травами й квітами, садами, виноградниками й полями з пташиним щебетом, з надзвичайними світами, рослинними й тваринними, сушею, повітрям і морями, де зараз посів всюди людський бруд, який й не можна ні заховати, ні обробити, ні спалити, ні почистити! Земля відчуває удари атмосферою, гідросферою, літосферою та біосферою, і ніхто не зупинить отруєння людей, поширення хвороб, хімічних, механічних і теплових ушкоджень, які загрожують життю мільйонів людей! Тоді алегорія “вбитого

ранку, вбитого полудня і вбитого вечора” стає тривожним сигналом, щоб спам’ятати людство, яке само знищується, зневагою людини до Природи. Пригадується 8-й Псалом, у якому Господь зробив людину господарем довкілля, правити ним з любов’ю, не винищувати.

Недаремно Богдан-Ігор Антонич віршем-гімном “Зелена Євангелія” якраз спонукає любити й шанувати святиню чарівної природи: “Ти поклоняйся лиш землі, / Землі стобарвній, наче сон цей!”, бо це – єдина можливість зберігати життєві умови для людства, інакше людина стає ворогом “матері-Землі”, “матері-годувальниці”, як свідчить давнє прислів’я: “Земля – наша мати, всіх годує”, коли шануєш її, як святиню, а коли не шануєш, губиш життя, бо “Земля дає все і забирає все”. З давніх-давен люди відчували її живую, обожненою: за Біблією, людина походить з одухотвореної землі і в землю повертається при смерті. Землю люди любили і люблять, лікувалися нею, цілували свою праматір вітчину/вітчизну, батьківщину, материнське лоно! Румунський народний герой Дан в татарському полоні перед смертю просить поцілувати рідну землю, яка відчуває любов свого сина і здригається при розлуці з героєм (В. Александрі).

Сподіваємося, що турботлива пісня-протест Івана Ковача про здоров’я людства і хворої планети Земля спонукатиме людей любити плодючу землю, як любили її предки, користуватися технологією позитивно на загальне добро, уникати ненаситності та зневаги людини, що стелить бруд та отруту, вбиваючи природу – ранок-святиню, полудень життєдайний і вечір миротворчий та солодкий чарами-снами. Їх оспівує поет і стає на захист невинних з покликом в ряди поклонників-Богомольців зупинити нещастя на Землі й насяяти червоних маків безмежної любові до Бога і свого ближнього, бо життя в людини одне, як і одна мати земля-годувальниця і тепле лоно її.

Вільне слово. 2019. № 23-24. Грудень. С. 5, 10.

*Посол України в Румунії Теофіл Бауер (справа) вітає
головного редактора «Вільного слова» Івана Ковача (зліва)
із 65-річчям керованого ним часопису, 2014 р.*

*У Посольстві України в Румунії. Зліва – направо: Іван Ковач,
Посол Олександр Чалий, Степан Ткачук, В'ячеслав Чорновіл
і Вікентій Николайчук*

*Виступ Івана Ковача з поезією
перед бюстом Тараса Шевченка в місті Сату Маре (Румунія)*

*Генеральний мер міста Бухареста Віорел Ліс та Іван Ковач
перед бюстом Тараса Шевченка в столиці Румунії. 1998 р.*

Професор Микола Павлюк, Посол України в Румунії Олександр Чалий, дружина професора Павлюка та Іван Ковач

Зустріч у м. Сігеті Президента України Віктора Ющенка з представниками української громади Мараморощини, 2007 р.

Зліва – направо: Посол України в Румунії Ю. Малько, Президент В. Ющенко та виконавчий голова СУР І. Ковач

РОЗДІЛ IV

Михайло МИХАЙЛЮК

ПРОЗА ПОЕТА

Якби провести опитування серед читачів нашої літератури, і не тільки в Румунії, то, напевно, переважна їх більшість відвела б Івану Ковачу місце серед “чистих” поетів. Тільки поодинокі знавці цієї літератури пригадали би собі, що Іван Ковач, якому у серпні цього року сповнилося 60 літ життя і понад 40 літ літературної творчості, є і автором двох книг прози: “Явір, що в полі одинокий” (1974) і “Чуга” (мікророман, 1975). Це не тому, що проза в його творчому життєписі лише випадкове “інтермеццо”, коли рука поета “втомилася” виводити на папері віршовані рядки з буянням метафор, забажавши плавності опису побаченого і пережитого, а тому, що Іванові Ковачу було присуджено долею і часом стати відкривачем доріг саме в поезії, виводячи її на рівень українських “шестидесятників” і нової румунської поетичної хвилі. А лідерство у певному жанрі, наразі в поезії молодій українській літературі в Румунії, переростає в тягар, солодкий тягар, який мусиш носити, як фатум, все життя.

Одночасно, мабуть, треба мати на оці і часовий чинник. Бо якщо впродовж понад тридцяти років з-під пера Івана Ковача виходили одна за одною поетичні збірки, то до прози він повертався тільки принагідно. Тому треба вітати намір поета нагадати читачам про себе як прозаїка. Адже постать письменника, коли він уже переступив полудень віку, повинна вияскравлюватися в усіх його творчих іпостасях.

Проза поета не таке вже рідкісне явище, ми б сказали навіть характерне, особливо в українській літературі в Румунії. Тут майже немає “чистих” поетів чи прозаїків.

Щоб зрозуміти прозу Івана Ковача, навіть захопитися нею, треба неодмінно добре знати його поезію, він бачить дійсність очима поета, у нове-

лах вага ліричної емоції – найголовніша і визначальна з художнього кута зору.

“Оранжева балада та інші новели” – справді проза поета в найкращому розумінні слова. Часто можна почути: поетові, аби стати справжнім прозаїком, треба добитися розкутості від поезії. Іванові Ковачу такої поради ми б не давали, тим більше, що епічність, об’ємність, розгалужене розгортання сюжету йому непритаманні. Він переносить у прозу весь свій поетичний арсенал, буйна уява випліскується назовні навальністю емоцій, раптовими вибухами пристрастей.

Найчастіше започатковуються новели пейзажним малюнком тривожних тонів, або нарочито прозаїчним:

“Небесні жести свідчили про дивовижно лагідну днину. По той бік горизонту траплялося, мабуть, щось незвичайне” (“Сині Маріїчині очі”). “Був теплий розкішної осені ранок” (“Спорожнілі бабусині очі”). “Утихомирений присмерком вечір спадав над селом мовчазним, холоднокровним покровом” (“Десь по-вовчому нестерпно вив собака”). “Сонце стояло низько. Зіщулене перед заходом, воно здавалось червонощокою плямою. Вечір, наче поточений шашелем, ховав свою сльозу, незграбно вповиваючись ніччю” (“Перецвілої ночі”). Дальше розповідь переходить у емоційно насажений, сповнений ліризму, не раз затаєного суму тон, або романтизований, на найвищому регістрі, автор проникаючи у внутрішній спектр героїв, вивільнюючи тільки потрібні йому душевні барви.

Іван Ковач майже не дозволяє своїм персонажам саморозвиватися, проявляти характер за самостійними законами еволюції, робити йому сюрпризи, тобто не вкладатися у наперед вимірені рамки. У цьому відношенні сюжетні ходи досить одноманітні, однак не маємо відчуття повторності, штампу, бо кожного разу перед нами вичіркується душевний малюнок, художньо переконливий і свіжий, ніколи разуючий штучністю.

Десь перегукуються новели Івана Ковача з новелами Марка Черемшини своєю поетичністю (“Голимба”, “Полагна”), подеколи ощадливість письма нагадує Василя Стефаника, проте насиченість прикметниками найвищого ступеня віддаляє від того, котрий писав “коротко, сильно і страшно”. Переповідати новели збірки без втрати для них неможливо, навіть найбільшу обсягом “Білу хустину з червоними цятками на краєчках”, тому що вчинки персонажів часто виступали би нелогічними за законами епічної прози. Як ми вже зазначали, персонажам не дається простір для саморозвитку, вони цілком підпорядковані основній ідеї автора, його наміру змалювати психологічну картину, що не раз переходить у сферу імпресіонізму. Це йде від поезії, тому часто ловиш себе на думці: та чи інша новела була перед тим

поезією, чи стане нею, адже кожному ясно, що проза для Івана Ковача – ширше поле для розгортання уяви.

Правда, автор час від часу намагається цілком відійти від поетичної манери письма, суворо дотримуватися “канонів” об’єктивної прози, не позначеної афективністю. На нашу думку, без видимого успіху, бо саме розкута піднесеність (навіть з нанизуванням в одному рядку сильних, контрастних епітетів і вживанням численних знаків оклику), удавана стриманість бурхливих почуттів приводять автора до здобутків, тоді як засоби суто оповідної манери – до втрат. На щастя, таких прорахунків небагато, гостре відчуття краси і барв слова, може, не раз підсвідоме, повертають безпомилково письменника в рідне русло, із-під його пера знову починають вирисовуватися дивовижні для багатьох з нас ліричні “арабески”, які засвідчують, що Іван Ковач, якщо не віддається прозі цілковито (ми особисто вважаємо його передусім поетом!), все-таки досягає рівня майстерності в обраній своєрідній манері ліричної прози, що не під силу багатьом.

*Ковач І. Оранжева балада та інші новели.
Бухарест: RCR Print, 2006. С. 5 – 9.*

Микола КОРСЮК

ІВАН КОВАЧ

“Єретик” у поезії, підривач глибинних енергій слова, який до краю зачарований феєрверкністю фрази, її метафоричною розкішністю. Він весь занурений у їхній незглибимості, щоб видобути раптовий спалах емоцій, а насамперед одивлення.

Для Івана Ковача важить не дія, а вибух вражень, пов’язаних із нею, хай вони будуть вкрай суперечливі. Тим воно і краще, бо це нагода поєднати несумісне і водночас розвалити суцільне. І це відбувається насамперед на рівні словесного рядка, коли розряджається вольтова дуга, смислова напруга. І це приваблює читача. Імпресіоністична манера письма, нотація вражень, своєрідні експромти з мінімальною сюжетністю. Можна сказати, що Ковачева проза буяє на рівні тексту, притягальна сила якого ополонює читача. Він, текст, часом у своїх виражальних потенціях позначений еклектикою, письменник будуючи його за принципом умовної поетичної гетерогенності, що дає привід назвати прозу Івана Ковача “прозою поета”.

Іван Ковач народився 29 серпня 1946 р. в селі Копашиль Карашсеверінського повіту Румунії. Він випускник Сігетського українського ліцею та Факультету української філології Бухарестського університету.

Автор дебютував з поезією на сторінках бухарестського часопису “Новий вік” (нинішнього “Вільне слово”) в 1966 році.

Видавничо спочатку друкувався у збірниках поезії, прози та літературних репортажів: “Ліричні струни” (1968 р.), “Наші весни” (1972 р.) та інших і в щорічному альманасі “Обрії”, в антологіях поезії румунською мовою “Balada locului” (“Балада місця”) в перекладі Стеліана Груї та в “Antologia poeziei ucraiene din România” (“Антологія української поезії Румунії”) – видавництво “Критеріон” 1975 р. – в перекладі Степана Ткачука – видавництво “Мустанг”, 2000 р. та в антології “Subiect pentru o nvelă” в перекладі Євгена Мигайчука, що появилася у видавництві “Критеріон” 1982 року.

Автор друкувався також в різних часописах Румунії, України, Федеративної Німеччини, Югославії, Словаччини.

Іван Ковач – автор збірок віршів “Поезії” (1972 р.), “Рівнодення” (1975 р.), “Зав’язь” (1978 р.), “Чоло самотності” (переклади на румунську мову Іона Ковача, 1980 р.), “Диво” (1981 р.), “Життя без ком”, (1985 р.), удостоєної премії Спілки письменників Румунії, “Остаточні світанки” (1988 р.), збірки новел “Явір, що в полі одинокий” (1974 р.), повісті “Чуга” (дебютна премія Спілки письменників Румунії, 1977 р.) – видавництво “Критеріон”, поетичних добірок “Заборговані ранки” (Вибрані твори), “Гліссандо” (видавництво “Мустанг”, 2000 р. та, відповідно, 2001 р.) і збірки “Оранжева балада та інші новели” (видавництво “RCR Editirial” – Премія Спілки письменників Румунії, 2006 р.).

Автор – член Спілок письменників Румунії та України.

“Щоб зрозуміти прозу Івана Ковача, навіть захопитися нею, треба неодмінно добре знати його поезію, він бачить дійсність очима поета, у новелах вага ліричної емоції – найголовніша і визначальна з художнього кута зору”, – пише Михайло Михайлюк у передмові до книжки Івана Ковача “Оранжева балада та інші новели”.

***Просвіт. Антологія короткої української прози з Румунії.
Том 2. Бухарест: RCR Editorial, 2009. С. 153 – 156.***

Іван КІДЕЩУК

ПОЕТИЧНА ПРОЗА ІВАНА КОВАЧА

Третя збірка прози Івана Ковача “Оранжева балада та інші новели” (Бухарест: RCR “Print”, 2006) удостоєна премії Спілки письменників Румунії за 2006 рік у галузі “Літератури національних меншин Румунії”. Вона збагачує нашу українську літературу незабгненою мистецькою красою, про яку так захоплено писала на сторінках “Вільного слова” Юлія Грінь.

З класичної точки зору проза повинна бути заснована на об’єктивному ставленні автора до подій та персонажів, тобто описувати зовнішній світ, саморозвиваючись за допомогою сюжету, персонажів, без втручання авторських почуттів, переживань. Але в літературі ніхто не зміг обмежити творчу силу слова строгими рамками. Усім відомо, що як в авторській, так і в народній літературі твір може мати ознаки різних жанрів: румунська балада “Міюріца”, “Пісня про Байду”, “Лісова пісня” Лесі Українки, “Сон” Тараса Шевченка” тощо – ліро-етно-драми.

Зрозуміло, що у XX столітті автори розширили межі пошуків, “взаємопереплітання певних родо-видових (або жанрових – у найширшому значенні цього терміна) особливостей зі значно мобільнішою категорією тональності дає на практиці, за всієї зовнішньої консервативності традиційних поділів, досить чітку картину конкретних художніх втілень” (Ткаченко А. Мистецтво слова. К.: Правда Ярославичів. 1998. С. 51).

Щодо прози, додає Анатолій Ткаченко, давній принцип авторського епічного “всезнання, гегелівські принципи об’єктивації і саморозвитку дії та принцип поліфонії і ставлення носія викладу та його стосунків із зображенням сьогодення не є такими, як дехто вважає”. Причому в сучасній “експериментальній прозі”, у модерністських пошуках автори вільно маневрують часо-просторовими вимірами, переміщують події не тільки в минуле, а й у майбутнє; нехтування ж колишніми вимогами правдоподібності збільшує ступінь авторської свободи, завдяки чому план зображення поступається місцем планові вираження; ведення оповіді від першої, другої

чи третьої особи, однини чи множини теж не відіграє родовизначальної ролі, як і поділ художнього світу на “зовнішній” і “внутрішній” (Там само, с. 80). Гадаємо, що ці уточнення не потребують жодного коментаря, і тому сьогодні нікому й не спаде на думку засуджувати будь-якого автора за недотримання класичних канонів.

Отже, збірка Івана Ковача вводить нас у світ поетичної прози, про що свідчить уже сама назва книги – “Оранжева балада та інші новели”. Епітет-символ “оранжева” відкриває перед нами оранжевий материнський світ, світ дитинства, світ рідної сторони, де дитина біля своїх батьків відчувається щасливою: “Мати йшла сходами вгору з повною дійницею свіжого п’яного молока. Й тоді повітря пахло молоком, материні руки пахли молоком і, може, ніч пахла молоком білим... “Нічого собі коровка... Випасається добренько...””, – мовила сама до себе, трунувши зі сходинки чобітним носиком липовий льняно-іржавий листок... Мати йшла і не йшла, повільно й русяво підшвами гладила землю, й потиху губила, й потиху знаходила свою оранжеву баладу...” (с. 14). Це чудова поетична проза, бо хоча в основі розповіді – об’єктивний світ, краси їй додає авторська лірична зображувальність, неприхована суб’єктивність. В уяві дитини переплітаються два світи: дійсний і фантастичний. Вона бачить свою матір як берегиню оранжевого світу сільського, селянського побуту, що йому автор присвятив цю баладу. Її, до речі, можна переписати білою поезією. Друга частина назви збірки – “...інші новели” – свідчить про те, що книга містить зразки більш об’єктивної короткої прози. У ній показано тяжкі наслідки війни на селі: там полягли невинні селяни, молоді хлопці (“Полага”, “Перецвілої ночі”), там мали місце післявоєнні драми й трагедії, панував голод і холод (“Помста”, “Біла хустина з цяточками на краєчках”), але водночас там зароджувалося перше кохання (“Ягнята випасаються і на Великдень”, “Нуця”), там не зраджували клятві любові до рідної землі (“Явір, що в полі одинокий”).

Видатний поет Іван Ковач творить три типи оповіді: поетичну прозу, прозу-роздум та звичайну об’єктивну прозу, подібну до тої, яку писали Михайло Коцюбинський, Василь Стефаник і Марко Черемшина. Поетичну фантазію любові зустрічаємо в новелі-етюді “Чорнобрива сусідська Олена”. Олена, закохана у світ молода красуня-повія, сама того не помічаючи, віддає своє золоте серце людям (с. 52). “Сині Марійчині очі” – це справжній гімн світла: “Марійка спливає по стежці хвилею світла. Ліщинне її тіло збагнуло форми світла, (...) її ж тіло кінчається там, де починає безглузда темнота” (с. 37). Новели-роздуми над життям навчають нас оцінювати найкращі людські чесноти: любов, віру, надію, справедливість, мужність,

мудрість та ін. (“Лист у безвість”, “Вдарило сонце у дзвони”, “Біла хустина з червоними цятками на краєчках”, “Десь по-вовчому нестерпно вив собака”).

“Лист у безвість” – лірична поема про вічну любов автора до жінки: “Я знаходив тебе всюди. Чисту, недоторкану. Ти стояла на довгих струнких ногах, як стоїть деколи світло в полудневій жарі. Ти була білою...” (с. 135); “дорога моя, я тобі пишу у безвість, я тобі пишу кров’ю своєю, душею. Обіцяю ніколи-ніколи стопи твої не обійти, сліду твого золотого” (с. 137).

Новела “Вдарило сонце у дзвони” показує нам ворожнечу між правдою та кривдою. Хто виграє – не знати. Через недогляд трьох пастухів – Петра Соломи, Василя Голоса і Митра Шкандиби – майже всі вівці загинули в гірському урвищі. Василь Голос хоче приховати вину, щоб не відшкодовувати людям збитки. Але Петро наполягає на зізнанні, тому Василь штовхає його в те ж урвище. Митро також стає на бік правди. І вже не знати, хто кого пошле на той світ. Бо коли “перед днем кривавою розправою вдарило сонце у дзвони” (с. 143), автор покинув читача зі здогадками, не даючи детальної розв’язки.

Іван Ковач поважає структуру новели як жанру короткої прози, витримуючи сталу форму, несподіваність кульмінації. Так, наприклад, мужньому молодому парубкові стає шкода хлопчика, що плаче за татом, який упав у криницю. Рятуючи батька дитини, юнак гине в безодні (“Десь по-вовчому нестерпно вив собака”).

Техніка новеліста-поета Івана Ковача – бездоганна. Він творить поетичні шедеври, в яких не бракує “новинок”. Ті “новинки” вражають душу читача блискавицями позитивних вражень. У майже класичних новелах “Голимба”, “Полага”, “Помста”, “Повернення” та ін. автор виявляє себе добрим знавцем психології простих людей, естетично змальовуючи сцени життя, сповнені драматизму. Немов Караджале чи Стефаник, Іван Ковач слідкує за кожним кроком свого героя, занотовує деталі нещасного життя в часи голоду. Батько розуміє, що зможе порятувати голих і голодних діток, якщо продасть за добрі гроші Голимбу. Перш ніж розстатися зі своєю худобиною, яку любить, як життя, господар випасає її в люцерні. Утомлений, він засинає. І сниться йому багатство, щастя... Та раптом якийсь карлик здавлює йому груди й набиває рот брудним ганчір’ям. Селянин прокидається і бачить, що його Голимба лежить нерухомо в люцерні. Він у розпачі, знемагає від душевного болю, просить Бога врятувати його останню надію, але все дарма. Втрата корови – це велике горе для нього, а ще гірше – втрата надії. Автор уміло підсилює враження читача описом довколишнього спокою, з яким різко контрастують переживання героя. Трагічну долю має й Олена,

героїня новели “Біла хустина з червоними цятками на краєчках”. Вона – мати трьох дітей. Чоловік Іван дуже любить Олену, незважаючи на те, що вона йому зраджує з сином вуйка Чуба. Івана забирають на фронт, де через тугу він божеволіє і гине. Олена, дізнавшись про смерть чоловіка, якого сподівалася перепросити, перед яким сподівалася покаятися, щоб очистити душу, покінчує життя самогубством, залишивши діточок у своїй матері. Незважаючи на те, що головна героїня новели согрішила, зрадивши чоловікові, завдяки майстерності автора вона постає перед читачем душевно чистою. Таке враження ще більше підсилюється кінцевим порівнянням: “Здалеку вона виглядала білою-пребілою хустиною з червоними цятками на краєчках...”.

Усі герої Івана Ковача сільського походження. Їх душі, за словами автора, чисті-пречисті, як світло білого дня. Збірка “Оранжева балада та інші новели” Івана Ковача посідає почесне місце в українській літературі. Проза автора дихає поезією, і саме поетична манера оповіді надає їй краси та мистецької цінності. Крім того, Іван Ковач є прекрасним оповідачем від першої, другої чи третьої особи, майстром деталі, коли йдеться про опис зовнішнього і внутрішнього світів, аналітиком, що відкриває перед читачем душі героїв у всіх відтінках світла чи тіні, і, не в останню чергу, уважним спостерігачем гармонійних чи, навпаки, негармонійних зв’язків між людиною та природою.

Поетична проза Івана Ковача справді зразкова, а премія Спілки письменників Румунії увінчала її лаврами, поставивши в ряд з найкращими творами цього виду мистецтва.

Кідещук І. Клич висот: Проза, літературна критика, публіцистика. Чернівці: Золоті литаври, 2011. С. 212 – 216.

Оксана ТАЛАБІРЧУК

ПОЕТИКА ОПОВІДАННЯ “НУЦЯ” ІВАНА КОВАЧА

Як пощастило дівчині в сімнадцять,
в сімнадцять гарних, неповторних літ!
Ти не дивись, що дівчинка сумна ця.
Вона ридає, але все як слід.

Ліна Костенко

Проза письменників українського зарубіжжя сучасного періоду мало відома широкому загалу, зокрема на теренах материкової України, та недосліджена належним чином. Певною мірою незвіданою для науковців та читачів, незважаючи на територіальну близькість, є й українська література Румунії. Тож цілком закономірною постає необхідність ґрунтовного дослідження творчості багатьох письменників українського зарубіжжя, до яких належить і доробок Івана Ковача.

Іван Ковач – український письменник, перекладач, редактор, член Спілки письменників Румунії та України. Дебютував як поет у 1966 році на сторінках часопису “Новий вік” (“Вільне слово”). З того часу вийшла друком низка збірок його поезій – “Поезії” (1972), “Рівнодення” (1975), “Зав’язь” (1978), “Диво” (1981), “Життя без ком” (1985), “Остаточні світанки” (1988)¹. Як прозаїк автор заявив про себе окремою збіркою новел “Явір, що в полі одинокий” у 1974 році, згодом опублікував повість “Чуга”, яка була удостоєна премії Спілки письменників Румунії (1977), та збірку малої прози “Оранжева балада та інші новели” (2006).

Михайло Михайлюк, аналізуючи прозу письменника, слушно зауважив: “щоб зрозуміти прозу Івана Ковача, навіть захопитися нею, треба неодмінно

¹ Див.: Просвіт. Антологія короткої української прози з Румунії. Упоряд., передм., дані про авторів М. Корсюка. Т. 2. Бухарест, 2009. С. 216.

добре знати його поезію, він бачить дійсність очима поета, у новелах вага ліричної емоції – найголовніша і визначальна з художнього кута зору”¹. Це міркування повною мірою простежується і в оповіданні “Нуця”, де лірична насиченість тексту виражена емоційною наснаженістю речень, що передають внутрішній стан дівчинки Нуці – трепетне переживання нею першого кохання як осяяння душі.

Тема кохання – одна з провідних у світовій літературі та належить до кола т. зв. вічних тем, що розкривають загальнолюдські проблеми, які постають у творах на основі відображеного життєвого матеріалу. Прекрасне почуття кохання приходить до людей у різному віці, проте сильним емоційним переживанням чи навіть потрясінням майже кожної особистості є відчуття першого кохання, яке, як правило, виникає у підлітковому чи юнацькому віці та залишає слід у душі на все життя.

Сюжет оповідання простий та відтворює події невеликого часового проміжку – власне описується лише один світанок із життя Нуці. Дівчина крадькома виходить з будинку, щоб прочитати та заховати у дуплі свій перший любовний лист. Сповнена емоцій, вона повертається додому й хвилюється, щоб мати не помітила її почуттів, не дізналась про її таємницю.

Хронологічний виклад подій розкриває перед читачем складний внутрішній світ переживань героїні, що підсилюється описами природи. На світанку дівчина тихенько виходить з хати і спускається стежиною з гори. Влучною художньою деталлю автор підкреслює час доби: “Нуця вийшла з хати, поклала на плечі свіжі ранні зорі й пішла придивлятися до горизонту”². Значне змістовне навантаження у оповіданні має психологізм зображення, за допомогою якого пізнається характер Нуці. Шлях від будинку до дерева сповнений для неї хвилюванням: “Їй тяжко, неначе все небесне прозріння було для неї тягарем. Зорі наближалися густішими, неспокійними. На горизонті сонце палахкотіло музикою. Колотилися думки і колотилася кров, оминаючи серце”³. Поступово наростаюча напруга оповіді свідчить про те, що дівчина прагне щось приховати, мимовільно складається враження, що вона крадеться, мов злодій. Підтвердженням цього виступає й природа, що ніби змовилась проти неї, намагається завадити дівчині досягти мети: “Вітер підвіває її каштанове волосся, як паруси. Нуцю непокоїть горизонт... Їй здається, що він закарлючився, наче незграбною рукою намальований.

¹ Див.: Просвіт. Антологія короткої української прози з Румунії. Упоряд., передм., дані про авторів М. Корсюка. Т. 2. Бухарест, 2009. С. 156.

² Там само. С. 171.

³ Там само.

...І раптом небеса задубоніли, закіптюжилися водночас. Одначе, Нуця спускається стежиною далі, як щойно зірвана рожа”¹. Таким чином, дівчина проходить певну ініціацію, вона повинна здолати ряд перепон, щоб перейти у дорослу вікову групу: “Нуця зупиняється перестрашена – грізна, осліплююча блискавка перетяла їй шлях, огорнула її полум’ям, як веретено”². На символічність шляху Нуці як обряду ініціації вказують і її думки: вона пригадує батьківський дім та розповіді матері про колиску, у якій її, тоді ще малу дитину, ніжно заколисував дід. Микола Бердяєв відзначав, що “Таинство любви–выше закона и вне закона, в нем выход из рода и родовой необходимости, в нем начало преображения природы”³. Слушність цього міркування простежується і в думках Нуці, які засвідчують, що вона уже виросла та готова вийти з-під опіки рідних. Тож дівчина не лякається ні грому, ні блискавки, бо для неї початок цього дня – чудовий, сповнений незвичайних для неї відчуттів: радість і страх переплітаються із сумом, у думках панує “щасливе безглуздя” та “добрий дур”.

Сюжетно суттєвим чинником твору виступає опис природи, який підсилює напруженість ситуації та, водночас, дисгармоніює з настроєм Нуці. Природа творить тло на основі якого відбувається подія: описи розгніваного неба, пориви вітру подібно до різних казок та міфів, створюють ситуацію виникнення рубіжного стану за яким слідує перехід у новий статус героя, як правило – перетворення з дитини у дорослого. Про те, що головна героїня ще зовсім юна, свідчить і заголовок твору “Нуця”, адже це ім’я є варіантом, здрібніло-пестливою формою жіночого імені Ганна, та виражає емоційно-експресивне відношення⁴. Мати, звертаючись до дочки, використовує пестливу форму цього імені Нуцька, що також свідчить про ставлення до неї як дитини.

В оповіданні спостерігаємо своєрідну рамку більшості сюжетів, що містять модель ініціації: невелика подорож дівчини, власне її відхід та повернення додому в часових та просторових межах одного ранку, яка, однак, оновлює її. Внутрішнє піднесення дівчини поступово спадає під впливом незбагненного їй дощу: “Кирпата Нуця найбільше дорікає погоді. Їй дивно, що нині мусить дощити. Нуця впадає у сум... ненавидить сльоту”⁵.

¹ Див.: Просвіт. Антологія короткої української прози з Румунії. Упоряд., передм., дані про авторів М. Корсюка. Т. 2. Бухарест, 2009. С. 172.

² Там само.

³ Бердяев Н. Эрос и личность: Философия пола и любви. СПб.: Издательский Дом “Азбука-классика”, 2006. С. 134.

⁴ Павелко С.П. Неофіційні жіночі найменування в антропоніміконі Гуцульщини. URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/01/Pavelko6.pdf>.

⁵ Просвіт. С. 173.

Художньою деталлю, навколо якої побудований увесь текст, яка є імпульсом до виникнення у душі героїні шквалу переживань, виступає лист. Навіть не розкриваючи змісту листа, Іванові Ковачу вдається за допомогою художнього психологізму передати його настрій та вплив на емоційний стан дівчини. Читач мимоволі здогадується, що лист любовний: “Нуця виймає із пазухи маленький білий пом’ятий конвертик. Це вона ховала його куди лиш попало від матері. Вона безпорадно зітхає й тремтливими руками, радіючи, майже немилосердно, розриває конверт. Розкладає складеного листка – швиденько перечитує”¹. У творах лист, як правило, виступає одним із засобів характеристики персонажа, своєрідною формою його самовираження. У цьому оповіданні сам факт наявності листа окрилює дівчину, стає поворотним моментом її життя. Автор чітко описує реакцію дівчини на його зміст, використовуючи непряму форму психологічного зображення: “Її погляд і щоки щасливо іскряться, запалюються. У задубілих суглобах стукає кров, розвиваючи артеріальні гаті”². Нуця ховає лист у дупло дерева, боячись навіть подумати про те, що його хтось знайде.

Згідно з міркуванням М. Бердяєва, “Любовь – это тайна двух”³. Для Нуці її кохання – це також таємниця: “Нуця не дасть знати про свою тайну. Вона заколише свою казку, обніме її і застогне, навіть заридас, як тому годиться. Нуця ж – душа. Кипляча, заклопотана”⁴. У цьому описі можемо простежити й таку рису характеру дівчинки як емоційність, що водночас є й ознакою емоційності української душі. Адже як відзначав Є. Онацький, саме українська емоційність може стати творчою силою, яка надає життєздатності та талановитості нашому народові⁵. Радість Нуці затьмарює лише страх бути викритою, вона боїться розповісти про отриманий лист та свої почуття матері.

Як відомо, “жінка-мати має особливе значення в ментальності українців”⁶, саме вона займається вихованням дітей. В українських сім’ях, так традиційно склалося, не заведено та й інколи неприпустимо було розмовляти про інтимні стосунки. Отже, не дивно, що Нуця страшилась осуду та

¹ Просвіт. Антологія короткої української прози з Румунії. Упоряд., передм., дані про авторів М. Корсюка. Т. 2. Бухарест, 2009. С. 172.

² Там само.

³ Бердяєв Н. Там само. С. 69.

⁴ Просвіт. Там само. С. 172.

⁵ Див.: Онацький Є. Українська емоційність. *Українська душа*. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1579/file.pdf>.

⁶ Цимбалістий Б. Родина і душа народу. *Українська душа*. С. 37. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1579/file.pdf>.

несхвалення матері: “Нуця від радощів слізьми обливається. От аби мати лише не побачили... [...] Нуця кидається в хату, наче винувата, особливо перелякана. Аби лиш якось обійшлося...”¹. Тож ця ситуація торкається й проблеми взаємин батьків і дітей, а саме морально-етичних питань виховання. Для дівчини важливо зберегти свою цноту, бути хорошою господинею та берегинею домашнього вогнища, на що й натякає автор: “Нуця пригинається і скаче у двері – безневинна – й недовіріливо поглядає на маму”². Однак хвилювання дівчини виявляється марним: мати, заклопотана власними справами, не помічає змін у поведінці дочки та, після формального запитання, де вона була, одразу дає їй завдання поратися по господарству. Тож оповідання завершується щасливо, або ж ініціація пройдена успішно: “Нуця іде мовчки, з клопотом, накопиченим у грудях. Її серце купається в радісних прісних гірських водах. В неї уже справжній любовний лист, а це найголовніше!”³.

Отже, Іван Ковач у оповіданні “Нуця” створив художньо-переконливий образ юної дівчини. Крізь призму письменницької суб’єктивності, він осмислив тему першого кохання та розкрив її вплив на становлення персонажа. Використовуючи художню форму психологізму, автор розкрив особливості характеру неповторної людської особистості, зумівши виокремити з типової проблеми любові переживання зародження почуття.

Джерела:

1. Бердяев Н. Эрос и личность: Философия пола и любви. СПб.: Издательский Дом “Азбука-классика”, 2006. 224 с.
2. Онацький Є. Українська емоційність. Українська душа. С. 5-12. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1579/file.pdf>.
3. Павелко С.П. Неофіційні жіночі найменування в антропоніміконі Гуцульщини. URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/01/Pavelko6.pdf>.
4. Просвіт. Антологія короткої української прози з Румунії. Упоряд., передм., дані про авторів М. Корсюка. Том 2-ий. Бухарест, 2009. С. 153-212.
5. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості. Упорядк. В. А. Просалової. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. С. 216.
6. Цимбалістий Б. Родина і душа народу. Українська душа. С. 26-43. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1579/file.pdf>.

¹ Просвіт. Антологія короткої української прози з Румунії. Упоряд., передм., дані про авторів М. Корсюка. Т. 2. Бухарест, 2009. С. 173.

² Там само. С. 174.

³ Просвіт. Там само. С. 174.

Михайло ТРАЙСТА

ОБРАЗ МАТЕРІ В НОВЕЛАХ ІВАНА КОВАЧА

*“Мати йшла і не йшла, повільно й русяво
підощвами гладила землю, й потиху губила, й
потиху знаходила свою оранжєву баладу...”*

Іван Ковач, “Оранжєва балада”

2006 року з-під славнозвісного пера Івана Ковача вийшла збірка “Оранжєва балада та інші новели”, написана мовою живою, яскравою, прозорою, водночас розсудливою, причому сама оповідь творів насичена гострим реалізмом та істиною життя-буття. Підтвердженням високої художності новел є часте вживання “діючих” порівнянь і метафор: “Мати взяла синю хустку, мов вирізане небесне пасмо...”; “...баба Полага переймається смертю, як дожджаним щастям”; “...червоні, бабусею виткані півні, доспівають свою німу, довголітню пісню” і т. ін.

У новелах Івана Ковача виведено цілий комплекс вічних тем і проблем: війни і миру, вірності і зради, любові і ненависті до ближнього, кохання, закоханості, помсти, сенсу існування, самоідентифікації, місця людини в суспільстві тощо.

Так, Олена з новели “Біла хустина з червоними цятками на краєчках” ніяк не віднаходить себе в час воєнного лихоліття. Чому ж? По-перше, тому що “торкнутися її тіла – це теж саме, що й торкнутися неба, – кажуть обізнані, досвідчені чоловіки...”; а “чоловік на той час в селі було мало, а ті, що були, не оминали Оленої хати...”, тільки “молодиці, бувало, плещуть про неї язиками, як праниками: що вона сяка, що вона така, що вона ніяка, і що вона безстыдна, і що вона Бога гнівить, нічим не порадує... Повія неокаянна і годі!”. По-друге, через невдале заміжжя з Іваном, якого, як “Олені здавалось, ніби вперше кохає...”, коли виправляла його на війну, бо “нещастя закладає дружні відносини навіть між ворогами”. Але, відпочиваючи на плечі легіня

(сина вуйка Чуба), не хочачи навіть знати його імені, який був для неї просто “інший” мужчина, зрозуміла, “...наскільки ненавиділа Івана”. По-третє, тому що “усе її материнство загубилось десь в обіймах сина вуйка Чуба”, “їй уже не ставало часу дбати про дітей. Часто моталася вона, як птах у клітці, між стінами непривітної кімнати. Діти пищали, як у окропі. Олена була глухонімою до їх плачу”. Іншим разом її думки линули до Івана, – тоді знову “...діти собі, якби й не були”, вона неспроможна погодитися з їхнім існуванням, вони ж заважають її думкам!

Олена усвідомлює, що зрадила “вінчаного чоловіка”, і совість починає мучити її душу. “Значить, все те правда, що про нас говорять” – докоряє сама собі, відчуває, “як земля відкривається і як проковтує її, наче голуба, непривітна пропасть”. Єдиний її порятунок – це повернення Івана: “Він же поїхав на такий довгий час. Він все зрозуміє, він все простить!..”.

Але замість Івана листоноша приносить їй “неіванового листа”, – вона читає його, “а сльози капають на черствий хліб, що на столі, як краплі розтопленого олова”. І так вся її надія на порятунок душевного спокою пропала назавжди: “Тепер Олена не має перед ким очистити від бруду душу і тіло”. Спочатку вона не вірить письмові – “він же мав обов’язок повернутись і пригорнути її, і простити їй за усе. Вона бажала покаятися перед Іваном і побожитися назавжди”.

Олена не може побороти тягар своїх вчинків, її охоплює жаж, “отой невідомий їй до цього часу жаж, який в стані зовсім перетворити людину, її серце щезало нанівець. Виски її здригалися і тріскали, як смерекові дошки”. Олена більше не може заснути. Думки її призводять до очманіння, рухи стають механічними і неміч сідає на її плечі: “Очі почали блудити і губити свій первісний колір. Зморшки в кутках виборювали свої місця”. Після того, як прибрала в хаті, помила і нагодувала дітей і повела їх до своєї матері, повертається додому і кінчає життя самогубством, повісившись на горісі, що ріс перед хатою: “Здалеку вона виглядала білою-пребілою хустиною з червоними цятками на краєчках”.

Як у згаданій вище новелі, так само і в інших творах письменник підсумовує: пригнічені важкими, чорними воєнними роками селяни відповідали на зовнішні подразники внутрішнім спротивом, який часто призводив до самотності і духовних терзань, або до божевілля, як розбита горем мати з новели “Полага”, яка віддала єдиного сина війні, вона, ждучи його, не помічає навіть, що війна давно закінчилася. Вона жде його, “це ж єдиний її обов’язок. Це не стареча примха. Вона пожде його... дасть Бог, повернеться. З фотографією та вісткою в пазусі баба Полага щаслива і надійна”.

Віра в повернення сина тримає згорьовану матір в житті, вона не помічає, що війна закінчилася, і, як літом, так і зимою, щоранку бере торбу та йде

“віддати душу лісові”, бо “вона вивчила стежину у Горондійку не розумом, а кров’ю”. І так одного холодного зимового дня нещасна матір під здоровенним розвіяним буком “переймається смертю, як довгожданим щастям”.

Серед лісу шукає, на цей раз, материнського тепла, “з дичиною пограється і радіє, як тоді, коли стара його мати, бувало, по голові погладить...”, і юнак з новели “Лебедине підбите крило”, якому “двадцяти розцвілих, як маки червоні, літ”. Голодний, бо “народився тоді, коли голуба посуха вбивала врожай вогнем пурпуровим”. Німий, “з душею чорною, як ніч”, шукає материнської ласки, але мати померла, “а батька, кажуть, зовсім і не було. Безбаченком прозивали його діти і дражнили, як прив’язаного собаку”.

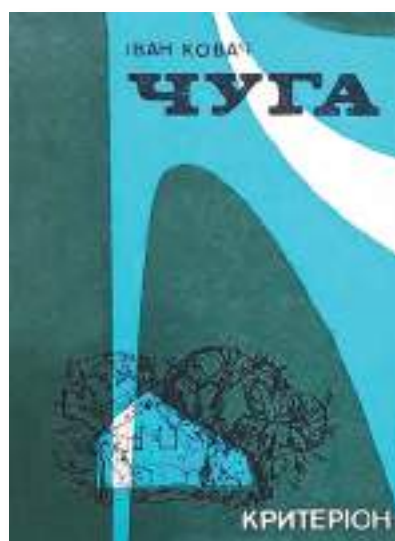
Серед усіх людських законів є один невмирущий своєю благородністю закон про жертву. Всі ми, більшою чи меншою мірою, жертвуємо людям щось своє: час, знання, любов... Найвища самопожертва – в материнстві, бо мати дарує нам не лише свій час і безмежну любов, вона віддає все життя, всю себе, кожную мить сердечної теплоти.

У творах Івана Ковача образ матері вражає до сліз, до болю... Вирізьблений силою художнього слова, яке розкриває навстіж простору і щиросердну душу матері, чисту-пречисту, прозору, як краплина цілющої водиці з криниці дитинства, над якою плачуть рососою “заборговані ранками” кетяги червоної калини...

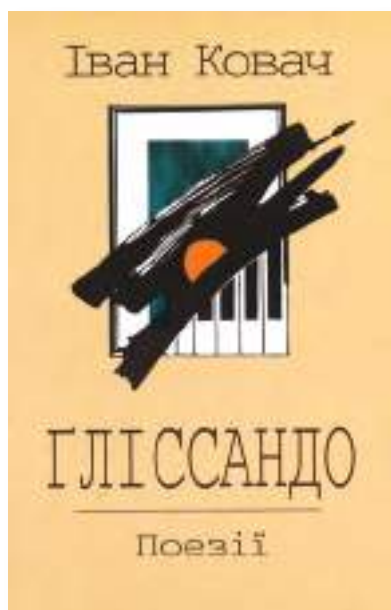
Чи то образ щасливої матері з новели “Оранжева балада”, яка бере синю вовняну хустку, “мов вирізане небесне пасмо” й подається з дійницею до стайні, чи то, повертаючись “сходами вгору з повною дійницею свіжого п’яного молока”. Задоволена, бо “нічого собі коровка... випасається добренько...”, а повітря, її руки, навіть і ніч, пахнуть молоком білим. Чи то образ божевільної матері з новели “Полага”, чи то образ матері-дочки з новели “Спорожнілі бабусині очі” “з розчавленою душею, втираючи кінчиком хустини роз’ятрені очі”. Страхаючись виду помираючої матері-бабусі, яка турбується перед смертю своїм внуком: “Тільки б не забула малого нагодувати”. Чи то образ матері, молоді, закоханої дівчини з новели “Нуця”, яка ховає “куди лиш попало від матері” свого першого від коханого листа і не сподівається на поблажливі матірні слова: “А куди це ви, панночко, так рано босяка землю місили?... Підино, Нуцько, корову здоїти...”. А ще мати її “сонечком” називає...

Всі ці материнські образи – це образ рідної-єдиної матері, яку ми, “блудні сини”, любимо безперестанно все життя, а зізнаємося щиро в нашій любові до неї тільки два рази: вперше, коли тримаємося її спідниці й обіймаємо рученятами втомлені працею її ноги, а вдруге, коли вона “оранжевою баладою” відходить у вічність...

2 липня 2021 р.

Іван КОВАЧ

«Сміються,
плачуть
солов'ї...»

ЛІТЕРАТУРНІ
ПОРТРЕТИ

Іван КОВАЧ

«Сміються,
плачуть
солов'ї...»

ЛІТЕРАТУРНІ
ПОРТРЕТИ-ПРОСВІТЛЕННЯ

ТОВ. II

РОЗДІЛ V

*Іван КІДЕЩУК***ІВАН КОВАЧ:
“СМІЮТЬСЯ, ПЛАЧУТЬ СОЛОВ’Ї...”,
АБО НЕВИЧЕРПНІСТЬ ДУХОВНИХ
КРИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ**

Може, хто-небудь уявляє собі, що укладання антології зовсім проста річ, і не треба особливої відваги, щоб створити, коли захочеться і як захочеться, збірник, гордо найменувавши його антологією, хрестоматією тощо. Але добрі антології можуть створити тільки видатні митці, які дишають справжньою літературою: поезією, прозою чи драматургією, обдаровані талантами критика та історика літератури, оперуючи над такою книгою одночасно трьома “просвітліннями”, як висловлюється скромно в останньому з таких заходів видатний поет Іван Ковач: просвітлінням поетичної реверберації, просвітлінням валентностей представлених авторів і просвітлінням художньої течії та оригінальності, якими впливається певний автор особистим струменем в тисячолітнє гирло української літератури, такої глибокої, вартісної і красивої, але, на жаль, – скаржитися автор, – поки що нікому не вдалося на теренах румунської літератури доказати це найкращими перекладами із невмирущих поетів “Божественного саду поезії” (див.: передмова, с. 6), де так вшановуються наші прабатьки та батьки Григорій Сковорода, Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Василь Стус, Василь Симоненко, Богдан-Ігор Антонич, Іван Драч, Дмитро Павличко та багато інших.

З цієї точки зору найбільше для нашої літератури спробував зробити до недавня невтомний Степан Ткачук рядами антологій та перекладів, і навіть жалів, що у нас, в Румунії, панує сувора скупість такої праці, яка не тільки

просвітлює читачів, але, насамперед, поглиблює просвітління самого автора-упорядника, чи перекладача (див.: “Антологія сучасної румунської поезії”. Бухарест: Мустанг, 2005. С. 6).

Тому зараз антологія української поезії в портретах-просвітліннях “Сміються, плачуть солов’ї...” Івана Ковача (Бухарест: RCR EDITORIAL, 2010) стала коштовним діамантом в духовній скарбниці української поезії. В ній відкриваємо цікаві портрети-просвітління Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки – з класиків, Миколи Бажана, Миколи Зерова, Олександра Олеся, Василя Стуса, Василя Симоненка, Богдана-Ігоря Антонича – з новіших творців та Бориса Олійника, Ігоря Калинця, Михайла Ткача, Петра Перебийноса, Володимира Бровченка, Дмитра Павличка, Ліни Костенко, Миколи Вінграновського, Івана Драча, Володимира Вознюка, Павла Мовчана, Степана Ткачука та інших з-поміж сучасних поетів України та Румунії, за допомогою яких Іван Ковач намагається переконати своїх читачів у величчї українського слова, відшліфованого велетнями української літератури.

Звичайно, поетичну антологію Івана Ковача відкриває найбільший поет України, пророк українського народу Тарас Шевченко, автор поеми “Марія”, в якій, як і в багатьох інших його творах, домінує тема матері і дитини, яка була і залишиться навіки центральною координатою нашого існування:

У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молода
З своїм дитятчком малим.
(“У нашім раї на землі”)

Трагічність постаті Тараса Шевченка, – зазначає І. Ковач, – полягає в тому, що поет понад усе любив дітей, але не пощастило йому жити в сім’ї, у своїй хатині і радіти своїми дітьми – найбільшою “Божою благодаттю”.

У Івана Франка та Лесі Українки автор відкриває перед читачем риси титанічності й геніальності, бо вони, як висловлюється Євген Маланюк про українського Мойсея, жили “інстинктом величчї”.

Для читача Румунії, уточнює автор антології, корисно знати, що Леся Українка та Міхай Емінеску, як усі романтики, зринули у світ з ренесансного гігантства, а їхні герої, Мавка (“Лісова пісня”) та Лукафер (“Лукафер”) – власні прототиби геніїв, поєднують небо і землю своїми долями трагічності: Мавка невмируща, як частка природи, лісової космічності, – обожненого простору землі, хоч вона одночасно символізує також і “невмирущу красу мистецтва”, божественного натхнення самої авторки Лесі Укра-

їнки – в параелементах гігантності, що, при стику з людиною, породжують трагічність несумісності з нею; те ж саме, що в Емінеску із Лучафером, який ніяк не може терпіти земної умовності. Обоє, Мавка і Лучафер, залишаються у своїх світах самими собою, але різниця між ними, – занотовує Іван Ковач, – полягає в “кінцевім оптимізмі” героїні Лесі Українки, яка помирає упевнена: “Стане початком тоді мій кінець” (Див.: “Сміються, плачуть солов’ї...”, с. 36).

Портретист Іван Ковач висвітлює постаті українських письменників чітко й глибоко як аналітик, критик та історик літератури, враховуючи художні течії, типологію, естетичні напрями, валентності тощо, не тільки теоретичним підходом до кожного з них, а й практично, зразками творів, які пропонує читачам для наочності.

Разом із великими класиками в антології подаються портрети велетнів новітньої української літератури, як вічно молодого “панмузичного” Павла Тичини, інтуїтивіста, романтика, експресіоніста та бароківця Миколи Бажана, розстріляного і вічно живого поета-неокласика Миколи Зерова, майстра граціозних пісень, як вважав Іван Франко, Олександра Олеса, що розповів “печаль свою” всім українцям рідної землі та всьому світові.

Далі просвітлюються постаті поета-мученика в часи ганебної “величі” радянщини Василя Стуса, який помер на засланні в Сибіру та який засуджував своїх співвітчизників-смертоносців: “Ми робим смерть. Лякливі тіні, / ми робим смерть, ми робим смерть. / І те даруєм Україні” (“Ми робим смерть”); і поета Василя Симоненка, що гнівно виступав проти деспотизму та оспівував любов до народу й батьківщини у своїх “шедеврах-жемчугах” (І. Ковач), поки радянські “захисники” прав людини не вкоротили віку 28-річному поетові.

Знайомимосся з Богданом-Ігорем Антоничем, байронівським поетом, автором “Зеленої Євангелії”, який вважає, що “Природа – це поезія! Велика” (див.: с. 182), а місто, на жаль, “пуща з каменя”, і тому марно запитується: “Коли тебе змете новий потоп?” (див.: “Сурми останнього дня”, с. 186).

Із видатних поетів-сучасників Іван Ковач пропонує такі портрети: Бориса Олійника, Ігоря Калинця, Михайла Ткача, Петра Ґеребийноса, Володимира Бровченка, Дмитра Павличка, Ліни Костенко, Миколи Вінграновського, Івана Драча, Михайла Григоріва, Володимира Вознюка, Павла Мовчана і наших – Ореста Масикевича та Степана Ткачука.

Треба відмітити, що багато із згаданих поетів стали добрими друзями українців Румунії, між ними назвемо Івана Драча, Дмитра Павличка, Михайла Ткача, Володимира Вознюка та ін. Перші два – поети-велетні України та світової літератури, а наступні – наші сусіди-чернівчани, закохані в

українську та румунську культури, – визначає Іван Ковач. Так, Іван Драч (як і його душевний учитель Пабло Перуда – “Континент образності”) прекрасно переклав на українську мову вірші Нікіти Стенеску і був нагороджений премією ім. Нікіти Стенеску, Дмитро Павличко – “Поет від Бога”, “Каменяр нової доби” (О. Гончар), автор українських рубаїв та притч і знаменитої пісні “Два кольори”. Був не раз почесним гостем в Румунії чернівчанин Михайло Ткач, добрий наш друг (помер 2007 р.); він посадив у наші серця квіти Любові й Надії голосами піснярів-солов’їв України Дмитра Гнатюка, Миколи Кондратюка та Володимира Івасюка (с. 156). А Володимир Вознюк, що присвятив своє життя “Принцесі Буковини” Ользі Кобилянській, відомий нам своєю любов’ю до Міхая Емінеску: “Зоря життя Міхая Емінеску / понад віки усі, понад світи” (с. 269).

У сюїту поетів-велетнів входять Борис Олійник (“Поет вічної Любові до Шевченка”), Ліна Костенко (“Невловима королева”), Михайло Григорів (“неомодерн київської школи”), Петро Перебийніс (“блискучий поет-в-собі”), Павло Мовчан (“передовсім поет”), Орест Масикевич (“чарівник слова”) та Степан Ткачук (“великий життєлюб”), всі вони є, підкреслює Іван Ковач, представниками “найпристрасніших почуттів та манер” (Передмова, с. 6).

Переклади Миколи Бажана, Миколи Зерова та Мойсея Фішбейна із зарубіжної літератури – поруч “висотної” української поезії у просвітліннях Івана Ковача – подають читачам, зокрема, нашим учням та студентам, зразкову поетичну антологію із широкими “континентами образності”.

Наш голос. 2011. Ч. 206.

Серпень. С. 12 – 13.

Володимир АНТОФІЙЧУК

УКРАЇНСЬКА ПОЕЗІЯ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ІВАНА КОВАЧА

...Книги, як і люди, мають свою долю. Вони з'являються на світ унаслідок утілення зерна задуму, виношеного в серці автора чи упорядника. Потім – шлях до читача, що пролягає від видавництва до безпосередньої взаємодії із читацькою рецепцією. Тому коли нарешті тримаєш у руках книгу, коли пальці ніжно дотикаються обкладинки, здається, що чуєш тепло того, хто так ретельно, трепетно і з любов'ю причетний до її з'яви. Саме на такі одкровення навіює двотомна антологія української поезії “Сміються, плачуть солов'ї”, укладена Іваном Ковачем і видана в Бухаресті упродовж 2010 – 2014 рр. Це насправду вивірена камертоном власного серця, пропущена крізь призму сприйняття громадянина й філолога поезія українських класиків і наших сучасників.

Перед упорядником постало вельми непросте завдання: знайти той принцип, за котрим можна було би відібрати твори великих мистців для репрезентативної антології. І тут насправді допомогло і власне розуміння, закорінене в глибинах генетично-архетипних, і фахові підходи професійного вченого-літературознавця. Звернімо увагу: антологія має авторську дефініцію “Українська поезія в портретах-просвітліннях”. Вдало підібране слово – “просвітління” – безпомилково вказує саме на той принцип, яким керувався укладач при доборі текстів та написанні лаконічних, але містких заміток про творчість того чи того автора.

Але чому саме рядки із поезії Олександра Олеся стали заголовними для книги? Бо вони, на мою думку, багато промовляють українському серцю, душі, що відірвана від отчої землі, однак лине до неї своїми ностальгійними спогадами й думками. Крізь віддалі часу, через вершини високих гір і стрімкий лет річок, крізь шуми урбаністичного ефіру лунає солов'їний спів як поклик праматірньої землі, луною озивається в генах, осяває душу незмірною любов'ю. Певне, тому й “портрети-просвітління”.

“В чистому сріблї-злотї великої української поезії” – так озаглавлена передмова до всього двотомного видання. Здавалося б, досить проста й непримітна назва. Однак вона не випадкова: адже виразно перегукується із назвою усієї антології, бо відфольклорний образ “срібла-злота” запускає в підсвідомості читача архетипний ключ до сприйняття уміщених тут текстів як “золотої жили” єдиного, життєдайного пласту української духовності, культури в цілому. Так, немає тут акценту на кривавому потові, з якого зродилася наша громадянська поезія, на лихолітті, крізь яке довелося їй пробиватися... Натомість сприймається її священнодійство, оповите ореолом казковості й таємничості. Урешті, в короткому форматі цієї антології інші акценти, мабуть, і не були би виразними: “Читаючи та перечитуючи історичних і прижиттєвих, сучасних українських класиків, щоразу проймаємось відчутністю висотної немеркнучості, зерничної, глибинної одержимості, новоджерельних відкриттів”¹. Як відлунює, резонує увесь корпус авторських неологізмів із зауваженням нами вище! Український дивосвіт поезії струменить чистими джерелами, містить у зернятках образів безкінечність світу! У цій “маленькій особистісній антології”, як наголошує сам укладач, – “повсюдно глибока й змістовна метафора, завжди сучасна”, в основі якої – “цілісність “українського сенсу” серед численних символік та животрепетних сенсів світу” (Т. 1, с. 6).

І перший такий животрепетний сенс українства – материнство. Високе покликання людини бути спів-Творцем із Господом. “Ох діти! Діти! – Велика Божа благодать!” – так називається коротка стаття, що передує тематичній добірці віршів і уривків із творів Тараса Шевченка, присвячених матері й дитині. Уже наче й загальновідомі факти про постать жінки-матері в “Кобзарі”, про глибинну пошану великого національного мистця до материнства. Однак вибір для антології саме такого ракурсу представлення нашого поета видається дуже вдалим, бо розвиває, продовжує довірливо-інтимну настроєву ноту, закладену в перших рядках вступної статті до всієї антології. Іван Ковач знаходить і тут свій, оригінальний підхід: звертається до тих фактів із біографії Кобзаря, які розкривають, “яким було конкретне спілкування Тараса з дітьми в своїм оточенні, в його житті як такому” (Т. 1, с. 8). Тут наведено цікаві свідчення Олександра Афанасьєва-Чужбинського, Шевченкового сучасника; фрагмент зі спогадів Агати Ускової, дружини коменданта Новопетровського укріплення про те, як тяжко Тарас Григорович

¹ Ковач І. “В чистому сріблї-злотї великої української поезії...” *Українська поезія в портретах-просвітліннях*. Т. 1. Бухарест, 2010. С. 5. Далі, покликаючись на це видання, в дужках зазначатимемо тільки том і сторінку.

вич переживав смерть її сина, маленького Дмитрика; уривки зі спогадів Наталки Полтавки (української письменниці Симонової Надії), врешті автор дає слово самому Шевченкові – цитує листи поета до Варфоломея Шевченка, де поет журиться відсутністю родини, дітей.

Прагнення концептуально об'єднати усі постаті антології виявилось у майстерності презентацій митців та їх творчості. “В інстинкті величі” – стаття про Івана Франка. У цій короткій розвідці акценти розставлені на складниках, що в горнилі долі генія склали формулу його геніальності: Праця й Наука. З Франкового дитинства Іван Ковач вибирає свідоме прагнення Яця-коваля віддати сина в науку. Відтак червоною ниткою на трьох сторінках цієї невеличкої презентації поета проходить наголошування його титанічної праці. Прикметно, що автор зупиняється і на стильовій еволюції Франка-мистця, і на його громадянському розвої (як багато важить тут вдало наведена цитата – усього кілька штрихів, а скільки сконденсовано закладеної інформації: “Саме Франку належить ідея поширення вживання назви “українці” замість “русини”, як за традицією називали себе галичани”. Ось ще, до прикладу, із “Одвертого листа до галицької української молоді”: “Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими, а українцями без соціальних кордонів”).

Іван Ковач представив у антології чільні Франкові збірки, вибравши із них знакові поезії. Тут і “З вершин і низин”, і “Зів'яле листя”, і “Мій Ізмарagd”, і “Semper tiro”. Тобто презентовано тут і громадянську, і філософську, й інтимну лірику. Цікаво, що поезії ніби зумисне підібрано так, щоб підсилити Франків заклик: “Сам над собою запануй”.

Творчість Лесі Українки Іван Ковач закономірно розглядає “У символах мистецтва”. Фахові зауваги філолога про природу мистецтва романтизму цікаві й сучасні, вони позначені прагненням зануритися в глибини компаративного аналізу, адже розмірковуючи про природу генія, автор аналізує два вершинні твори знакових поетів української й румунської літератури: “Лісову пісню” Лесі Українки й “Лучафера” Міхая Емінеску. Іван Ковач з великою любов'ю пише про ці яскраві твори, виявляючи в них риси модерного письма й вічні ідеї. “Всі романтики творили міфи, що перетворювались в універсальні символи”, – ніби підсумовує автор свої роздуми про Лучафера й Мавку, звертаючись до широких філософських розмірковувань про природу мистецтва романтизму: “Метафоричність романтичного персонажа підказує таємничість істоти-генія, її зворушливу недугу в багатющості протиріч. І тому, що генії першорядно алегоричні персонажі, представляючи собою обов'язково узагальнюючі ідеї. Ноти фантастичного присутні навіть на землі, а космічність почуттів йтиме по

шляху суб'єктивізму філософської думки, стилізація фольклорних моделей стає прийомом, коли ідеї не цікавить умовний зміст, а те, що з нього випливає” (Т. 1, с. 33).

Прикметно, що в короткім нарисі автор зумів сказати і про символізм образу Мавки, і про міфологізм народних символів, що втілилися в Лесиних мікро- й макрообразах, і про особливості світогляду самої поетки, про суголосність образу Мавки з душею Лесі, як і про автобіографізм Лучафера Міхая Емінеску: “Поетеса, власне, відтворює в образі Мавки свій образ, який мусить здаватися ідеальним у своїй трагічності. Те ж саме, мабуть, з Лучафером Емінеску” (Т. 1, с. 34). Філософськими роздумами про “трагічність генія”, про народження із творчих мук – з “першоджерела” – “нових джерел”, які “дальшатимуть новими потенціалами напруженості почуттів, здобуваючи цілющі сходи до п'єдесталів душі” підсумовує Іван Ковач коротку, однак цікаву й змістовну розвідку про двох авторів величних творів, що передує вміщеним у антології уривкам із “Лісової пісні”.

Обсяг антології не дозволяв укладачеві вмістити все, що хотілося б його душі. Однак Іван Ковач, коротко окресливши вектор розвитку модерної української поезії, згадавши творчі постаті “молодомузівців”, “жреця краси” Миколу Вороного, “вразливого співця” Богдана Лепкого, Олександра Олеся, “який віддав талант на послуги національного ідеалу, народних зривів, а вже згодом – і добі розчарувань”, володаря “дзвінкої музики слова” Григорія Чупринку, чиє життя передчасно обірвала більшовицька куля, наступну презентацію присвячує поетові, рання творчість якого символізувала молодість душі світу.

Розвідка “Молодий я, молодий” передує добірці творів Павла Тичини. Уривки із поеми “Золотий гомін”, інтимна лірика (“Ви знаєте, як липа шелестить...”, “Десь на дні мого серця”, “О любя Інно...”), пейзажна (“А я у гай ходила”), громадянсько-патріотична (“На майдані”, “Пам'яті тридцяти”) – такий добір творів Павла Тичини покликаний представити поета багатовимірною й багатогранною, передати і настрої “національної провесни”, що пробудила радісні передчуття “наближуваної всеочисної грози”, й космічного оркестру гармонії “Сонячних кларнетів”, і музику звучання поетових образів, бо, як слушно зауважує Іван Ковач, “саме евфонія слова мелодійного – суверенна прикмета ранньої творчості поета” (Т. 1, с. 50).

У розвідці-презентації “Молодий я, молодий” упорядник антології окреслює основні віхи творчого шляху Павла Тичини і трагічний “злам” поета сталінізмом, перетворення його музи на блазня тоталітарної системи. Однак добірка творів поета, запропонована в антології, презентує Павла Тичину раннього, ще сповненого “музики сфер”, “барвозвуків” і “діонісійської

стихії, що не знає полярностей” (Василь Стус). І на власне запитання – “до якого напрямку належить Павло Тичина” – автор відповідає: “панмузичний він точно-точнісінько!” (Т. 1, с. 52).

Непомилъне Ковачеве чуття філолога, глибокого і тонкого знавця поезії виявилось й у тому, що з Павлом Тичиною одразу ж на сторінках антології “сусидить” ще один екстраординарний майстер слова – Микола Бажан. “Інтуїтивізм, бароко, романтизм” – філософсько-стильові виміри, у координатах яких розгортається презентація творчості Миколи Бажана. Акцент – на “високому артистизмі” мистця, що виявився й у рецепції його слова іншими учасниками літературного процесу, сучасниками поета, зокрема “ваплітянами” та “романтиками вітаїзму”. “Родзинкою” епізоду сприймається тут розповідь про те, як після прочитання Миколою Бажаном “Гофманової ночі” Микола Хвильовий на очах у друзів “буквально упав до ніг поета”.

Зостановляється автор і над тим, чому Бажанові “дивом-дивним вдалося не потрапити під московську кулю, за грати чи на Соловки”: “Такі часи, що навіть і самовимогливість була байкою, а честь – химерною, і втекти – нікуди, навіть якщо ти й бажав би такого... З одного боку – дуло револьвера, а з другого, – високі державні премії, а також “визнання”. Однак Миколу Бажана, підкреслює Іван Ковач, “величає й визначає не “колаборація”, а творчість, її верховні верхів’я” (Т. 1, с. 62). Дослідник особливо наголошує у творчому спадку митця на такі знакові твори – “Гетто в Умані”, “Розмова сердець”, “Гофманова ніч”, “Сліпці”, “Смерть Гамлета”, переклади Шота Руставелі, Олександра Пушкіна, Алішера Навої, Адама Міцкевича, Юліуша Словацького, Ципріана Норвіда, Аліг’єрі Данте, Генріха Гейне, Райне-Марії Рільке та ін.

Заслуговують на увагу й міркування автора про стильові парадигми творчості Миколи Бажана з акцентом на неповторності його індивідуально-авторського стилю: “Отже: футуризм, експресіонізм, бароко і романтизм? Напевно, стиль Миколи Бажана – це стиль доби та її порогів в інтуїтивній ємкості, стиль великого Поета самостійницької, наскільки це було можливо, й вельми дарчої Музи...” (Т. 1, с. 63).

Усього чотири Бажанові поезії представлено на сторінках антології. Але які! Три досконалі взірці сонетної майстерності – “Папороть”, “Любисток”, “Залізнякава ніч”, де філігранна майстерність архітектоніки помножена на дивовижні макро- й мікрообрази, де оживає далина історії наших предків у “просвітліннях”-сплесках весільного кола молодих древлян, у смутковій княжожі безіменної коханки, у динаміці й напрузі вибуху коліївщини, коли *“хитнувся твалт стривожених церков”*. І четверта поезія – “Дорога”, що

в ній – пророцтво безкінечності дороги власної, і взагалі доріг людських, поезія, образність якої – у вимірах землі і неба, де слідам на піску вторують “сліди скривавлених сузір”.

Бажанові-перекладачу відведено в антології трохи більше місця: по одному перекладу з Рабіндраната Тагора, Генріха Гейне, Райнер-Марії Рільке і, звісно, “Сонет 11” Аліг’єрі Данте.

У презентаціях, у сусідстві постатей на сторінках антології прочитується також певна концепція, закладена упорядником у її підвалини: спадкоємність Великої Традиції, причетність української поезії до європейського культурного кола. Мабуть, тому наступний – “Микола Зеров: COROLLARIUM”. Ця концепція проглядає й у використанні назви збірки Миколи Зерова за редакцією Михайла Ореста в назві до презентації. Та упорядникові йшлося ще й про використання латинського слова, яким римляни називали почесний подарунок (золотий або срібний віночок) – нагороду славетним митцям, аби підкреслити талант поета-ерудита, зв’язок його Музи із класичними здобутками європейської культури: “Назва книги, перш за все, говорить про вшанування М. Зерова на полі української літератури і культури та про нього як глибокого знавця культури Риму і латиніста” (Т. 1, с.73).

Короткі біографічні штрихи, за якими – і творчий тріумф, і трагедія Людини і Митця. Іван Ковач цитує рядки із ухвали Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 31 березня 1958 р., якою посмертно Миколу Зерова було реабілітовано. Однак вищу реабілітацію автор вбачає “в акордах оригінальних віршів та перекладів зі світової поезії”.

Добірка творів Миколи Зерова в антології представлена сонетами (“Читаючи поета”, “Та як нам жить хвилиною легкою...”, “В царстві прообразів”, “Під новий рік”, “Ворожіння”), адже його заслужено вважають майстром саме цієї форми. І дивовижний перегук із сонетами Миколи Бажана, уміщеними кількома сторінками раніше, створює відповідну настроєвість, задає рецептивні горизонти сприйняття нашої літератури як мистецтва високого, адже органічно включає у ці горизонти відлуння “сонетів і канцон великого Петрарки”, гексаметри Вергілія, стиль “віта нова” безсмертного Данте. І тут же – переклади з Петрарки, Ередіа, Ронсара сусідять із перекладом з латинських поезій Григорія Сковороди.

Наступні сторінки антології присвячені улюбленому поетові Івана Ковача – Олександрові Олесю. Вступна стаття-презентація поділена на дві частини: “Коли я вмер – забув, не знаю” і “Кому повім печаль свою?”. У першій частині автор відштовхується від власних спогадів про перебування на Ольшанському кладовищі Праги, відтак звертається думкою до Сумщини,

краю, звідки родом поет, де проминуло його дитинство: “Від джерел свого першого світу живилось майбутнє вродженого таланту, від нього в’юнилась його поетична доля з юності цвітучої, природної, живлящої чутливості та до пригрунтовності, приземленої всередовищості і животрепетної любові до рідного українського слова” (Т. 1, с. 83). Увага й до учнівського періоду поета, до оцінки першої збірки Олександра Олеся Іваном Франком, акцент на особливий прикметі його віршів – ліризмові. Друга частина статті-презентації – то роздуми автора над гіркою долею поета-емігранта, його “розчаруванням Чехословаччиною”, причинами вигасання творчого натхнення: “Понад 21 рік прожив Олесь у Празі і в припразькому докрузжі. Тут він залишив про себе (принаймні в Празькому архіві) обопільну печать нелегкої поетичної біографії і пам’яті та притягуючих-ведучих з усіх-усюд “стежок українських”, на яких торжествують сум і радість, печаль і любов, сміх і плач, різноголосся солов’їне спраглих, трепетних небес...” (Т. 1, с. 89).

Добірка віршів, уміщених в антології, яскраво ілюструє і ліризм Олесевої музи в його пісенній ліриці (“Не берить із зеленого лугу верби”, “І разом з квіткою...” – тридцять композиторів, як підкреслює Іван Ковач, поклали вірші поета на музику!, – і поєднання інтимних, інтимно-філософських мотивів із мотивами громадянськими. Тут бринить і глибокий сум емігранта, змушеного назавжди покинути рідний край, відлунюють асоціації з долею жебрака (“Не йди, моя музо, до мене...”, “Фіалки сліпий продає”), і гострий, невтишимий біль за втрату державності, за перетворення рідного народу знову на раба – “Прокляття, розпач і ганьба! / Усю пройшов я Україну, / І сам не знаю, де спочину / І де не стріну я раба” (“Прокляття, розпач і ганьба!”), і гіркота роздумів над долею українців (“Продавай чужинцю хату”). Глибокими акордами смутку звучить скарга на самотність у далекому чужому краї (“На чужині”, “Не зашумлять столітні верби”, “Коли я вмер – забув, не знаю..”), лунає звинувачення синам, що покинули рідну землю в годину лихоліття (“І ви покинули”, “В країні мертвій і безплідній...”). Однак зневірі, настроям розчарування – “Сонце одцвітає, / Як прапор наш, що вже одцвів” (“Заходить сонце. Одцвітає...”) – контрастує високопатріотична, сповнена надій і віри в майбутню перемогу поезія. Поет викликає із минулого непроминальні образи героїв, тих, хто без вагань офірував життя за Україну (“Під Крутами”), утверджує віру в державницьке майбутнє рідної землі: “Свій рідний прапор високо несім! / Хай він, уславлений, квітне усім! / (...) / Славою, славою вкриєм його. / Кров’ю гарячою серця свого. / Доки його не уславим в боях, / Доти не будем на рідних полях” (“Пісня”). Закономірно, що до антології увійшов і вірш “О слово рідне”, адже мові, слову судилося стати і “мечем”, і “сонцем”, і “судним днем”.

“Пантрує нас за лихом лихо, щоб і не вмер, і не воскрес”, – то вже про поета, який пройшов крізь “*вертикальні труни*” колимських таборів, офірою власного життя наближаючи день незалежності України. Василь Стус. Учень Високих Майстрів і сам неперевершений Майстер. Закоханий як у рідне слово й культуру, так і в здобутки світового письменства. Автор статті-презентації постійно наголошує цю “золоту нитку” традиції як органічно-спадкоємну впродовж своїх розповідей про класиків: “Захоплення в молоді роки Рильським, Бажаном, Верхарном. У постармійський час – Пастернаком, Гете, Свідзінським, Рільке, Унгаретті, Квазіmodo... Це таки дуже Висока Школа! Мало кому вдалися такі уроки” (Т. 1, с. 102). Улюблений поет Василя Стуса – Райнер-Марія Рільке, за висловом Габрієля Марселя, “пробуджує <...> відчуття причетності до традиції, без якої цивілізація мертва”.

Це дуже непросто – розповісти на трьох сторінках про Того, хто свідомо обрав собі долю, як відзначає Іван Ковач, “*чіпляти над обрієм зорю*”, кого замордувала система за його людяність і українське серце, непохитну гідність і чесність. Скупо, але із затамованим болем – про перепоховання нарешті в рідній землі... “...Коли історія жива, зелена, мов трава”.

Індивідуальну неповторність лірики Василя Стуса дослідники вбачають у “відображенні етично-філософських координат “дійсного чуття” в структурі поетичного образу”, в “наскрізному образі трансцендентного відземного пориву”, у єдиній і головній для нього проблемі – “духовному становленні людини як помислу Божого і Бога як висліду духовного прозріння Людини” (Володимир Моренець). Таким розумінням ключа для прочитання поетових текстів детермінований і вибір Івана Ковача. Упорядник узяв до антології кілька поезій зі збірки “Під тягарем хреста”¹ (“Довкола мене – цвинтар душ”, “Ми, пустоцвіти Божих існувань...”, “Ми робим смерть. Лякливі тіні...”, “Присмеркові сутінки опали...”, “Горить сосна – од низу до гори”). Образ “білого цвинтара народу”, болюча любов до “*ледачої*”, “*байдужої землі*”, “якою тільки й значу / і якою барвиться сльоза”, занурення в закутки етно-психології, ритуально-міфологічний код жертвоприношення, ореол вічної жіночності і біль за Україну... надзвичайної поетикальної ваги мікрообрази, звукопис (“*ой, як та біла білота боліла, / ой, як боліла біла білота!*”) у цих кількох поезіях усе ж дають читачеві відчуття доторку до космічної висоти поетичного світу Василя Стуса, відчуття, від якого забиває подих.

Молитвою проростає Україна із рядків Василя Симоненка, витонченого лірика, під пером якого органічно поєдналися мотиви громадянські й

¹ Збірка вибраної поезії Василя Стуса “Під тягарем хреста” вийшла у 1991 році у львівському видавництві “Каменярь”.

інтимно-філософські, освідчення в любові Україні й коханій. Стаття-презентація, названа рядками поезії Василя Симоненка "...Вибрати не можна тільки Батьківщину", розповідає про розправу системи над поетом, про "довжелезне 15-річне забуття поета", про "інквізиторське редагування" книги його вибраного, що виходила в 1981 році. Іван Ковач підсумовує: "Виблизкують шедеврами-жемчугами твори поета. <...> Незважаючи на руку цензури у них вирують-бушують національні почуття, моральний максималізм та варіації на антидеспотичну тему, мужність і готовність на самопожертву задля визволення народу" (Т. 1, с.112). У способі презентації Симоненкових віршів ніби вчувається внутрішній діалог поета із самим собою: його вибір – моральна максима *"Так краще в тридцять повністю згоріти, / Ніж до півсотні помаленьку тліть"* ("Не докорю ніколи і нікому...") – й іронічний закид сучасникам – *"Ми раді тим, що ситі і живі"* ("Ще один протест"); болючий спалах-осіяння, візія з минулого з мотивами національного апокаліпсису ("Українська мелодія") перегукується з освідчення *"сивому Львову"*, місту з *"одчайдушно левиним серцем"*, що стоїть твердиною національного духу й пам'яті ("Бубнявляють думки, проростають словами..."). Івірав майбутнє покоління, помножена наноти автобіографізму ("Мандрівник"), і високе синівське освідчення Україні ("Задивляюсь у твої зіниці...").

Іван Ковач включив до антології і твори Бориса Олійника, представив його перш за все як шанувальника постаті Тараса Шевченка, оминаючи певні "гострі кути" світоглядної відданості КІРС. Борис Олійник – поет яскравого обдарування – "маг віртуозної рими, факір метафори, ілюзіоніст, який миттєво зводить у художній образ ряхкотливий розкид натяків, алюзій, контроверз"¹ (Микола Славинський) – представлений тут поемою "У дзеркалі слова". Однак, на наш погляд, вибір не зовсім вдалий: ідеологія переважає над художністю поеми. Може, краще було би дати цикл віршів про матір, таких глибоких, поетикально закорінених в архетипних глибинах етнопсихології, та вражаючої краси образності поему "Крило"...

Творчість одного з митців-шістдесятників, яскравого пантеїста, "сина Країни Лицарії, Країни Колядок" – Ігоря Калинця – упорядник антології презентував розвідкою, названою за рядками з поезії самого митця: *"Не май до слова співчуття, як вгледши з нього тільки мощі..."*. Наведені далі рядки з автобіографії "після 1981 року я замовк як поет і тепер я – імпресаріо колишнього поета" наче посилюють образ "завмерлого слова".

¹ Цит. За: Ковач І. "В чистому сріблі-злоті великої української поезії..." *Українська поезія в портретах-просвітліннях*. Бухарест, 2010. С. 120.

Та Іван Ковач спростовує цю тезу, ведучи мову про поета з яскравим, неповторним індивідуальним голосом: “За 25 років Ігор Калинець написав 17 книг, підсумовуючи (свої ж) мовчання. За збірку, видану 1991 року під назвою “Тринадцять аналогій” він був нагороджений Державною премією ім. Т. Г. Шевченка” (Т. 1, с. 145). Лаконічно, але цікаво автор розповідає про знайомство Ірини й Ігоря Калинців, про табірні випробування, дає кілька штрихів-зауваг щодо стильової своєрідності поезії митця. Надія упорядника на те, що його “поетичні уподобання не зрадять ні себе, ні читача” – цілком виправдана: вінок сонетів “Сковорода” таки яскраво представляє цього поета. Треба визнати, що “поетичні уподобання”, поетичне чуття справжнього філолога у Івана Ковача виявилися несхибними. Адже так в антології продовжилася ота шовкова нитка Аріядни – європейської Традиції, помноженої на національну самотність. Тієї високої традиції, дух якої *“Під словом видзвентить папір”*.

Далеко від рідної землі рідне слово, рідна пісня сприймаються особливо щемко. Тому не оминув увагою укладач антології і творчість Михайла Ткача, чудового поета-пісняра, перекладача румунської класики. Так, саме “Під знаком Стрільця і зворушливої “Марічки” пролягла життєва дорога цього митця. Довідуємося із розвідки-презентації цікаві факти: Михайло Ткач – автор багатьох сценаріїв (понад двадцять), серед яких – фільм-опера “Наймичка”, документальні фільми “Леся Українка” та “Україна, земля моїх предків”. Однак зажив популярності завперш як поет-пісняр, автор пульсуючих у ритмах української співочої душі непроминальних рядків (“Якщо любиш, кохай”, “Зоряна ніч”, “Ясени” та ін.): “Кажуть, якби Книга рекордів Гіннеса мала номінацію на тривалість популярності пісні, то, безумовно, на призове місце могла б претендувати “Марічка”, створена півсторіччя тому Михайлом Ткачем і композитором Степаном Сабадашем” (Т. 1, с. 156). А яку поетичну історію народження “Марічки” розповів укладач антології! Однак, як пояснює Іван Ковач, “його вірші-пісні чи не кожному з-межи нас добре відомі”, тому пропонує читачеві поезію “Подзвін надії і втрати” із циклу “Вино журби, вино печалі” (збірка “Зазим’є”, збірки, яку називають “сповіддю перед пам’яттю рідної людини, без якої життя протяглося у “мінусі чорнім”, перед неповторністю літ, пройдених у щасливому єднанні, перед драмою фатальної розлуки з Любов’ю, але Любов’ю безсмертною...” (Т. 1, с. 157).

Власне, “Подзвін надії і втрати” – це цикл віршів, присвячених пам’яті поетової дружини Людмили. Екстремі поетичних одкровень віршів циклу сягають від осяяння щасливої миті зустрічі – до болючої молитви-благання – *“не залишай мене на люте горе”*. Народнопоетичні образи, переосмислені й

творчо реципійовані в образній структурі поезії, увиразнюють мотив туги. Однак мінорний настрій циклу трансформується в останній поезії у мотив філософського розуміння законів буття: *“Так не буває, щоб тільки весна, Щоб осінь не знала зими на причалі”*.

У 2008 році лауреатом Шевченківської премії став Петро Перебийніс за збірку поезій *“Пшеничний годинник”*. Автор близько 25 книжок поезій, п’єс і поем. Іван Ковач, характеризуючи *“поетичне обличчя”* цього автора, зауважує: його поезії *“баладні, мелодійні, ностальгійні й ... небесні. У них сконцентроване життя поета, його чутливість і переживання, трепетність від глибинного джерела свого натхнення – рідного Поділля над Бугом-рікою. В них – саяиво складної історичної долі України, козацькі лиця, постаті гідних пращурів. Але й – воєнне дитинство, матерні сльози від нього, спогади. А ще – теми Великодня, Неба небесного, коней, рушника, “коси у променях колосся”, сінокосів”* (Т. 1, с. 165).

“Світлий мінор” (Михайло Слабошпицький) поетичних рядків Петра Перебийноса представлений в антології віршами зі збірки *“Срібне весілля”* (*“Мандарин”, “Над берегами весноталу”, “Сива мелодія”, “Мадонна”, “Мить війни”*).

“Сивочолий Поет Степу”, – так назвав Іван Ковач Володимира Бровченка, ще одного поета-пісняра, головного редактора журналу *“Дніпро”* у 1973 – 1979 рр., голову правління Товариства культурних зв’язків з українцями за кордоном, презентованого в антології *“низкою віршів про Степ, і не тільки...”* (Іван Ковач). За висловом Володимира Базилевського, кращі вірші В. Бровченка – *“про духовну спорідненість з рідним краєм. Степ присутній не тільки колористичними ознаками пейзажу, його мінливих станів, а й психологією мовлення, широтою погляду степовика”*. Вірші, уміщені в антології (*“Ізнов сміється степова дорога”, “Отепер, як додому приїду...”*, *“Рось, Росава, Роська, Роставиця...”*, *“Начерк тестаменту”, “Поклонімось батькам”*), цілком відповідають цій характеристиці.

Ніби повертаючись у часі назад, аби виправити несправедливість, помилку Долі, Іван Ковач на сторінках, що сусідять із сучасними поетами-піснярами, презентує творчу постать Богдана-Ігоря Антонича. Так, якщо б не відійшов *“за зорю”* таким молодим... але своєю дзвінко-юною поезією він назавжди – молодий. Добірці антоничівської поезії передує фаховий огляд його творчого шляху, становлення індивідуально-неповторного голосу, впливів на формування поетичного таланту, виявів дотичності до європейської Традиції (Іван Ковач веде мову про риси маринізму, гонгоризму, кубофутуризму, польського *“скамандеру”*, бароко) та глибокої закоріненості в Шевченківську традицію. В антології представлено вірші зі збірок

“Книга Лева”, “Зелена Євангелія”, “Ротації”. Звісно, що рамки антологій для Великого Таланту завжди будуть тісними. Однак представлені тут поезії усе ж дають уяву тому, хто тільки знайомиться з українською літературою, з її геніями, про незвичайну силу тяжіння цієї поезії, глибину обдарування автора.

Осібне місце в антології посідають наші великі поети-сучасники, чия творчість уже стала класикою: Дмитро Павличко, Ліна Костенко, Микола Вінграновський, Іван Драч. Їхньому доробкові Іван Ковач уділяє більше уваги – і розлогішими статтями-презентаціями, і кількістю вміщених в антології поезій.

Творчість Дмитра Павличка представлена творами, що стали безсмертними піснями (“Два кольори”, “Явір і яворина”), інтимно-філософською лірикою (“Стопчатівські вишні”, “Як я помру...”, “Доля вдарила нещадно”), лірикою любовною (“Між персами твоїми...”, “Я роздягнув тебе в уяві...”), громадянською (“Коли помер кривавий Торквемада...”, “Моголи”, “Крути”, “Я став тоді рабом...”, “Любити ворогів – найтяжча це наука”, “Приїжджають у Варшаву з України хакли...”, “Стражденний мій народ подібний був до Йова”), філософською (“Над Бабиним яром”, “Повернення”, “Я недругів своїх старавсь не впізнавати...”). Іван Ковач пропонує читачеві, отже, багатомірність поезії митця не тільки у тематично-ідейному спектрі: тут і жанрове розмаїття, і строфічне (чимало сонетів), й образне. Не випадково останнім у добірці подано сонет “Стражденний мій народ подібний був до Йова”, що виразно перегукується із вступом до Франкової поеми “Мойсей”, має такий же пафос духовного заповіту нащадкам: *“Народе мій, здригнись! Вдягнись у свіжі сили, / Не плач, а відомсти за всіх дітей могили, / Молись, та сатані нічого не пробач”*.

“Невловима королева”, – так, услід за Юрієм Андруховичем, називає Іван Ковач Ліну Костенко. Делікатно, виважено-шляхетно дає огляд біографії письменниці, називає збірки й нагороди, цитує рядки Оксани Пахльовської. Звісно, представити поетесу такого рівня таланту, як Ліна Костенко, на сторінках невеликої антології – ще те завдання... Однак упорядникові усе ж, як на мій погляд, вдалося відчутти найважливіші струни її Музи: роздуми про власне покликання (“Страшні слова, коли вони мовчать...”), витончено-ліричний, філософський і водночас гранично щирий погляд на світ як на Диво, власну нерозривну єдність із кожною квітковою пелюсткою, з кожною краплиною дощу (“Двори стоять у хуртовині айстр...”, “Гуде вогонь – веселий сатана...”, “Вечірнє сонце, дякую за день!...”, “Послухаю цей дощ...”), шляхетність помислів і почуттів, поєднану із неймовірної глибини й свіжості красою поетичних образів.

Поет, актор, кінорежисер, сценарист... “У романтичному поколінні шістдесятників, поруч зі старшими творцями української літератури <...> Микола Вінграновський у символічному вигляді створив епоху”, – так підсумовує свою розповідь про майстра “почуттєвого, емоційного, художньо-рідкісно метафорного” поетичного світу Іван Ковач. В антології – грані багатовимірного таланту Миколи Вінграновського. І його дивовижний осянений світ, що “*горить червоним глодом у ярах*” (“Горить собі червоний глід в ярах...”), і ластівка біля вікна, і там, де “*лиман синіє стиха*”, “*синіє осені привіт*”. У цьому світі все персоніфіковано, усе живе: “*пришєрхла тиша – сіра миша*”, все набуває казкових відтінків – “*І сизий цап – іранський шах – / Пришєрхлу тишу тихо лиже*” (“Пришєрхла миша – сіра тиша”), тут особливий, світлий погляд на проминальність і вічність життя: “*Як танський фарфор – все минає: / Корою, снігом, рукавом... Лише бджола своє співає / Над малиновим будяком...*” (“Не руш мене. Я сам сумую”, “Може бути, що мене не буде...”, “Ні жінки, ні хати тієї нема”), тут бунтарський дух Шевченка (“Шевченко”), біль і відвага Наливайка (“Остання сповідь Северина Наливайка”). Тут звучить космос Буття, український космос – прадавній і вічно молодий, де небо й земля, зорі й колосся перетікають в один колообіг життя, де “*на колінах яблуні спить вітер / А згорблений чумацький небопад / Освітлює пахучі очі квітів*” (“Ходімте в сад”).

“Поетичну хронологію” Івана Драча упорядник антології розпочинає із “переворотної” (так висновкує сам Іван Ковач) в українській поезії поеми “Ніж у сонце”. “Численножанрового” мистця (автора кіноповістей, поеми для кіно, літературно-критичних і публіцистичних статей), номінанта численних національних і міжнародних премій Іван Ковач представляє читачеві віршами “Теліженці”, “Балада про соняшник”, “Балада про генеалогію”, “Дівочі пальці” і прологом до поеми-симфонії “Смерть Шевченка”. Випромінюється із цих поезій дивне сяйво єдності сущого, єдності буття у віках прадавнього народу – під гербом калини, де “*похмілля віків настоєм полинним*”, а із-за “*топонімічної гробової дошки*” визирає “*лукава парсуна Ярила*”. Джерело і власного покликання поет вбачає в генеалогічній спорідненості з цим світом давнього українського космосу: “*Вибухають під серцем загуслі / Староруські полинні екстази*”.

“Передовсім – Поет”, – так про мистця й відомого громадського діяча Павла Мовчана сказав Михайло Слабошпицький. І саме такі акценти в антології, презентуючи творчість цього поета, розставив упорядник. Увага – до філософської лірики з цікавим римуванням (цикл “Які ж у снах ми, Боже, безборонні!”), до поезій, де мовиться про перетікання життя в знаки непроминальної пекторалі, про вщерть заповнену “*гробницю вічності*”.

Іван Ковач представив Павла Мовчана як поета-філософа, мислителя, зануреного в споглядання вічності, що проявляється в образах-знаках, дорогах для людської пам'яті, й у зверненні до Творця (“Залізо – зверху, золото – зі споду”, “Дрібнички...”, “І настає хвилина рятівна...”, “Незримий дощ оброшує волосся...”).

“Сплеск неомодерна Київської школи” – “затаєні” мініатюрні верлібри (Іван Ковач) Михайла Григоріва – дають відчуття духу, специфіки художніх пошуків і “силового поля” яскравих і самобутніх мистців, що підхопили естафету шістдесятників. Звісно, що без цієї сторінки української поезії антологія була би не повною. За влучним висловом Дмитра Павличка, “поезія – у прірві між словами”, тому в поезії Михайла Григоріва так багато, як підкреслюють дослідники (Володимир Моренець і Костянтин Москалець), “різноманітних форм мовчання”. У його поетичному “мовчанні” височіє храм Духу й виростають предивні сади, – “Сади Марії”. Світ – мінливий і єдиний, творить власні дивовижні візерунки, бо водою “перетікає верхів'я вікон”, а слова “доцвітають в печерному зрізі кульбаб”. Поетичний світ збірки “Спорудження храму” – як біблійний світ постпотопового часу, де “скільки не відчиняй дверей – / безліч уривчастих знаків / дочерпують воду”.

Добираючи постаті й твори до антології, Іван Ковач, закономірно, не міг обійти увагою письменників, що тісно були пов'язані з літературними теренами української громади в Румунії. Орест Масикевич – “один із найяскравіших українських письменників, які жили і творили на території Румунії” (Мирослав Данишук). Упорядник дає таку характеристику його поезії: “роздумно-милословна, мовно-експресивна, як у почуттєвого знавця рідної мови, пережиттєва, журавлино-лебединна, самотня та перекотипольна. Іноді вона і вібруюче-молитовна, традиційно лейтмотивна...” (Т. 1, с. 212). Читачеві буде цікаво познайомитися із творчістю митця, що творив у “нелегкій легкості” ще й тому, що представлена вона строфічним різноманіттям, зокрема сонетами й ронделями.

Про іншого поета, “великого життєлюбця” Степана Ткачука Іван Ковач також пише з особливим теплом, як і про його “творчий профіль” – “безпосередність і безпретензійність, простота і сердечність теплового стилю, величавий спокій і доброзичливий гумор”. Усі сім поезій, уміщені в антології, – то присвяти друзям по перу, що цілком відповідають характеристиці, даній Іваном Ковачем.

Одна з концептуальних ідей, закладених в антології, – зорієнтованість на презентацію багатства української літератури, її, як уже зауважувалося раніше, невивгаючої закоріненості, окрім глибин національного космосу, в європейській літературній Традиції. Тому презентація творчості Миколи

Боровка, автора збірки “Ронделі”, цілком доречно. Адже поет зумів майстерно поєднати досить рідкісну для української поезії строфічну форму із власним оригінальним сприйняттям світу, в якому – “відсвіт часів нинішніх і минулих, князівських, половецько-печенізьких, опалених вогнем другої світової війни” (Т. 1, с. 297). Також на увиразнення цієї концептуальної спрямованості антології спрацьовує і знайомство із постаттю Мойсея Фішбейна – поета і перекладача, що представлена вибраним з австрійської поезії у його перекладах.

Другий том антології Івана Ковача – то своєрідне доповнення, намагання розширити горизонти знайомств з українською класикою, з “поезією не одного покоління, а численних поколінь, яка у найскладніших відгалуженнях відображає незбориме душі, мікрокосми, інтимізується в окремих емоціях, напругах, у виглядах філософських гатунків” (Т. 2, с. 7). Тут чітко окреслений адресат, для якого в першу чергу призначена антологія: “Сподіваємось, що і другий том нашої антології стане корисним як учителям і учням старших класів, так і студентам, і відповідь смакам усього гетерогенного читача” (Т. 2, с. 8).

І вчителям, і учням, і студентам і просто звичайному читачеві цікавим буде матеріал про Тараса Шевченка, зокрема в наświetленні Дмитра Чуба, його книги “Живий Шевченко”. Іван Ковач презентує в антології ті епізоди із книги, де йдеться про взаємини Тараса із жінками (“Інтимне життя поета”), про арешт і вирок. Відтак іде добірка віршів Тараса Шевченка з присвятами Варварі Репніній, Оксані Коваленко, Ганні Закревській, Ликері Полусмаковій, вірш про самотність, що вражає глибиною болю (“Якби з ким сісти хліба з’їсти...”). Представлені на сторінках антології і твори періоду “трьох літ”, і цикл “В казематі”. Не зайвою для читача буде невеличка розвідка Івана Ковача “Любов до України в пробудженні приспаної нації”, добірка цитат про нашого поета (“Постать Велетня”), презентовані тут також і улюблені народні пісні Тараса Шевченка. Отже, українського Генія подано у двох томах антології багатовимірно, цікаво, з важливими акцентами.

Творча постать Івана Франка доповнена поезіями із циклів “Скорбні пісні” та “Нічні думи”, його подвижницька праця критика, літературознавця, популяризатора української літератури презентована “уложеною” ним же книгою “Акорди. Антологія української лірики від смерті Шевченка”. Така презентація – важлива, адже читач довідується не тільки про нові грані таланту Каменяра, а й знайомиться (бодай на рівні однієї – двох поезій) із низкою українських класиків (Пантелеймон Куліш, Яків Щоголів, Осип-Юрій Федькович, Леонід Глібов, Олександр Кониський, Михайло Вербицький, Панас Мирний, Агатангел Кримський, Володимир Самій-

ленко, Степан Руданський, Богдан Лепкий, Павло Грабовський, Василь Пачовський).

Презентацію творчої постаті Лесі Українки в другому томі антології доповнено цікавою розвідкою про подорож поетки по Буковині. Натомість Андрій Малишко, Борис Грінченко, Михайло Драй-Хмара, про яких зовсім не йшлося у першому томі, презентовані поезіями, що розкривають багатство ідейно-художнього спектру їхньої творчості.

Цілісність і повнота українського літературного процесу, що творився як в Україні, так і поза її межами, – то ще один принцип, якого дотримався укладач антології. Яр Славутич, Євген Маланюк, представники української модерної поезії в румунській діаспорі, переклади румунського поета з Буковини Йона Бедляну українською, сторінки авторських антологій (“Поza традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі” Богдана Бойчука та “Поезія – гордість української культури” Магдаліни Ласло-Куцюк), вірші класиків і наших сучасників про Київ (фотоальбом “І, наче райдуга, навколо радіє Київ рідний мій...”), зрештою, презентація збірника “Українська книжна поезія. Середина XVII ст.” (К.: Наукова думка, 1992) з усім розмаїттям жанрового спектру (молитовні, дескриптивні, геральдичні, історичні, сатиричні, авторські вірші) – так забезпечується повнота представлення розмаїття й багатства української поезії від давнини до наших днів.

Здавалося б, фольклор і авторська поезія – речі різні. Однак включення українських народних пісень сторічної давнини до аналізованої тут антології, пісень, які виносили у своїх серцях вихідці з українських земель на чужину, – то важлива сторінка історії й культури румунських українців. Тому представлення на сторінках антології зроблених доктором мистецтвознавства, фольклористом Іваном Хлантою записів пісень переселенців із Закарпаття в румунському Банаті цілком доречно, навіть потрібне, бо презентує ще один український острів культури в Румунії.

Умістивши в антології додатково вибрані вірші Наталки Поклад, Богдана Мельничука, Петра Зарицького, Михайла Брозинського, Івана Неходи, Наталі Забіли, упорядник також прагнув показати читачеві усе багатство, усе розмаїття, пісенність української поезії. Закоханий в українську літературу, в поетичне слово, Іван Ковач намагався охопити якомога більше постатей – ось захоплений відгук про Петра Зарицького, без якого, упевнений укладач, в антології “чогось таки б не вистачало”: “так переконливо сприймається кожна поетична фраза, якою поет утверджує своє місце на небозводі українського духу” (Т. 2, с. 246). У творчому спадку цього поета – не тільки чудова інтимна лірика, а й оригінальні поетичні “портрети” знакових в

українській історії постатей: Степана Бандери, Івана Богуна, легендарного засновника нашої столиці – Кия.

Цікава, багата іменами й творами, ідеями й образами укладена Іваном Ковачем двотомна антологія “літературних портретів-просвітлінь”. І композиція її, і вміло розставлені ідейно-художні акценти, й увага до поетикальних, стильових особливостей кожного митця, чия творчість представлена в антології, викликають захоплення. Адже у цій, так трепетно укладеній книзі, звучать заповітною любов’ю до України рядки і класиків, і наших сучасників, б’ють чисті джерела незамулених поетичних образів, що сягають архетипних глибин української ментальності й поєднуються з модерном та неомодерном, у ній рідним словом озивається до читача прадавній і водночас такий сучасний космос українського буття! У ній справді “сміються, плачуть солов’ї...”.

Премії, грамоти й медалі, присуджені Іванові Ковачу

ЗМІСТ

Володимир Антофійчук. Іванові Ковачу – 75	5
--	----------

РОЗДІЛ І

<i>Богдан Мельничук. Іванові Ковачу</i>	15
<i>Галина Тарасюк. Легенда про Лакул Рошу</i>	16
<i>Василь Джуран. Іванові Ковачу</i>	18
<i>Володимир Вознюк. Осіннє спостереження.</i>	20
<i>Мирослав Лазарук. Квіткові псалми.</i>	21
<i>Омелян Лупул. Іванові Ковачу на 75-те літо</i>	22
<i>Олена Рєпіна. Другові</i>	23
<i>Михайло Волощук. Я був і буду завжди разом з Вами</i>	24
<i>Іван Лібер. На 75-річчя Івана Ковача</i>	25
<i>Іван Кідещук. Митець Іван Ковач своїми шедеврами про себе і свого сучасника</i>	27
<i>Анатолій Томків. Крижане одкровення</i>	33

РОЗДІЛ ІІ

<i>Євген Мигайчук. Іван Ковач</i>	43
<i>Євген Мигайчук. “Червоні з грудей скачуть коні в погоні...”</i>	44
<i>Степан Ткачук. Іван Ковач</i>	49
<i>Radu Cârnesi. Mîngîind fruntea singurăţâiî.</i>	52
<i>Радю Кирнеч. Доторкаючись чола самотності.</i>	56
<i>Михайло Михайлюк. “Єретик” у поезії.</i>	60
<i>Михайло Михайлюк. Додатки до “Слова про слово” (ІІІ).</i>	80
<i>Богдан Бойчук. Іван Ковач.</i>	84
<i>Степан Ткачук. Ясновидний полудень виняткового поетичного таланту</i>	86
<i>Степан Ткачук. Іван Ковач – поет-оркестр, поет-тайфун, поет-симфонія... ..</i>	92

РОЗДІЛ III

<i>Юрій Ковалів. Метафоричні одивнення Івана Ковача</i>	97
<i>Володимир Антофійчук. Творчий дебют Івана Ковача і розвиток української поезії Румунії</i>	101
<i>Іван Кідещук. “Право на сум” Івана Ковача – право на існування</i>	113
<i>Любов Василик. “Життя – як вірш на білому папері”:</i> <i>ліричні струни Івана Ковача</i>	122
<i>Іван Кідещук. Неповторна кантата і “синкопні сонати”</i> <i>“Заборгованих ранків” Івана Ковача</i>	129
<i>Михайло Трайста. “Торкнуся неба, немов руїн, торкнуся...”</i>	138
<i>Сергій Лучканин. Національне коріння та універсальна поверхня метафор поезій Івана Ковача</i>	141
<i>Іван Кідещук. Іван Ковач: “Де корінь, де поверхня” – поезія неспокою і щедрих світанків</i>	146
<i>Михайло Трайста. “Де корінь, де поверхня”, або береги поезії Івана Ковача</i>	152
<i>Іван Кідещук. Іван Ковач: “Там, де іде відлуння в черешні” – там поезія серцем і душею присягає</i>	156
<i>Іван Кідещук. Іван Ковач і пісня-протест за здоров’я землі: “Там, де той дощик, вечір убито...”</i>	160

РОЗДІЛ IV

<i>Михайло Михайлюк. Проза поета</i>	165
<i>Микола Корсюк. Іван Ковач</i>	168
<i>Іван Кідещук. Поетична проза Івана Ковача</i>	170
<i>Оксана Талабірчук. Поетика оповідання “Нуця” Івана Ковача</i>	174
<i>Михайло Трайста. Образ матері в новелах Івана Ковача</i>	179

РОЗДІЛ V

<i>Іван Кідещук. Іван Ковач: “Сміються, плачуть солов’ї...”, або невичерпність духовних криниць української поезії</i>	183
<i>Володимир Антофійчук. Українська поезія в інтерпретації Івана Ковача</i>	187